P 400 (2)

KÖNYVTÁROS

TIZENHATODIK ÉVFOLYAM/1966 SZEPTEMBER

2006 -10- 1 0

TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR • KÖNYVTÁR OSZK

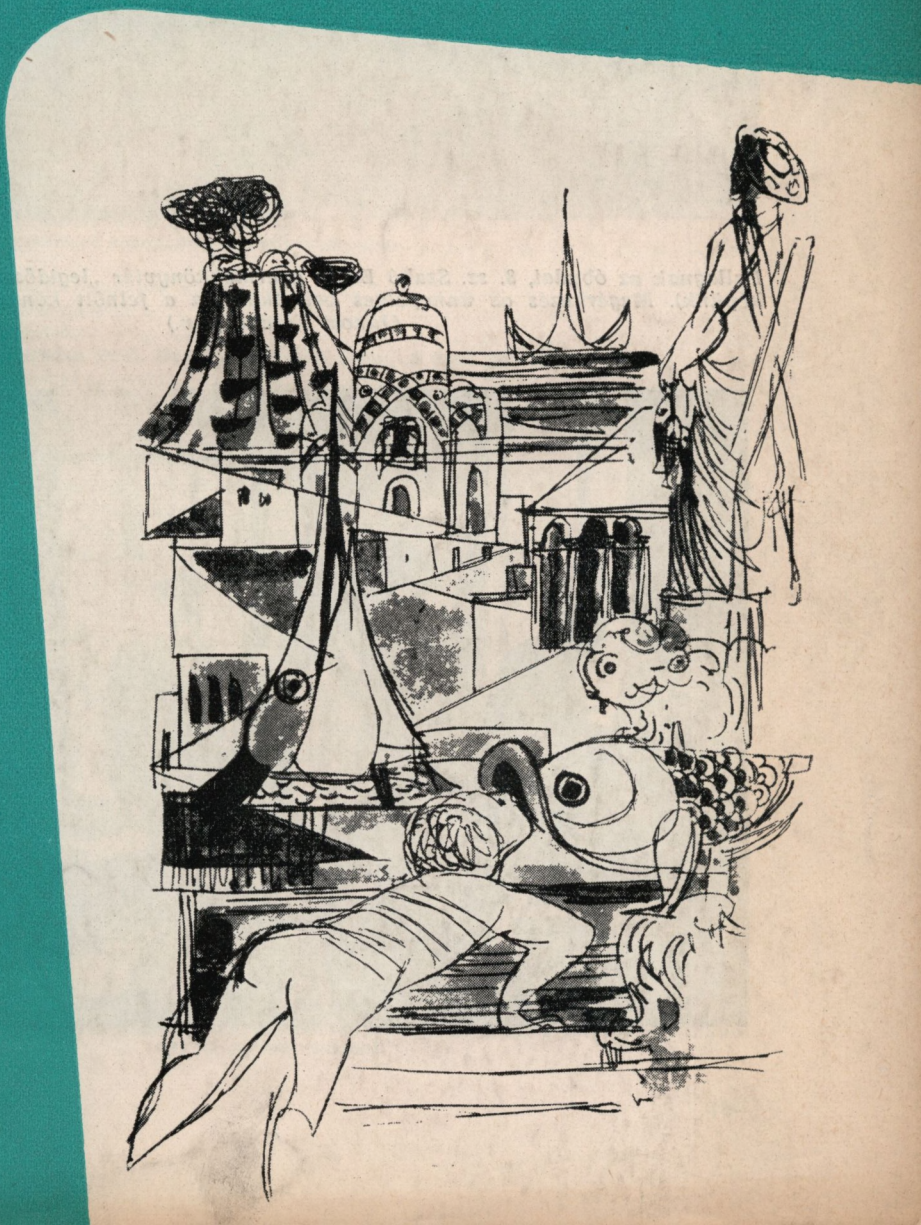

9

Ballagnak az óbudai, 8. sz. Szabó Ervin gyermekkönyvtár „legidősebb" olvasói (felső képünk). Megérkezés az ünnepélyes beiratkozásra a felnőtt könyvtárba (alsó kép). (Jánosi Ferenc felv.)

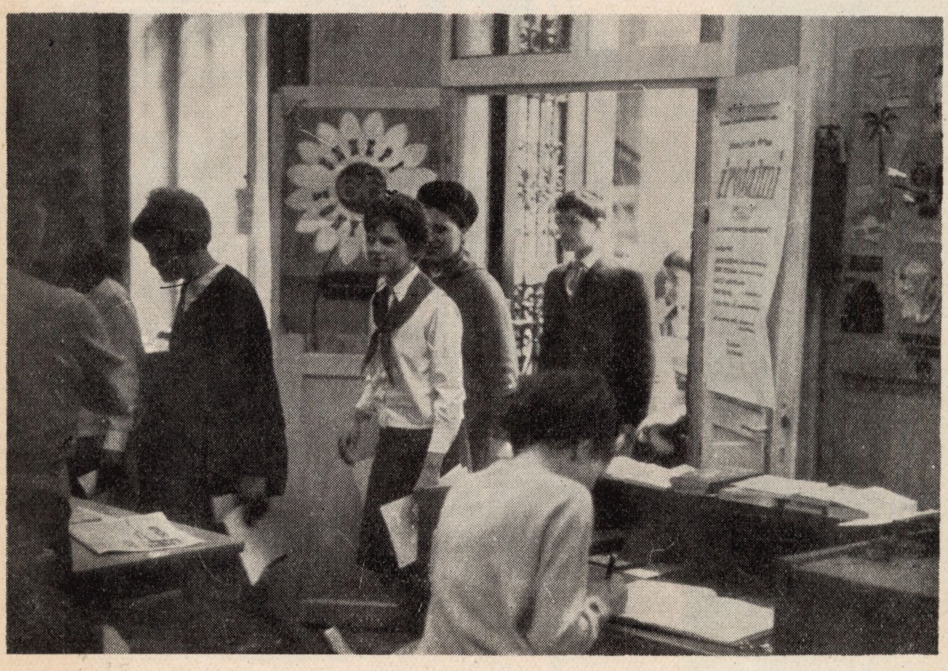

KÖNYVTÁROS

XVI. ÉVFOLYAM
9. SZÁM
1966. SZEPTEMBER

TARTALOM

FUTALA TIBOR: A könyvtáros továbbképzés helyzete és problémái a tanácsi könyvtári hálózatban ... 499
SALLAI ISTVÁN—SZILÁGYI TIBOR: Az ajánló bibliográfiai munka ötéves programja II. ... 502
ISZLAI ZOLTÁN: A könyvtár segítsége a felnőtt tanulóknak a tanulás ideje alatt ... 506
SIMÓ TIBOR: Könyvtári tervek a Csepel Művek szakszervezeti könyvtárában ... 508
VARGA SÁNDOR: A Szabad Szó könyves akciói ... 512
DR. BÍRÓ GYÖRGY: Hogyan segíti és irányítja könyvtárait a Miskolci Járási Tanács ... 517
Könyvtár és mosógép (Torday Alíz) ... 518
MEZEI GYÖRGY Nyugatnémet közművelődési könyvtárakban ... 519
Kis bibliográfiák
Világnézetünk természettudományos alapjai ... 525
Kötelező és ajánlott olvasmányok ... 530
Vita a tanyai életformáról ... 532
A lapokban olvastuk (Szabad Föld, Hajó-Daru, Petőfi Népe, A Jövő Mérnöke) ... 533
Könyvtárosok írják (Somogyi Lajosné) ... 535
Hírek ... 536

TÁJÉKOZTATÓ

Az irodalom és a művészetek hivatása társadalmunkban ... 537
Irodalmi vetélkedő egy üzemi könyvtárban (György Róbert) ... 541
Beszélgetés Vas Istvánnal és Szántó Piroskával (Bozóky Éva) ... 542
Lengyel exlibrisz kiállítás (Sz. R.) ... 546

Könyvekről

Élő múlt. Ifjúsági könyvek a magyar történelemről (Tüskés Tibor, S. B.) ... 547
Új szovjet novellák (Csányi László) ... 550
Könyvek az irodalomtörténetírás műhelyéből (Lukácsy Sándor) ... 551
Kézikönyvtár
MARÓTHY JÁNOS: Zene és polgár, zene és proletár (Vitányi Iván) ... 553
Ami több egy kézikönyvnél (—á—) ... 554
Könyvtári szakirodalom
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 1964—1965. (Rácz Aranka) ... 555
Rövidítésmutatók az Akadémiai Könyvtár gondozásában (Szelle Béla) ... 557
Bibliográfiák
Kommunista röplapok bibliográfiája (Vigh Károly) ... 558
Szigetvár (Bereczky László) ... 559
Könyvtári kiadványok ... 560

Címlapképünkön Szántó Piroska illusztrációja Vas István: Római rablás című kötetéhez. (Cikkünket ld. az 542. oldalon)

ИЗ СОДЕРЖАНИЯ

ФУТАЛА Тибор: Положение и проблемы повышения квалификации библиотекарей массовых библиотек, подведомственных советам (499);
ШАЛЛАИ Иштван — СИЛАДИ Тибор: Пятилетняя программа работы по рекомендательным библиографиям (502);
ИСЛАИ Золтан: Помощь библиотек учащимся без отрыва от производства (506);
ШИМО Тибор: План дальнейшего развития профсоюзных библиотек Чепельского комбината (508);
Д-р БИРО Дердь: Работа по поддержке и управлению библиотек Мишкольцского уездного совета (517);
МЕЗЕИ Дердь: В западногерманских массовых библиотеках (519).

FROM THE CONTENTS

Tibor Futala: Situation and problems of library continuation courses in the Public Library network (499);
István Sallai—Tibor Szilágyi: A five-years program for bibliographic guides (502);
Zoltán Iszlai: The help of the library to adults taking evening courses (506);
Tibor Simó: Plans for the development of trade-union libraries in the Csepel Works (508);
György Biró: How does the Miskolc County Council help and direct its libraries? (517);
György Mezei: In West-German public libraries (519).

AUS DEM INHALT

Tibor Futala: Stand und Probleme der Weiterbildung der Bibliothekaren im Netze der Rätebibliotheken (499);
István Sallai—Tibor Szilágyi: Fünfjahrplan der Arbeit mit der empfehlenden Bibliographie (502);
Zoltán Iszlai: Hilfe der Bibliotheken für die lernenden Erwachsenen während der Zeit der Studien (506);
Tibor Simó: Pläne zur Entwicklung der Gewerkschaftsbibliotheken der Csepel Werke (508);
dr. György Biró: Wie werden die Bibliotheken des Kreises Miskolc vom Kreisrat unterstützt und geleitet (517);
György Mezei: Zu Besuch in westdeutschen allgemein bildenden öffentlichen Bibliotheken (519).

CIKKEINK SZERZŐI

Dr. Biró György, a Miskolci Járási Tanács VB-titkára; *Bozóky Éva,* a Könyvtáros rovatvezetője; *Futala Tibor,* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; *György Róbert,* a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár szombathelyi gyáregységének üzemi könyvtárosa; *Iszlai Zoltán,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Mezei György,* a Győri Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese; *Sallai István,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetője; *Simó Tibor,* a Csepel Trösztbizottság kulturális osztályának vezetője; *Szilágyi Tibor,* a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Torday Alíz,* az Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ munkatársa; *Varga Sándor,* a Földművesszövetkezeti Könyvterjesztő Vállalat igazgatója.

KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSÜGYI MINISZTÉRIUM LAPJA

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Ebergényi Tibor, Elek Sándorné, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katona Jenő (főszerkesztő), Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kőhalmi Béla, Páldy Róbert (szerkesztő), Sallai István.
Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9/11. Telefon: 221-293.
Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/4 évre 12 forint. Egyéni előfizetés a 61.238, közületi előfizetés a 61.066 vagy átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

66.1272 Egyetemi Nyomda, Budapest

A könyvtáros továbbképzés helyzete és problémái a tanácsi könyvtári hálózatban

I.

A könyvtáros közvélemény második ötéves tervünk eredményei között viszonylag ritkán emlékezik meg a továbbképzésben elért eredményekről. Pedig ebben az időszakban nem kevesebb történt, mint — legalábbis a közművelődési könyvtárosok vonatkozásában — a továbbképzés teljes rendszerének kialakítása. Ez — ha dolgunkat a későbbiekben jól csináljuk — módot adhat a továbbképzéssel szemben támasztható valamennyi követelmény szinte optimális kielégítésére. A továbbképzés fejlődésének főbb állomásai a következők voltak:

1. 1962-ben két olyan jogszabály jelent meg, amely alapvető fontosságú. Az egyik a 148/1962. (MK 15.) MM sz. *képesítési*, a másik a 106/1962. (MK 3.) MM sz. *munkaköri* utasítás. Az első világosan elválasztotta egymástól a *képzés* és a *továbbképzés* addig meglehetősen keveredő feladatait, s csupán a nem főfoglalkozású könyvtárosok képzését hagyta meg — de elkülönítve — a továbbképzés keretében. A második utasítás ugyancsak nagyon időszerűvé vált folyamatot indított meg a *munkakörök és a képesítési szintek összhangba hozása* érdekében. Az „azonos munkakörök ellátására megfelelő és azonos képzettségi szinttel rendelkező embereket" elv érvényesülése a hatékony továbbképzésnek is előfeltétele: lehetővé teszi, hogy a továbbképzés homogén csoportokkal számoljon, illetve azt, hogy ki tudja választani az e csoportok minden tagja által befogadható közléstartalmakat.
2. 1964-ben került sor az ún. szorosan vett könyvtáros (szakmai) továbbképzés rendjének kialakítására. E tekintetben a legfontosabb újdonság a *központi* továbbképzési alkalmak létesítése, valamint az az elképzelés volt, hogy a központi továbbképzés legfontosabb tartalmainak közvetítése a *hálózati továbbképzés keretében történjék.* Ekkor fogalmazódott meg az az igény is, hogy a központi és a hálózati továbbképzési alkalmakat a résztvevők beosztásának, munkakörének, képzettségi szintjének illetve könyvtári környezetének (a továbbképzésben képviselt könyvtárak feladatkörének és nagyságrendjének) figyelembevételével kell megszervezni. (Bővebben ld. *A könyvtárosok szakmai továbbképzése.* Bp. 1964., MM Könyvtárosztály. 5, 4 lap.)
3. Végül 1966 elején született meg — főként a népművelés előtt álló tartalmi feladatok jobb teljesítése érdekében illetve a népművelők eddigi továbbképzési tapasztalatainak összegezéseként — az elméleti-művelődéspolitikai továbbképzés azonos témákat három lépcsőben (országos, tájegységi és megyei) következetesen végigvivő, de az egyes lépcsőkben más-más továbbadási szempontokat érvényesítő rendszere. Ebbe a továbbképzési formába a Művelődésügyi Minisztérium és a Szakszervezetek Országos Tanácsa minden főfoglalkozású közművelődési könyvtárost bekapcsolt. (Bővebben ld. *Könyvtáros,* 1966. 1. sz. 23—24. lap.) A rendezés annál is inkább kapóra jött, mivel már 1964-ben hangsúlyoztuk, hogy a szorosan vett könyvtáros továbbképzés az indokolt tematikai összetevőknek csupán az egyike, s mellette a továbbképzésben lehetővé kell tenni az ideológiai-politikai ismeretek, valamint az együttműködő szakmák (esetünkben: népművelés) ismeretanyagainak a közlését is. Akkor azonban ilyen széleskörű és következetes megoldásra még nem volt lehetőség.

II.

Mint látható: a szervezeti keretek kialakulása egészen újkeletű, 1965-ben befejezett ötéves tervünk második felére illetve legvégére esik. A szorosan vett könyvtáros továbbképzés mindössze két, az elméleti-művelődéspolitikai továbbképzés mindössze fél évre tekinthet vissza. Éppen ezért szükséges, hogy a kezdeti sikerek és le nem becsülendő eredmények méltatása helyett inkább az előforduló „gyermekbetegségekre" hívjuk fel a figyelmet, mégpedig a tanácsi hálózat 1965/66. évi továbbképzési terveinek tanulmányozására illetve a továbbképzéssel kapcsolatosan szerzett tapasztalataira támaszkodva.

Az 1965/66. továbbképzési évre az volt a jellemző, hogy a továbbképzési keretek kialakítását betetőző elméleti-művelődéspolitikai továbbképzési rendszer megjelenése következtében időlegesen a bőség zavarai léptek fel. E zavarok a szorosan vett könyvtáros továbbképzés központi programjának időpont eltolódásaiban, a megyei programokat illetően pedig — mivel azok általában az ideológiai-politikai-népművelési összetevőket is vállalták — tematikai átfedésekben jelentkeztek. Pl. Komárom megyében, ahol az elméleti-művelődéspolitikai továbbképzés által későbbre tervezett témákat már e rendszer megszületése előtt napirendre tűzték. De az elméleti-művelődéspolitikai továbbképzés létrehozása után szükségessé vált program-módosításokat, főként csökkentéseket sem végezték el mindenütt következetesen, bár — így Vas megye esetében — mintaszerű módosításra is volt példa. Végülis — különösen 1966 első felében — több helyen túlságosan zsúfolt lett a program, ami nem egy könyvtárosnak okozott továbbképzési túlterhelést, és a kelleténél több időt kötött le a hivatásszerű munkából.

Az 1966/67. továbbképzési év tehát elsősorban arra figyelmeztet, hogy valamennyi szinten hangoljuk össze az elméleti-művelődéspolitikai, valamint a szorosan vett szakmai továbbképzés időpontjait, s a racionálisabb időfelhasználás illetve a költségcsökkentés érdekében — ahol csak lehetőség van rá — helyezzük egymás mellé a kétféle továbbképzés időpontját, és a szorosan vett szakmai továbbképzésben is építsünk a másik által közvetített ismeretekre.

Ez annál inkább szükséges és lehetséges, mert az elméleti-művelődéspolitikai rendezvények témái társadalmunk fejlődésének legaktuálisabb kérdéseire vonatkoznak, a köz művelődésének, könyvtári munkánknak helyes iránya függ minél alaposabb megértésüktől és elsajátításuktól. És még egyet: e továbbképzésben való részvételünk is munkálja annak a szemléleti és cselekvési egységnek a megerősödését, amelytől a népművelés hatókörének kiszélesedését várjuk.

III.

A továbbiakban koncentráljunk szorosan vett szakmai továbbképzésünkre, annak a szervezésben, a módszerekben és a témakiválasztásban megnyilvánuló problémáira.

Az első, ami a továbbképzési tervek vizsgálata és az egyes továbbképzési alkalmakról hozott emlékek felidézése nyomán szembe tűnik, hogy még nem tudtunk egészen megszabadulni a „mindent — mindenkinek" gyakorlatától. Az már nem igen fordul elő, hogy a főfoglalkozásúak és a tiszteletdíjasok számára közös rendezvényeket tartunk, de az még viszonylag gyakran, hogy egy-egy rendezvényre minden főfoglalkozású és minden tiszteletdíjas könyvtárost meghívunk. Így azután az előadások, konzultációk egy része semmiképpen sem lehet hatásos. Például olyan témát, mint amilyen „a helyismereti anyag gyűjtése és kezelése" (Tolna megye) nem lehet egyszerre és azonos hatásfokkal megtárgyalni a megyei könyvtár kolletívájával és a főhivatású községi könyvtárosokkal. Örvendetes, hogy több megye már túljutott ezen a fokon, és igen differenciált „rétegfoglalkozásokat" szervez (pl. Pest, Vas, Somogy, Veszprém, Komárom megye). Lényegében ebbe a helyes irányba hat az a törekvés is — pl. Pest megyéé —, amely a tiszteletdíjas könyvtárosok továbbképzését (nem alapfokú képzését, mert az továbbra is a megyei könyvtár feladata marad!) a járási könyvtárak hatáskörébe utalja. Ide kívánkozik továbbá az a megjegyzés, hogy az alapfokú vizsgaelőkészítés, amelyhez már egységes tankönyv áll rendelkezésre, nem előadásos formát igényel elsősorban, hanem — mint ahogy azt Vas megyében tették — szemináriumi, gyakorlati feldolgozást. Csak ezen az úton haladva juthatunk el oda, hogy a továbbképzés ne puszta előadáshallgatás legyen, hanem a közös dolgok megbeszélése és elsajátítása.

S ha a közös dolgok megbeszéléséről esik szó, meg kell jegyeznünk, hogy a megyék továbbképzésében némileg eluralkodott a központi előadók szerepeltetése. Látszólag ezt maga a Művelődésügyi Minisztérium és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ segítette elő az „Ajánlott témák és előadók" (1965.) c. kiadványának közzétételével. Félreértés ne essék: a megyei továbbképzések bizonyos alkalmain valóban indokolt a központi előadók, szemináriumvezetők közreműködése. Ebben az évben meg, amikor az új ötéves tervnek vágtunk neki, s ebből különböző közös tennivalóink adódnak, egyenesen szükségszerű volt. A központi előadók és a könyvtárosok találkozásából gyakran olyan párbeszéd alakul ki, amely a későbbiekben kedvező eredményeket hozhat. Ezért a kölcsönös tájékozódásnak egyik, a jövőben sem elhanyagolható módja ez. Mégis: az elkövetkező években törekednünk kell arra, hogy a megyei továbbképzéseken nagyobb szerephez jussanak a helyi vezetők, a megyei és járási könyvtári igazgatók, a megyei könyvtárak munkatársai.

E kívánalom hangoztatására a következők késztetnek bennünket. Továbbképzésünk két évének egyik kedvezőtlen tapasztalata, hogy az elképzelésekkel ellentétben nem tudtuk biztosítani a központi rendezvényeken előadott-vitatott fő témák szerves, rendszeres és a helyi szükségletek szerint megformált továbbadását. Ha a központi továbbképzésben szerepelt témák helyet is kapnak a megyei tervekben — bár ez egyáltalán nem történik kielégítő mértékben —, azokat nem egyszer ugyanazok a központi előadók közvetítik, akik a témát korábban már elmondták a központi továbbképzésben az igazgatóknak vagy a csoportvezetőknek. Pedig az lenne természetes, ha nagyrészt ők gondoskodnának helyi szükségletekre szabott közvetítésükről, továbbadásukról.

A legfontosabb központi témáknak rendszeres továbbvitelét egyébként nem a „rend kedvéért" hangsúlyozzuk. Praktikus célokat kívánunk vele elérni, nevezetesen, hogy a könyvtárosok figyelme mindig a legfontosabb, a kiemelt kérdések megvitatására koncentrálódjék. Ennek jegyében kell kifogásolnunk azt a gyakorlatot is, amely a tiszteletdíjas könyvtárosok továbbképzésében figyelmen kívül hagyja a *Könyvtáros* továbbképzési anyagait, valamint a Nógrád megyei továbbképzési tervet, amely kizárólagosan irodalmi-művészeti irányú, és még kísérletet sem tesz arra, hogy a központi továbbképzésben szerzett ismeretekből valamit is átadjon a hálózatnak.

A fentiek semmiképpen nem jelenthetik azt, hogy a megyékben szükség szerint ne kerüljenek napirendre helyi, vagy éppen nem szorosan vett könyvtáros témák is, különösen ha ezek a könyvtárosok irodalomismeretét gyarapítják. Éppen ellenkezőleg! Magunk is kevésnek tartjuk a továbbképzés politikai, természettudományi, műszaki és mezőgazdasági könyvismeretet gyarapító témáit. Némely megyei program — a Nógrád megyeivel ellentétben — túl sok könyvtártechnikai és szakmódszertani ismerettel operál, s ezáltal válik egyoldalúvá.

IV.

Mondanivalónk végéhez értünk. Összefoglalásul azt mondhatjuk, hogy továbbképzésünkben körültekintő szervezést, szigorú koordinálást és együttműködést, homogén csoportok kialakítását, a résztvevők köréhez igazított, általuk hasznosítható ismereteket, lépcsőzetes és rendszeres továbbvitelt, a központi és helyi témák kellő arányának biztosítását kell megvalósítanunk. És amiről e cikkben nem volt szó: a belső tartalom tekintetében minél magasabb, színvonalasabb előadásokat, szemináriumokat és konzultációkat. A szervezeti keretek kialakulása után így juthatunk e téren tovább.

Futala Tibor

A hírlapokkal és folyóiratokkal végzendő felvilágosító tevékenység

fokozásáról adott ki irányelveket a Művelődésügyi Minisztérium és a Szakszervezetek Országos Tanácsa. A tanácsok művelődésügyi osztályainak és a szakszervezetek megyei tanácsainak megküldött irányelvek megállapítják, hogy a sajtó segítségével aktívabb és közvetlenebb politizálásra kell alkalmat teremteni. E célból mennél több helyen kell baráti köröket alakítani a sajtó olvasóiból, és segítségükkel meg kell szervezni a lapok szerkesztőségeinek és az olvasóknak rendszeres találkozóit. Célszerű, ha ezeket az újságíró-olvasó találkozókat a helyi sajtó is propagálja. A sajtó olvasása fokozza a lakosság közéleti érdeklődését és elősegíti kulturális igényességét.

A művelődési intézményekben lehetőség szerint biztosítani kell a sajtó szabad használatát. Könyvtárakban, művelődési otthonokban és klubokban célszerű létrehozni a szabad olvasói övezeteket. Nagyobb településeken és idegenforgalmi központokban önálló hírlap- és folyóiratolvasók létrehozása kívánatos. Ilyen intézményeket közös fenntartással is lehet létesíteni. Gondoskodni kell a munkásszállások sajtóellátásáról, s kívánatos, hogy orvosi rendelőkben, vendéglátó üzemekben és fodrászatokban — a régi hagyományok felélesztésével — lehetővé váljék a hírlapolvasás.

Általában mindenütt növelni kell a sajtótermékek előfizetésének számát, egyeztetni kell a rendeléseket, és a terjedelmesebb folyóiratok otthoni használatra való kölcsönzését is lehetővé kell tenni. Az irányelvek kibocsátói felhívják a tanácsokat, hogy végezzenek felmérést arról, hol szükséges önálló hírlapolvasó létesítése.

AZ AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIAI MUNKA ÖTÉVES PROGRAMJA

II.

Cikkünk első részéből világosan kitűnt, hogy a következő ötéves terv nem oldja meg az ajánló bibliográfia minden kérdését. Számolva korlátozott lehetőségeinkkel, a program csak a legszükségesebb bibliográfia típusok kialakítását és a leglényegesebb témák kidolgozását célozza: a legfontosabb szakterületeken tájékoztató, összefoglaló bibliográfiákat (bibliográfiai kalauzokat), személyi bibliográfiákat és — a voltaképpen az ajánló bibliográfián kívüleső, de a közművelődési könyvtárak tájékoztató gyakorlatában rendkívül fontos — folyóiratrepertóriumokat fogja át.

Problémák és ellenvetések

A fenti, viszonylag szerény célkitűzéssel kapcsolatban jónéhány kérdés és ellenvetés merült fel:

Az Országos Könyvtárügyi Tanács közművelődési könyvtári tagozatának az elmúlt év végén tartott ülésén az ajánló bibliográfiai tervezés ismertetett irányvonalával kapcsolatban az az aggály hangzott el, hogy a kétségtelenül legfontosabb típusokra való koncentráció nem okoz-e műfaji elszegényedést, valamiféle uniformizálódást? Nem volna-e helyesebb az ajánló bibliográfiák legkülönbözőbb típusait elterjeszteni? Véleményünk szerint a műfaji „gazdagságunk" voltaképpen nagy szegénységet takar. A silány stenciles füzetektől az ékesen illusztrált lukszusbibliográfiáig mindenféle tárgyú és tartalmú bibliográfiai változat megtalálható, de ha a kérdést abból a szempontból vizsgáljuk meg, hogy ezek a bibliográfiák milyen teljességgel elégítik ki a társadalmi szükségleteket (pl. hézag nélkül vannak-e meg a legfontosabb szakterületek bibliográfiái, tájékoztatási szempontból legfontosabb bibliográfiai kalauzai, a legfontosabb írókat bemutató, munkásságukról számot adó bibliográfiák), akkor szorongás fog el bennünket, mert az *ajánló bibliográfiák* használatának az egyik alapja éppen a bizonyos fokú tematikai teljesség. Mindaddig nem válhat a bibliográfia a könyvtáros munkaeszközévé, amíg egészen esetleges, hogy valamely témában van-e a szükségletnek megfelelő bibliográfia vagy sem.

Akik az ajánló bibliográfiáknak a régebbi tájékoztatási gyakorlatban alig használható változatait kívánják továbbra is fejleszteni, azok elsősorban a propaganda szempontokat szokták hangsúlyozni, a bibliográfia irodalom-propaganda jellegét emelik ki. Az indítékot természetesen mindig valami *fontos politikai* vagy *irodalompolitikai* cél szolgáltatja: pl. antifasiszta könyvek propagandája, antiklerikális művek olvastatása, a munkásmozgalmi tárgyú szépirodalmi könyvek olvastatása, a szocialista brigádok segítése stb. Ki tagadná, hogy ezek az irodalompropaganda legfontosabb területei közé tartoznak? Ki tagadná — hogy ha ezeket a törekvéseket bibliográfiai eszközökkel hathatósan segíteni lehetne, nem ezek lennének-e a legfontosabb bibliográfiák? A gyakorlatban azonban e nemes céllal készült bibliográfiák *szinte hatástalanok maradtak.*

Bátran szembe kell néznünk ezzel a kérdéssel! Minden gyakorló könyvtáros tudja, hogy az olvasók (kivévén a meghatározott propaganda feladattal megbízott propagandistákat) nem igen jelentkeznek olyan igénnyel, hogy most pl. antiklerikális regényeket vagy munkásmozgalmi regényeket kívánnak olvasni, vagy éppen antifasiszta regényre vágynak. Persze hogy terjedelmes bibliográfiákat sem tanulmányoznak végig ilyen célból, ezért az ilyenek hatástalanok propaganda szempontból is. Az olvasó közvetlen irányítására ott van a könnyen áttekinthető, a megfelelő alkalomhoz kötött, tehát éppen ezért az érdeklődést felkeltő és kielégítő *röplapbibliográfia.*

A könyvtárosnak pedig, akinek az egész irodalom ismerete alapján kell tudnia, hogy az egyes művek jelleg, zsáner szempontjából hova, milyen olvasónak valók, *mennyivel nagyobb* tájékoztatást nyújt, mennyivel nagyobb referenszértékű az irodalom valamely körének általános összefoglalása, amelyen belül *minden műről* tudja, milyen irodalmi értékű, hova tartozik, kinek való.

A tematikai teljességre törekvés, a bibliográfiának a referensz szolgálatába állítása tehát egyáltalán nem megy a bibliográfia propaganda funkciójának rovására. Ha a propagandát úgy fogjuk fel, mint a társadalmi szükségleteknek megfelelő irodalom iránti igénykeltést, a könyvtáros nem is érheti be az alkalmi ajánlások szegényes koszorújával. Amint a szabadpolc rendszert megelőző időszak „böködőit" vagy válogató polcait a gazdag szabadpolcos térben a tartalmi *kiemelések* vagy kiállítások pótolják, úgy a nagy bibliográfiai kalauzok is magukban foglalják a tematikai, a nehézségi fok stb. tekintetében szükséges kiemeléseket, mégpedig a réginél sokkal tökéletesebb, gazdagabb mutatók rendszerével.

Hazafelé a könyvtárból **Kriss Géza felv.**

A programnak néhány, bizonyíthatóan legfontosabb bibliográfiatípusra való korlátozása sem uniformizálást, sem elszegényítést nem jelent. A kiválasztott műfajokon belül a szerkesztői kezdeményezésnek és leleményességnek bőséges tere marad. A program viszont lehetővé teszi a szűkös, eddig meglehetősen szétforgácsolt szellemi kapacitásnak a fontosabb vállalkozásokra való koncentrálását, ami egyúttal azt is jelenti, hogy kapacitáshiány miatt automatikusan elsorvad az öncélú bibliográfiai burjánzás; témafelelősökre bízza a már kidolgozott témák távlati gondozását; s a maga szabta kereteken belül, a bürokratizálás veszélye nélkül hatékony koordinációt biztosít. Az országos koordinációt ugyanis csak a kiemelt, országos témákra terjeszti ki, s szabad kezet ad a helyi tájékoztatást szolgáló, lényegében röplap-jellegű bibliográfiák előállítására.

Helyi jellegű bibliográfiai tevékenység

A könyvtárak tájékoztató tevékenységének vizsgálatából kiderül, hogy bizonyos politikai, gazdasági események, időszerű kérdések stb. kapcsán igen sokan fordulnak a könyvtárhoz azonos kérdéssel. Helyes, ha a könyvtár az ilyen kérdések tömegesebb feltevése esetén — vagy már a szükségleteket előre látva, azokat megelőzve — úgy állítja össze a legfontosabb irodalmat, mintha egy referensz kérdésre adna választ. A röplapbibliográfiát tehát úgy foghatjuk fel, mint valamely referenszválasz általánosított (aktív) formáját. Az olvasó ugyanis, ha valamely *konkrét kérdésre* kér választ, nem szereti, ha nagyterjedelmű bibliográfiával „öntjük nyakon", hanem azon legszükségesebb címek együttesét kívánja, amelyek az adott kérdésre megadják a számára szükséges választ.

Ilyen röplap típusok: tanfolyamokhoz vagy előadáshoz irodalom ajánlás, valamely irodalmi esemény, színielőadás, film stb. irodalmi vonatkozásaira utaló jegyzék; időszerű politikai, sport- stb. eseménnyel kapcsolatos irodalom ajánlása. Jelentősége abban van, hogy aktuális, gyors, aktív, tehát elébe megy a szükségleteknek, nagy tömegben állítják elő, az olvasóknak (tanfolyam-hallgatóknak, előadáson résztvevőknek) kiosztják. Megjelenési formájában tehát a reklámhoz hasonló propaganda-, illetve tájékoztató, felvilágosító eszköz. Olvasószolgálati hatékonysága abban

mutatkozik meg, hogy olyanok is kézbeveszik, akik az irodalmi tájékozódás alacsony szintjén vannak.

Ezeket a kis bibliográfiákat *a megyei könyvtárak lehetőleg maguk állítsák vagy állíttassák elő.* Nyilvánvalóan nem lehet megkövetelni minden kis könyvtártól, hogy maga állítson elő nagy tömegben röplapbibliográfiákat, ez a hálózati központok feladata, mivel az előállítás a hálózat központi funkcióinak egyike. A megyei könyvtárak tájékoztató csoportjai azért alkalmasak erre, mert közvetlen kapcsolatban vannak az olvasóikkal, ismerik igényeiket. A bibliográfiai-tájékoztató csoportok tevékenységének nélkülözhetetlen eszköze a sokszorosító berendezés. Ilyen felszereléssel és felkészültséggel vállalkozhat csak a megyei könyvtár, hogy az aktualitásokat megragadva, a szükségleteket figyelemmel kísérve gyorsan és hatékonyan irányíthassa területe irodalompropaganda tevékenységét. Sem a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, sem pedig a megyei könyvtárak ilyenfajta bibliográfiai tevékenységét *nem kell koordinálni,* az effajta koordináció korlátozást jelentene. Ebben az értelemben a bibliográfiai tevékenység az aktív tájékoztatás része, a könyvtár aktivitásának fokmérője, a könyvtár társadalmi hatásának felfokozója.

A megyei könyvtár bibliográfiai tevékenységének fokozása tehát nem választható el a tájékoztató tevékenység fejlesztésétől. Amikor központi ajánló bibliográfiai műhely helyett decentralizáltan kívánjuk megoldani a magyar bibliográfiai ellátás kérdését, nem azt kívánjuk a megyei könyvtáraktól, hogy országos jelentőségű bibliográfiák sorozatgyártására rendezkedjenek be. A megyei könyvtár bibliográfiai tevékenységének területei a következők:

a) a *helyismereti* tevékenység alátámasztása bibliográfiákkal;

b) ahol szükség van rá, *hálózati katalógusok* előállítása;

c) a széleskörű *propaganda* tevékenység ellátása az olvasók, illetve olvasórétegek kezébe adandó röplapokkal;

d) végül *egy-egy téma* országos gondozása önkéntes vállalás alapján.

Szervezeti kérdések

A tervek összehangolását a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vállalta. A régebben működő bibliográfiai szakbizottság helyett az összehangolás hatékonyabb (bár nem minden tekintetben könnyű) módját választotta. Az összehangolást maguk a bibliográfiai műhelyek irányítói (a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztályának vezetője, a tudományos és a szakkönyvtárak bibliográfiai tevékenységének irányítói, a megyei könyvtárak bibliográfiai referensei, illetve tájékoztató csoportvezetői) végzik, akik évente többször tartanak munkaértekezletet a szükség szerint. (Eddig két tanácskozást tartottak.) Az eddigiek arra mutatnak, hogy a megyei könyvtárak felkészültsége még eléggé különböző: néhány megye országos mértékkel mérve is magas fokon áll, mások még csak a kezdő lépéseket teszik meg. Egyelőre kevés az, amit magukra vállaltak, de bízunk abban, hogy az „első fecskék" megjelenése után minden könyvtár vállal majd egy-egy témát. Egy-egy téma gondos előállítása nemcsak az országos bibliográfiai terv végrehajtása szempontjából fontos, hanem azért is, mert az ilyen vállalkozás lelkiismeretes, gondos végrehajtása a kérdéses könyvtár tájékoztató munkájának, általános színvonalának fokozása szempontjából is nagy jelentőségű.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, az általános ajánló bibliográfiák központja nagy apparátusával, eddigi szép eredményeivel, példájával egyrészt segítséget nyújt a többi kisebb bibliográfiai műhelynek, másrészt összehangolja bibliográfiai munkáját a megyeiekkel, *kitölti a hézagokat.*

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a szakjellegű ajánló bibliográfiákat — még ott is, ahol bibliográfiai központ áll rendelkezésre — a nagy szakkönyvtárakkal együtt készítik. Nálunk tehát az Országos Műszaki Könyvtárra, az Országos Orvosi Könyvtárra, az Országos Pedagógiai Könyvtárra, valamint az Országos Mezőgazdasági Könyvtárra vár ez a feladat. Kívánatos az egyetemi könyvtárak bekapcsolódása is.

Szólni kell végül a megvalósítás és az országos terjesztés kérdéseiről is. A megyei könyvtárak régebbi bibliográfiái — még a legjobbak is — legfeljebb egy-egy bemutató példány formájában kerültek el a többi megyei könyvtárhoz, a saját hálózaton kívül alig terjednek el. Amint már említettük, a *Népművelési Propaganda Iroda* létrejötte lehetővé teszi a bibliográfiáknak az országos szükségleteknek megfelelő példányszámú kiadását és országos terjesztését. Ennek megoldása: az országos terjesztésre szánt, központi bibliográfiákat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozza, megbeszéli a szerkesztés és a lektorálás kérdéseit, és a kéziratokat a Népművelési Propaganda Irodához juttatja. Az Iroda szerződést köt a könyvtárak-

kal és saját apparátusában (emellett valószínűleg a Könyvtárellátón keresztül is) gondoskodik a bibliográfiák országos terjesztéséről.

A kiadás és terjesztés a következő problémákat veti fel:

Az országos könyvtárak (Országos Mezőgazdasági Könyvtár, Országos Orvosi Könyvtár, Országos Pedagógiai Könyvtár) az eddigi tárgyalások szerint vállalják ugyan a szakjukba vágó ajánló bibliográfiák összeállítását (a kézirat elkészítését), minthogy azonban ez a feladat nem vág közvetlenül feladatkörükbe és a bibliográfiák felhasználása is kívül esik hálózatukon, a bibliográfiák *kiadását* a jövőben sem tudják költségvetésükben előirányozni. Ugyanakkor számolni kell azzal is, hogy fontos témákat — kapacitáshiány miatt — a könyvtárak csak túlóra vagy különmunka igénybevételével tudnak elvállalni. E két probléma áthidalására a Népművelési Propaganda Iroda a következő lehetőségeket biztosítja:

a) Amennyiben a bibliográfiát összeállító könyvtár azt saját hálózatában terjeszteni kívánja, a bibliográfia kiadását az Irodánál megrendeli, s az általa rendelt mennyiséget az összes példányszámra eső költség arányában megtéríti.

b) Amennyiben a bibliográfiát összeállító könyvtár azt saját hálózatában nem kívánja terjeszteni, a kéziratot átadja az Irodának, s azt az Iroda az országosan szükséges példányszámban saját hatáskörében kiadja.

c) Amennyiben a bibliográfia összeállítás országosan szükséges, de arra szellemi kapacitás nem áll rendelkezésre, az Iroda a munka elvégzésére valamely szakembernek vagy intézménynek megbízást ad, s ennek szerzői és szerkesztői tiszteletdíját költségvetésébe illeszti.

A továbbra is helyi előállítású bibliográfiákat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ által időnként egybehívott országos ajánló bibliográfiai munkabizottság egyezteti, lehetőleg kiküszöböli a párhuzamosságokat és az egymáshoz juttatást csere útján oldja meg. Már ma is vannak példák arra, hogy néhány megyei könyvtár kiadványait megküldi a többieknek is. Ennek szervezettebb formái a bizottság segítségével a közeljövőben alakulnak ki.

Az ajánló bibliográfiák problémáinak korszerű megoldása nem könnyű. Bizonyos tudományos és szakkönyvtárak ma még idegen feladatnak látják az ajánló bibliográfiák készítését, a megyei könyvtárak egy része pedig — félve a feladat nagyságától — a várakozás álláspontjára helyezkedett. Úgy véljük, hogy a kibontakozáshoz is kell legalább egy-két esztendő. A tervek megvalósítása azonban — bármily kezdeti nehézségekkel jár is — hatékonyan segíti majd a közművelődési könyvtárak tájékoztató és propaganda munkájának fejlődését, színvonalbeli emelkedését, s szinte elképzelhetetlen, hogy nélküle a szó igazi értelmében vett korszerű könyvtári szolgáltatásokat át lehessen ültetni a gyakorlatba.

Sallai István — Szilágyi Tibor

SZEGED LEGRÉGIBB üzemében, a Kenderfonógyárban ötszörösére növelték a szakszervezeti könyvtárhelyiség alapterületét. Az új könyvtár alapterülete kerek 100 négyzetméter. A könyvtár újjáalakításában társadalmi munkát vállaltak a gyár szocialista brigádjai is. Pávó Ferenc könyvtáros — kiváló népművelő — 12 éves munkájának eredményeként a gyár dolgozóinak 30%-a rendszeresen olvas. Az érdeklődők nyolcezer szépirodalmi, ismeretterjesztő és műszaki könyv között válogathatnak. (T. B.)

A könyvtár segítsége a felnőtt tanulóknak a tanulás ideje alatt

A könyvtár a felnőtt tanuló olvasókat külön kiemelve illetve úgy tarthatja nyilván, hogy törzslapjukat elütő színnel jelöli meg. Ha régebbi olvasója a tanulás miatti elfoglaltságra hivatkozva bejelenti elmaradását, a könyvtárnak ezt a bejelentést úgy kell felfognia, mintha a kimaradás csak időleges lenne.

A kapcsolat további fenntartása céljából 1. *nem törli* őket a nyilvántartásból; 2. az elsők között hívja meg a könyvtár *rendezvényeire,* különösen ha ezek kapcsolatot jelentenek az oktatással; 3. egy egy új, érdekes könyv elküldésével, vagy figyelmük ilyenekre irányításával (levelezőlap) újra visszahívhatja őket az aktív olvasók közé.

A nem olvasó felnőtt tanulóknál az iskolával kialakult kapcsolatra támaszkodhatunk. Az iskola szervezzen *könyvtárlátogatást,* ahol a könyvtáros ismerteti a könyvtárnak a tanuláshoz nyújtandó segítségét. Az iskolában a tanítási óra mellett vagy alatt *könyvtári bemutatást* lehet szervezni. A könyvtár *prospektust* adhat a nem olvasó tanulóknak a könyvtár szolgáltatásairól. Az *olvasó tanulók névjegyzékét* leadhatja az iskolába, hogy ezeknek támogatására a tanulócsoportot vezető pedagógus adott esetben számíthasson. E kezdeti lépések után következhet az iskolával való szervezett együttműködés.

Ismeretes, hogy a felnőttek tanulásában is ugyanolyan problémák merülhetnek fel, mint bármely gyermek életében. „Rossz" tanuló, hanyag iskolába járó, „szétszórt" figyelmű felnőtt éppúgy akad, mint gyerek. Mindez ráadásul „felnőtt" módra jelentkezik, kiküszöböléséhez tehát nagy tapintat kell. A felnőtt *önként* vállalta magára kötelességét. A puszta *vállalás tényének* elismerését tudatosan, vagy öntudatlanul megkívánja környezetétől, még akkor is (és igazságtalanul is), ha vállalt feladatának saját hibájából vagy más okból nem tud eleget tenni. Problémáinak felderítésére — ha a tanár ezt jónak látja — megoszthatja a *családlátogatás* gondjait a könyvtárossal. Neki is adhat tapasztalatokat egy egy olvasója otthoni környezetének megismerése, megbeszélhetik, hogyan viselkedik az illető az iskolában és a könyvtárban, elébe mehetnek a csak az egyik helyen kinyilvánított, a másikon még kimondatlan kívánságának. Az együttműködést olyan ügyesen meg lehet szervezni, hogy az olvasó tanuló pl. iskolai dolgozat íráshoz — a tanár közvetítésével — a könyvtárostól kérés nélkül kap irodalmi segítséget.

A felnőttoktatásban nagyarányú a *lemorzsolódás.* A kimaradtakkal való foglalkozás túlmegy az iskola keretein, mert nincs szervezeti lehetősége életük követésére. A könyvtáros az iskolától jelzéseket kaphat, hogy év közben ideiglenesen vagy véglegesen melyik könyvtári olvasó hagyta abba tanulmányait. Ugyanezt teheti, ha olvasója a következő — esedékes — oktatási évre nem iratkozik be. Ha viszont a tanulását megszakító felnőtt nem könyvtári tag, az iskolában kell megpróbálkozni meggyőzésével: felhívni figyelmét a könyvtár adta lehetőségekre, arra, hogy műveltségét a könyvtár igénybevételével az iskola elhagyása után kötetlen formában is gyarapíthatja. Az újabban szokásos *előkészítő tanfolyamok* egyelőre tovább nem tanuló hallgatóit is olvasóvá lehet nevelni.

A könyvtár tartalmi munkájában jelentkező kiegészítő szolgáltatások között először az *iskolai kötelező olvasmányok* polcát kell megemlíteni. Ennek főjellemzője, hogy a ténylegesen fennálló igényt előre elégíti ki. Az itt elhelyezett könyvcsoportot az iskolai tantárgyak szerinti rendben tartjuk, a rendet feliratokkal jelezzük. A katonai szigorúság enyhíthető, ha a használt tankönyv megfelelő oldalának kinyitásával (felírás nélkül) utalunk arra, hogy a melléhelyezett kötelező olvasmány melyik anyagrésszel kapcsolatos. Ugyanerre az állványrészre kerülhetnek évközben a dolgozattémákhoz ajánlott könyvek és kivágatok kiállítás formájában, magyarázatokkal.

Hatásos az olyan könyvkiállítás, amely egy speciális *tanulási olvasóterv* könyveit és egyéb könyvtári segédeszközeit tárja fel. Szerencsés összeállítása esetén színesíti a tanulást, megmutatja a tananyagnak az iskolánál szerteágazóbb összefüggéseit, és híveket toboroz az iskola elvégzése utáni rendszeres olvasásnak.

A tanulás segítésére természetesen nemcsak a kikölcsönözhető, hazavihető könyv való. Sőt, ez a dokumentumfajta ebben az időszakban veszít jelentőségéből. Előtérbe kerülnek a helyben olvasható szöveggyűjtemények, antológiák, chrestomatiák, cikkgyűjtemények, tanulmánykötetek, albumok, kivágatgyűjtemények, gyakorlati és elméleti kézikönyvek, bibliográfiák, katalógusok, térképek, diafilmek, lemezek és magnótekercsek. Az ezekben rejlő lehetőségek bemutatása (kiállítás, rajzolt plakátok stb. formájában) szintén könyvtárosi kötelesség.

Fontos a *tanárok könyvtári segítése.* Itt azokat a módszereket érdemes alkalmazni, melyeket az ismeretterjesztő előadók támogatására már néhány éve használnak. A megyei könyvtáraknak feladatuk lehet, hogy a tananyaghoz összeállítsák az időszerű, lehetőleg a járási, községi könyvtárakban is meglevő könyvek, diafilmek és egyéb könyvtári segédletek jegyzékét. Tanácsos felkutatni és a jegyzékhez csatolni az ismeretterjesztő keskenyfilmek címjegyzékét. Az így kiegészített oktatási tervhez hozzáilleszthetők a könyvtári és könyvtárközi kölcsönzési szabályok, a témába vágó fontos és általánosan meglevő folyóiratok jegyzéke és az olyan szolgáltatások, melyeket a könyvtár esetleg más népművelési szervek segítségével tud számukra nyújtani. (Hanglemez, magnetofonszalagon levő felvétel másolása, illetve kölcsönadása, képanyag megküldése.) Rá lehet szoktatni a tanárokat, hogy az órákra való felkészülésnez önállóan felhasználják, forgassák a könyvtár kézikönyveit. A szoktatás egyik módja, hogy ha kérésükre írásban vagy szóban adatokat szolgáltatunk, írásban megnevezzük vagy személyesen megmutatjuk a forrást, amelyből az adatot vettük A másik — több időt igénylő — módszer, hogy a tananyaghoz használható kézikönyvekről olyan jegyzéket készítünk számukra, amelyben a kézikönyv rendszerében való tájékozódásról is találnak útmutatást.

Az olvasó tanulóknak is lehet adni *ajánló bibliográfiát.* (Érdekességként: a világ első nagyszabású tantervkiegészítő bibliográfia-sorozata, az Emma *Felsenthal* által szerkesztett *Readable Books of Many Subjects* már 1924-ben megjelent!) Ügyelni kell azonban arra, hogy csak azoknak adjunk ajánló bibliográfiát, akikről tudjuk, hogy igénylik, a többieknek alkalmilag és egyénenként segítünk. Az eljárás az, hogy a tantárgyakhoz fél- vagy negyedéves bontásban — az iskolával közösen megbeszélve — készítünk annotált ajánló bibliográfiát. Ez formájában, megjelenésében, ajánló rendszerében nem azonos a tanároknak készített bibliográfiával. Az annotációk itt színesebbek (de azért mértéktartóak), a figyelem és az érdeklődés felkeltését célozzák. (Mintául vehetők a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Eseménynaptáraiban és a Népművelési Intézet említett kiadványában megjelent tantárgykiegészítő bibliográfiák, *Fekete Dezső* bácsalmási könyvtáros ágazatonként felosztott tantárgycsoportos bibliográfiája, a Veszprémi Megyei Könyvtár: Válogatás a gyermekkönyvtár polcairól című, osztályonként és tantárgyanként csoportosított jegyzéke, az 1962-ben Vas megyében megyei szinten készített tsz-akadémiai előadássorozati bibliográfia stb). A bibliográfia lehetőleg külsőleg is ízléses legyen, kis helyen férjen el, s mivel esetleg egész évben vagy legalább fél évig használják, erős papíron készüljön. Ha az ajánló bibliográfiát a kisebb könyvtár egy nagyobbtól veszi át, meg kell rajta jelölnie, mi van meg belőle helyben; s azt is jeleznie kell, hogy könyvtárközi kölcsönzéssel a többi is kapható.

A *tanulmányokhoz készíthető olvasási terv* az általános olvasói terveknek már korábban ismertetett szabályai szerint készül. Előfordulhat, hogy ez a terv az ajánló bibliográfia címeiből való válogatással jön létre, legtöbbször azonban, mivel a tanulás amúgyis időigényes, csak egy-egy kiválasztott, „kedvenc" tantárgy jobb megértésére lehet a tervszerű olvasást korlátozni. Ügyelni kell arra, hogy a tantervben meghatározott művek a megfelelő időben valóban rendelkezésre álljanak. Itt kell megemlíteni, hogy a könyvtár a *magánvizsgákhoz is kapcsolódhat.* (Ez egyelőre, amíg a magántanulás új rendszere végleges formát nem ölt, csak szórványos eset.) Az elképzelés lényege, hogy a pedagógus képesítésű vagy egyetemet végzett könyvtárosnak joga lehet az illetékes iskola által jóváhagyott olvasóterv alapján korrepetálni. Ennek a folyamatnak igazolása után a terv szerint olvasó a megfelelő szintű iskolában tenne vizsgát.

A könyvtár szerepe a *csoportos tanulás* közvetlen segítésében a dolog természete folytán kisebb. A csoportos tanulási formák megszervezése (pl. az oktatottak különböző előzetes szellemi színvonala szerinti *csoportbontásos tanítási* módszer mellett) elsősorban az iskola feladata. A könyvtár 1. otthont adhat egyes tantárgyak színesebb bemutatására a felnőtt-osztályoknak; 2. kötetlenebb, pl. klubszerű formában lehetővé teheti a továbbtanulóknak, hogy problémáikat kicserélhessék, elképzeléseiket egymásközt ellenőrizhessék, vitatkozhassanak.

A könyvtár inkább a humán tárgyak óráinak megtartására alkalmas (nincs bemutató-szertára), de pl. földrajzóra is jól elképzelhető az útleírásokat, térképeket, útialbumokat tartalmazó polcok közelében. — A klubszerű formák lehetővé tehetik, hogy a tanulók tanáraikkal társasági formában is kapcsolatot teremthessenek. Ez jobb viszony kialakítását biztosíthatja az órákon. A formák alkalmazásánál a könyvtár számíthat a többi népművelési szerv segítségére.

A kísérleti jelleggel felállítandó *tanuló-olvasóterem* a könyvtár-könyvtáros kapcsolatát a csendes tanulás folyamán fűzné össze. Pl. dolgozatírásra készüléskor a kézikönyvek használatához való szoktatásban, vagy a vizsgákra való tanulás időszakában, amikor a felnőtteknek az esetleg tanulásra alkalmatlan otthon helyett helyet

biztosít. Ebből következik, hogy ez a tanuló-olvasóterem tulajdonképpen nem más, mint a megfelelő időszakban — elsősorban felnőtt-tanulók számára — biztosított *idő* a jól felszerelt általános olvasóteremben. Itt említjük meg, hogy Jugoszláviában a munkásegyetemek oktatómunkájának segítésére tanulmányi mozgó-könyvtárakat ajánlanak. A dolgozók iskoláiba kihelyezett tanulmányi célú letét valóban hatásosan szolgálja a könyvekhez való hozzászoktatást, a tanulás és a könyvtéma azonosítását, a könyvek világában való önálló tájékozódás készségének kialakítását.

Végezetül felvetődik az a kérdés, hogy a gyorsított *(programozott,* vagy *gépbe programozott)* oktatási formákban, amikor a tanulónak kizárólag a programfüzet, illetőleg tanulógép logikai változataiba kell beleélnie magát, milyen szerepe marad a könyvtárnak? Ez a szerep valószínűleg hármas. Egyrészt (és ez elsősorban az oktatókat érinti) egyedül a könyvtárakban állíthatók össze a tudomány mindenkori állását tükröző újabb és újabb programok. Másrészt a tanulók a könyvtárban végzett kutatómunka alapján elért eredmények segítségével továbbra is lemérhetik, hogy egy-egy program befejezése után hogyan változott logikai készségük, helyzetfelismerésük és tájékozódóképességük a témák világában. Harmadrészt, a programkövetésben erős logikai-értelmi igénybevételt kívánó tevékenységet a könyvtárban az érzelmi-lelki szférák foglalkoztatásával pihentetőbbé lehet tenni, mégpedig elsősorban a szépirodalommal és az ehhez közelálló területek könyveivel.

Iszlai Zoltán

KÖNYVTÁRI TERVEK A CSEPEL MŰVEK SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁRÁBAN

Az év elején jelentek meg a SZOT Elnökségének irányelvei a szakszervezeti könyvtárak munkájának megjavítására. Az Elnökség megállapította: bár a szakszervezeti könyvtárak fejlődése az elmúlt években kedvezően alakult, mégis elmaradt az egyre növekvő igényektől. Ez szükségessé teszi, hogy — országosan meg helyileg is — számba vegyük az eredményeket és hibákat, meghatározzuk a legfőbb tennivalókat, a továbbfejlesztés irányát.

A határozat megjelenése után azonnal hozzáfogtunk megismertetéséhez és megvalósításához, számolva azzal, hogy ez hosszabb időre szóló feladatot és több irányú tennivalót jelent a Vasas Szakszervezet Trösztbizottságának. Elemezni kellett az elmúlt évek tapasztalatait. Ki kellett dolgozni a könyvtárhálózat helyi működési szabályzatát és el kellett készíteni a hálózat ötéves fejlesztési tervét. Sokan és sokféle módon kapcsolódtak be a munkába, s ez mind abba az irányba hatott, hogy a szakszervezet sokirányú nevelő tevékenységében a könyvtárral való foglalkozás, jelentőségének megfelelően, jobban előtérbe került

Arra törekedtünk, hogy minden érdekelt szakszervezeti *tisztségviselő* megismerje a SZOT Elnökségének állásfoglalását. Ezért az irányelveket sokszorosítottuk és a könyvtárosokon kívül megküldtük a Trösztöz tartozó 15 szakszervezeti bizottság titkárának, valamint agitációs, propaganda és kulturális felelősének. Értekezleteken eddig csak az üzemi népművelők — beleértve a könyvtárosokat is — vitatták meg a témát. A közeljövőben azonban sor kerül arra is, hogy a népművelők által kidolgozott javaslatokat a Trösztbizottság is megvitassa, határozattá emelje, s e határozat ismertetése a szakszervezeti és műhelybizottsági titkárok, valamint a bizalmiak értekezletén is napirendre kerül. A további előrehaladás alapfeltétele, hogy a könyvtárakat a mozgalmi élet intézményeinek, a szocialista nevelés bázisainak tekintsük, s a könyvtáros munkáját ennek megfelelően segítsük.

A könyvtári munkára eddig csak éves terveket készítettünk, s a legfőbb célkitűzéseket a tröszt népművelési programjában foglaltuk össze. Távlati tervek nem készültek. Az irányelvek megjelenése után az idén kíséreltük meg először, hogy a Vasas Szakszervezet útmutatása alapján öt évre szóló fejlesztési tervet dolgozzunk ki.

A II. ötéves terv idején a könyvtári tevékenység minden területén sikerült előbbre jutni. Az olvasótábor 1961-hez viszonyítva 1965-re 1300 fővel nőtt, a könyvállomány pedig 21 000 kötettel gyarapodott. A kikölcsönzött könyvek száma is nőtt, de ehhez képest kis mértékben: 10 000 kötettel. A központi könyvtárban, amely területi jelleggel működik, áttértünk a szabadpolcos kölcsönzésre. Több üzemi könyvtár (Csőgyár, Vas- és Acélöntödék, Kerékpár- és Varrógépgyár stb.) jobb elhelyezést nyert. Fokozódott a propaganda tevékenység. A Könyvtári Tanács több könyvajánló jegyzéket adott ki (pl. Olvasó munkás, Érdemes elolvasni stb.).

A központi könyvtárban

Csepel irodalmi életének fontos eseménye volt az olvasó munkás klub létrehozása a központi könyvtárban. A klub fontos vitafórummá vált, ahol az irodalom iránt érdeklődők a mai magyar irodalom képviselőivel találkozhatnak. Évről évre nőtt az érdeklődés a munkásakadémia irodalmi tagozatai iránt is. Jellemző még, hogy az Állami Könyvterjesztő Vállalat és a Kossuth Könyvkiadó üzemi megbizottai évente 2,6—3,1 millió forint értékben adtak el könyvet.

1965-ben összesen 10 561 olvasója volt a Csepel Művek szakszervezeti könyvtárhálózatának. A területi olvasókat leszámítva a dolgozók 24,6%-a beiratkozott tagja és rendszeres látogatója a központi könyvtárnak és a hozzá tartozó üzemi könyvtáraknak. A III. ötéves terv végére a 30%-os olvasói arány elérését javasolja célul kitűzni a fejlesztési tervezet. Ennek érdekében elsősorban az üzemek közötti olvasási aránytalanságokat kell felszámolni. (A szélsőségekre jellemző pl. hogy a Transzformátorgyárban a dolgozók 38,3%-a olvasó, a Fémműben pedig csak 16,4%-a.)

Az átlag alatti eredmények oka visszavezethető az üzemi könyvtárüggyel való foglalkozás elhanyagolására, a könyvtáros munkájának fogyatékosságaira, a könyvtár rossz elhelyezésére, a kölcsönzési idő helytelen megállapítására, a hiányos könyvtári propagandára. A szakszervezeti bizottságoknak saját maguknak kell e kérdésekben eljárni, s a körülményeken a vállalat igazgatójával közösen javítani. Az üzemi könyvtárak könyvellátásáról a központi könyvtár gondoskodik. Úgy tervezzük, hogy az olvasótábor növelése érdekében ezeken a helyeken növelni fogjuk a könyvellátást.

Az általánosan folytatott olvasó toborzáson belül kiemelten kívánunk foglalkozni a szocialista címért dolgozó kollektívákkal és az ifjúmunkásokkal, beleértve az ipari tanulókat is. Az olvasótábor növelése illetve növekedése megkívánja a könyvbeszerzésre, a személyi és dologi kiadásokra fordított támogatás emelését is. A fejlesztési tervezet erre vonatkozó pontos számításokat is tartalmaz.

A SZOT Elnökségének irányelvei kimondják, hogy a városokban és az ipari településeken a fejlesztési terveket össze kell hangolni a tanácsi könyvtárakkal. A határozatnak ez a pontja megerősíti a csepeli elképzeléseket. Megállapodás született ugyanis arra, hogy a Szabó Ervin könyvtár 42-es fiókja átalakul kerületi gyermekkönyvtárrá, és a felnőtt olvasókat átirányítja a Csepel Művek központi szakszervezeti könyvtárába. Ugyanakkor a CSM szakszervezeti könyvtára megszünteti gyermekrészlegét, és kölcsönzését kiterjeszti a lakosság minden rétegére. Ily módon elhatárolódik az egymáshoz területileg közel levő két könyvtár feladatköre. A párhuzamos tevékenység megszüntetése az erők koncentrálását eredményezi, s minden bizonnyal hozzájárul a gyermek illetve felnőtt olvasók jobb könyvtári ellátásához. Ebben az

esetben is az üzemi és a területi elv együttes alkalmazásáról van szó, amelyet indokolttá tesz az a körülmény, hogy az üzem dolgozói nagy számban laknak Csepelen.

A tervezet már számol a Csepel Vas- és Fémművek munkásotthonának felépítésével. Kimondja, hogy ott 20 000 kötetes könyvtárat kell létesíteni, s alapállományának gyűjtését már az idén meg kell kezdeni. Az új könyvtárnak olvasóterme is lesz, s ezzel Csepelen is lehetőség teremtődik a könyvtáron belüli helyben tanulásra és folyóirat olvasásra. Újdonság lesz a kotta és hanglemeztár is, amelyet a zenekedvelők már régen kérnek és várnak.

A SZOT irányelvei kimondják, hogy a szakszervezeti könyvtárak fő feladata a munkásosztály, az üzemi dolgozók munkahelyen történő könyvtári ellátásának biztosítása. Saját tapasztalataink is arra mutatnak, hogy a munkahelyeken létesített könyvtárak nagy szerepet játszanak az olvasómozgalom alakulásában. Az üzemi letéti könyvtárak esetében a fejlődés az üzemek közötti aránytalanságok ellenére is felfelé ívelő. Ezt bizonyítja, hogy 1961-ben 4200, a következő években pedig 5489, 6130, 6068, 1965-ben pedig már 6701 beiratkozott olvasójuk volt az üzemi letéti könyvtáraknak. A területi könyvtárak el sem tudnák látni az olvasóknak ezt a tömegét. Ezért a fő figyelmet a jövőben az üzemi könyvtárak körülményeinek megjavítására és munkájuk fejlesztésére kívánjuk fordítani.

Legfontosabb célkitűzésünk, hogy hatékony könyvtári munkával, annak speciális eszközeivel elősegítsük az olvasók általános és politikai műveltségének állandó emelését, a szocialista tudat és erkölcsi normák kialakítását. Ezt egyrészt a szocialista eszmeiségű szépirodalom, másrészt a tudományos világnézet kialakítását segítő ismeretterjesztő irodalom ajánlásával kívánjuk elérni.

Fontos célunknak tekintjük továbbá a műszaki irodalom nagyobb mérvű terjesztését is. Ezért szükségesnek tartjuk, hogy fokozzuk együttműködésünket a műszaki könyvtárhálózattal. Ilyen vonatkozásban csak kezdeti eredményekről számolhatunk be. A probléma megoldását nehezíti, hogy országos vagy iparági intézkedések még nem születtek. Törekvéseinkben a trösztbizottság 1965. évi határozatára támaszkodunk, amely a mozgalmi szerveknek azt az erőfeszítését fejezi ki, hogy többet tegyenek a műszaki irodalom szélesebb körű terjesztése érdekében. A Csőgyárban pl. megvalósult a két könyvtár egymás mellé telepítése és közös kezelése. Ez követendő módszernek bizonyul. Vannak gyárak, ahol egymástól távol van a szakszervezeti és a műszaki könyvtár, de azonos a könyvtáros személye. Más vállalatoknál letétként műszaki könyveket adtak át a szakszervezeti könyvtárnak. Sajnos, ez még nem általános. Mindez arra mutat, hogy sokat kell még tenni a folyamatos együttműködés megteremtése érdekében. A megoldáshoz elengedhetetlen, hogy a műszaki könyvtárak szaktanácsadással és a termelő munkával összefüggő alap- és középfokú szakkönyvek átadásával segítsék a szakszervezeti könyvtárakat. E támogatás nélkül — csak a szakszervezeti könyvbeszerzésre támaszkodva — nem képzelhető el lényeges változás a műszaki irodalom forgalmazásában.

Könyvkölcsönzők az Acélöntöde könyvtárában

Néhány hónappal ezelőtt az üzemi könyvtárhálózat vezetőjének javaslatára folyóiratokat helyeztünk el a kohászati melegüzemekben, ahol pihenőkkel dolgoznak az emberek. Az eredmény várakozáson felüli volt. Az emberek megszokták és hamar megszerették a folyóiratokat, mert pihenés közben hasznosan, kulturáltan tölthetik idejüket. Az igények gyorsan nőttek, napilapokat, divatlapokat, különböző képes újságokat is kértek, persze az összes igényeket nem lehetett kielégíteni. Ezt az esetet igen lényegesnek tartom, mert bizonyítja, hogy a könyvtár felismerte a munkakörülmények sajátosságaiból fakadó lehetőséget, s azokhoz igazította kulturális szolgáltatásait. Jelen esetben ezek a munkahelyi pihenőhelyeken berendezett kis folyóiratolvasók bázisai lehetnek az olvasómozgalom további kiszélesítésének. Ezért az Acélműben és a Cső-

gyárban kezdeményezett kísérleti folyóirat olvasást a melegüzemek pihenőin állandósítjuk, továbbfejlesztjük. A könyvtári munka így is segítheti a közéleti, politikai kérdések iránti érdeklődés felkeltését, az irodalom terjesztését, a közvélemény formálását.

Célunknak tekintjük, hogy társadalmi visszhangot teremtsünk a szocialista irodalomnak. E célból alakítottuk meg már évekkel ezelőtt az Olvasó Munkás Klubot, melynek programja szervesen összekapcsolódik a 14 000 példányban megjelenő Csepel Újság havi 2 oldalas Olvasó Munkás mellékletével. A klub tömöríteni akarja az irodalom iránt érdeklődő csepeli munkásokat és értelmiségieket. Programját az igényesség jellemzi. A klub második féléves programjában — többek között — találkozás és beszélgetés szerepel Lengyel József, Mesterházi Lajos Kossuth-díjas és Gyárfás Miklós József Attila-díjas íróval. Munka közben alakult, formálódott a klub élete, programja, és kiállta az idők próbáját.

Már az eddigi vitákon is számtalan javaslat hangzott el arról, miképpen segítsék jobban a könyvtárak illetve a könyvtárosok az irodalmi műveltség terjesztését. Hasznos lenne pl. ha a könyvtárosok az ismeretterjesztő felelősökkel közösen részt vállalnának az irodalmi ismeretterjesztés tematikájának kialakításában, hiszen ők a legjobb ismerői az olvasók érdeklődésének. Olyan igény is jelentkezett, hogy a társadalmi munkás könyvtárosok és más, irodalmi kérdések iránt érdeklődők számára speciális tematikával szervezünk munkásakadémiát, ahol elsősorban a könyvajánló tevékenységükhöz kaphatnának irodalmi tájékoztatást. Nem lehet elfogadni azt a szemléletet, hogy mindenki saját ízlése szerint válogassa meg az olvasnivalóját, hanem segítséget kell adni ahhoz, hogy az érdeklődés az igényes irodalom irányába tolódjon el. Ebben a könyvtárosoknak van nagy szerepük, de munkájukhoz is segítséget kérnek.

Elkészült a szakszervezeti könyvtárhálózat helyi működési szabályzatának tervezete is. Ebben igyekeztünk megfogalmazni főbb célkitűzéseinket, és pontosan meghatározni minden érdekelt testület és tisztségviselő (tröszt- és szakszervezeti bizottság, gazdasági vezetés, agit. prop. bizottság, könyvtáros stb.) feladatát és felelősségét a könyvtári munkáért, a könyvvédelmi rendelet megtartásáért, az olvasómozgalom fejlesztéséért. Jóváhagyása után minden érdekelt vezető megkapja a szabályzatot. Ezzel is ki akarjuk fejezni azt a gondolatot, hogy a könyvtárral, az irodalommal való foglalkozás nem csupán a könyvtáros ügye, hanem társadalmi ügy, mozgalmi feladat, melyet minden, magát művelt embernek tartó, kultúrát szerető vezető és dolgozó támogasson.

Simó Tibor

300 000 forintos költséggel átalakították a pestújhelyi (34. sz.) Szabó Ervin Könyvtár helyiségeit. A könyvtár alapterülete 120 m²-ről 200 m²-re nőtt, így lehetővé vált külön olvasóterem és gyermekkönyvtár kialakítása is. A több mint 2000 beiratkozott olvasó csaknem 20 000 kötetes állományból válogathat.

A Szabad Szó könyves akciói 1939–1944

A második világháborút közvetlenül megelőző hónapoktól a német megszállásig tartó öt esztendő alatt egy szerénykülsejű, kisterjedelmű, 20—25 ezer példányban megjelenő újság, a „népi írók" *Szabad Szó* című lapja számunkra is tanulságos akciókat indított a falusi könyvkultúra fejlesztésére. A könyvkultúra és a parasztság kapcsolatának közvetlenül a felszabadulást megelőző állapotáról tudósítva választ kaphatunk arra a kérdésre is, honnan indultunk el?

Dehát honnan indultak el *Szabó Pálék*, amikor az 1938. december 4-i számtól kezdődően *Mezőfi Vilmos*tól átvették a lap szerkesztését, megkezdték a könyvet, az irodalmat népszerűsítő munkájukat?

A Mezőfi szerkesztette *Szabad Szó* irodalmi anyaga ponyva; a klasszikusokat csak kivonatokban ismerteti: *Bölcs emberek mondásai, Az élet, A szerencse, A nő* és ehhez hasonló címek alatt. Kortárs-irodalom igen-igen ritkán, népi író még ritkábban olvasható a lapban. Rendkívül jellemző azoknak a „könyveknek" jegyzéke, melyet pl. a lap 1938. januári számaiban hirdet úgy, hogy azok a *Szabad Szó*nál megrendelhetők.

Igaz: első helyen ezek között *Petőfi Sándor költeményei* (6 kötetben) áll, azonban ezt követi *A megváltó Jézus Krisztus* című könyv, az *Újszövetségi Szentírás*, majd az alábbi „olcsó népregények": *A gályarab, vagy a velencei rémes éj, Az égő ház titka, vagy a kétarcú asszony, Egy grófi kastély titka, vagy két hűséges szív kálváriája, Sobri Jóska, az úri haramia.*

A *Szabó Pál* szerkesztette lapban a témánk szempontjából első fontosabb, sőt programadónak tekinthető publikáció *Veres Péter* írása, amely 1939. február 5-én jelent meg: *„... Kötelesség, hogy a magyar parasztság minden tehetséges és okos embere ismerkedjen meg... a magyar irodalommal... Mégis csak gyalázat, hogy magyar parasztnépünk 50 évvel a haláluk után találkozik a véréből való szellemi vezetők írásaival, akkor is az elemi iskolai tankönyvekben, vagy az avas községi könyvtárakban, ha ugyan odakerülnek..."*

Ez a cikk tulajdonképpen határkő: a magyar könyvkultúra terjesztésének történetében ez az első olyan alkalom, amikor egy paraszt-író hetilap útján közvetlenül szólítja fel a parasztságot a könyvek olvasására.

S a két hét múlva *Féja Géza* (aláírás nélküli) cikke: *Népkönyvtárakat! „... Meg kell tehát mielőbb találnunk a módot, hogy megfelelő, a kor színvonalán álló népkönyvtárak keletkezzenek. A magyar író és a magyar nép immár megpecsételt szövetségének kell ezt a nagy művet útnak indítania... Várjuk a magyar írók kezdeményező munkáját!"*

A Falukönyvtár Szövetkezet

Íme az első kezdeményezés: 1939. február 21-én a *Szabad Szó* köré csoportosuló írók, irodalmárok s néhány paraszt-politikus megalakítják a *Falukönyvtár Szövetkezetet*. Egyelőre kétszáz falut kívánnak ellátni népi könyvtárral, későbbi céljuk falusi kulturházak és népi színpadok szervezése is. Tudunk arról, hogy tervbe vették a népi írók könyveinek kiadását, vagyis szövetkezeti szervezetben *könyvkiadót* akartak létesíteni.

A munka megindult, a könyvek gyűjtése megkezdődött: össze is gyűlt háromezer kötet (a gyomai nyomdász *Kner Imre* 1500 kötetet, a MEFHOSZ könyvkiadó 400 kötetet adott, *Sugár Kata* 600 könyvet gyűjtött össze), s meg is kezdték a szétosztását. De már a szövetkezeti részjegyek kibocsátására nem került sor; a Cégbíróság a *Falukönyvtár Szövetkezet* bejegyzését — nyilván politikai okokból — elutasította. Hiszen a *Szabad Szó* körül tömörült írók közül jónéhányat ismertek már az ügyészségen, így a Falukönyvtár Szövetkezet a horthysta hatóságok „jóvoltából" tulajdonképpen meghalt, mielőtt megszületett volna. Azaz, hogy erőfeszítéseik mégsem voltak teljesen meddőek, az elvetett mag néhány helyen kisarjadt. E kezdeményezés után három és fél évvel ugyanis két olyan jellegű cikkel találkozunk a lapban (majd további egy év múlva egy harmadikkal is), melyek ezt látszanak igazolni.

Seres József kunágotai állástalan tanító (jelenleg a Tankönyvkiadó munkatársa) *Alapítsunk népkönyvtárakat!* című cikkében (megjelent 1942. október 11.) arról tudósít, hogy népkönyvtár létrehozását határozták el úgy, hogy havi 50 fillér a könyvvásárlásra befizetendő összeg.

Somogyi Imre cikkének címe: Példát mutat a *Baranyai Falukönyvtár Szövetkezet.* (Megjelent: 1942. november 1-én.) Ebben az ormánsági fiatalok kezdeményezését üdvözli, akik kötelezték magukat az évi 10 pengő befizetésére. A befizetésekből és a műsoros esték jövedelméből könyvet vásároltak: „... *Önállóságra, kezdeményező készségre kell nevelni az ifjúságot: teremtse meg maga a saját népkönyvtárait...*"

A harmadik ilyen jellegű híradás *ifj. Nánási László* (jelenleg az Elnöki Tanács tagja) levele Kisújszállásról (Megjelent: 1943. december 12.): a kisújszállási gimnázium tanári könyvtárát megnyitották a nagyközönségnek, és gyűjtés útján szerzett pénzből is vásároltak könyveket: az olvasási díj havi 1 pengő.

A lapban is nyomon követhető kezdeményezések azért is figyelemre méltóak, mert ezek alapján jogosan tételezhetjük fel, hogy a *Szabad Szó* olvasói, ha jogilag és formailag nem is szövetkezeti keretben, de az anyagi eszközök fentiekhez hasonló módon történt előteremtésével jóval több községben hoztak létre és működtettek könyvtárakat.

A Szabad Szó könyvszakosztálya

Azt a „hagyományt", hogy a lap szerkesztőségétől is lehet könyvet rendelni, a „népi írók" *Szabad Szója* egy ideig nem vette át, ellenkezőleg: olyan értesítést közöltek a lapban, hogy könyvárusítással nem foglalkoznak, könyvárjegyzéket küldeni nem tudnak, szívességből azonban beszerzik a könyvet, ha az előfizetők levelükhöz 40 filléres postabélyeget mellékelnek.

A lap 1941. január 5-i számában megjelent, *Mit olvassunk?* című szerkesztőségi cikk már annak bizonyítéka, hogy addigra erőteljesen megszaporodtak a szerkesztőséghez küldött, könyvvásárlási tanácsokat kérő levelek, az 1941. március 23-i számban megjelent egyik hír pedig arról értesít, hogy „Minthogy olvasóink részéről állandóan felmerült az az igény, hogy egyrészt a könyvújdonságokat, másrészt társadalmi, gazdasági és szakmai régebben megjelent könyveket lapunk által szerezzenek be, elhatároztuk, hogy könyvszakosztályt létesítünk. Könyvszakosztályunk a jövőben bármely könyv beszerzését vállalja és emellett szívesen vállal tanácsadó szerepet magán-, vagy népkönyvtárak létesítésénél. Könyvszakosztályunk vezetését Iliás Ferenc munkatársunk vette át. A megrendelések a Szabad Szó címére küldendők, a borítékon könyvszakosztály megjelöléssel."

Nem szabad azonban azt hinni, hogy ez a szépen hangzó elnevezés „könyvszakosztály", valamiféle, a lap szerkesztőségén vagy kiadóhivatalán belüli szervezett egységet jelentett volna. *Iliás Ferenc* a „könyvszakosztály" vezetője (a felszabadulás után az MKP osztályvezetője, majd a Földművelésügyi Minisztérium egyik vezetőjeként dolgozott; 1956. áprilisában, 38 éves korában hirtelen meghalt) — aki részt vett a lap szerkesztésében — nem belső munkatárs volt a lapnál: falujából Budapestre kerülve egy könyvkereskedőnél helyezkedett el.

Sorban jelennek meg a hirdetésszerű közlemények; többek között *Veres Péter, Darvas József, Bálint György, Földes Ferenc,* majd *Szabó Pál, Nagy István, Tatay Sándor* akkor kapható művein kívül *Traven, Smeljov, Szejfulina, Panfjorov* és *Gorkij* könyveire hívja fel olvasói figyelmét úgy, hogy azok a *Szabad Szó* könyvszakosztályánál megrendelhetők.

Iliás Ferenc ezzel kétségtelenül úttörő munkát végzett. Bár a könyvek nagyobb része a harmincas évek közepén már megjelent, a *parasztság* figyelmét ezekre a művekre ezt megelőzően aligha hívták fel. Igaz viszont, hogy ebben az időszakban (1941. március-május) a haladó s ezen belül a szovjet irodalom népszerűsítésére viszonylag kedvezőbb volt a légkör: a 48-as zászlók visszaadásakor ekkor csendült fel több, mint 20 esztendő után ismét nyilvánosan az Internacionále (a Szovjetunió akkori állami himnusza), a Budapesti Nemzetközi Vásáron a Szovjetunió pavilonját több mint egymillió ember tekintette meg.

Ez az időszak azonban 1941. június 22-én végetért: a Hitler-fasiszták, majd magyar csatlósaik hátbatámadták a Szovjetuniót. A *Szabad Szó* könyvszakosztályának munkájában *Iliás Ferenc* betegsége miatt háromhónapos szünet következett be, felgyógyulása után azonban, mivel szülőfalujába visszautazott — az akciót *Fehér Lajos* (a jelenlegi miniszterelnök helyettes) folytatta, aki könyvkereskedő gyakornokként helyezkedett el és a Kommunisták Magyarországi Pártja megbízásából vett részt a *Szabad Szó* szerkesztőségi munkájában. Ő a szerzője a *Könyvet a falunak!* című cikknek (megjelenésének időpontja: 1941. augusztus 17.), melyben bejelentve az akció folytatását, tizenegy magyar és hat külföldi író szépirodalmi és ismeretterjesztő művére hívja fel az olvasók figyelmét.

Még négy alkalommal jelenik meg a lapban hasonló jellegű közlemény — az utolsó az 1941. november 9-i számban —, ezzel a *Szabad Szó* könyvszakosztályának tevékenysége befejezettnek tekinthető. Oka az, hogy Fehér Lajost, aki megszervezte Kos-

suth és Táncsics sírjának koszorúzását, 1941. november 1-én a párt átmenetileg vidékre küldte, a rendőrség figyelmének elterelése céljából.

A *Szabad Szó* könyvszakosztálya mögött egyetlen kiadó, egyetlen könyvkereskedő sem állt. *Fehér Lajos* közléséből tudjuk, hogy kezdetben a beérkezett megrendeléseket *Faust Imre* ismert baloldali könyvkereskedőnek adták át expediálásra, később azonban jobbnak látták megvásárolni az olvasók által megrendelt könyveket, és a lap szerkesztőségéből postázták.

A *Szabad Szó* könyvszakosztálya rövid működése alatt viszonylag sok parasztemberhez juttatta el az akkori idők leghaladóbb műveit, s ismertette meg a lap olvasóit az igazi irodalommal.

A Szabad Szó vándorkönyvtár akciója

1941 októberétől egy *Erdélyi József* nevű joghallgatónak, a Bólyai Kollégium tagjának a faluról egyetemre került és az otthon maradt parasztfiatalok közötti kapcsolat megszakadásáról írott (illetve az összefogás szükségességét hangoztató) levele nyomán izgalmasan érdekes vita bontakozott ki a lap hasábjain. A vitázók mindegyike egyetértett e kapcsolat szükségességével, ennek konkrét formái azonban mindaddig nem fogalmazódtak meg, míg *Erdélyi József* nem tett javaslatot arra, hogy ezt az összefogást a *falu könyvekkel való ellátásával, könyvolvasó közösségek létrehozásával* teremtsék meg. Ezek a könyvolvasó közösségek — a javaslat szerint — kapcsolatot teremthetnének a szomszéd falu hasonló gondolkozású fiataljaival, megszervezhetnék a könyvcserét. Ahol viszont nem akarnak önálló vállalkozást kezdeni, a faluban meglevő egyesületi vagy más könyvtárral való együttműködést javasol: meg kell kérni a könyvtár vezetőjét, hogy az ott levő jó könyveket bocsássa a fiatalok rendelkezésére, esetleg bízzon meg parasztifjú könyvtárost, és szerezze be a közönség kívánsága szerint a népi írók könyveit vagy más, hiányzó könyveket. Még a leventeintézmény felhasználását is lehetségesnek tartja ilyenfajta könyvtár létrehozására, az ehhez szükséges anyagi alapoknak bállal, előadással, ünnepéllyel való megteremtésére.

Az egyetemisták — a javaslat értelmében — a falvaikban végzendő felvilágosító munkával, jóindulatú könyvkereskedőkkel és könyvkiadókkal való kapcsolatukat felhasználva, kedvezményes áru könyvbeszerzéssel (általában a könyvek beszerzésével), tanácsokkal működhetnének közre.

Fordulatot ad a vitának *Komló Lászlónak*, a Bólyai Kollégium tagjának (jelenleg az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos munkatársa) újabb levele (korábban is már részt vett a vitában), aki kemény szavakkal ostorozva a vadnyugati filmeket néző, ponyvairodalmat olvasó, a kispolgári szokásokat és kultúrát „tanuló" parasztokat, csalódottan ír arról, hogy hiába volt a kezdeményezés, nem jelentkezett senki könyvért, vagyis, a parasztifjúság nem akar tanulni.

E megállapítás ellen tiltakozik *Kutrucz Gizella* szimői parasztlány (jelenleg a Kossuth Kiadó munkatársa), aki ugyancsak részt vett már korábban is a vitában: *„Nem igaz, hogy nem akarunk tanulni!"* — csakhogy: *„... a falunkbeli közkönyvtár vezetését és könyvbeszerzéseket nem bízzák ránk... ami elolvasni való könyvek vannak, azokat már jóformán kiolvastuk (van, amelyiket kétszer is) és új könyveket meg nemigen tud venni a község, mivel szegény..."* Pénzt gyűjteni és ebből könyvet venni — ez sem járható út: a pénz *„... óriási fogalom, különösen télen. Kereset nincs, nem mehetünk napszámba dolgozni, így nincs miből spórolni sem..."* Azt a módszert javasolja (ami nem kerül pénzbe), hogy minden parasztifjú a már kiolvasott jó könyveit küldje el az egyetemistáknak: *„... Megpróbálnánk alakítani egy olyan vándorkönyvtár*

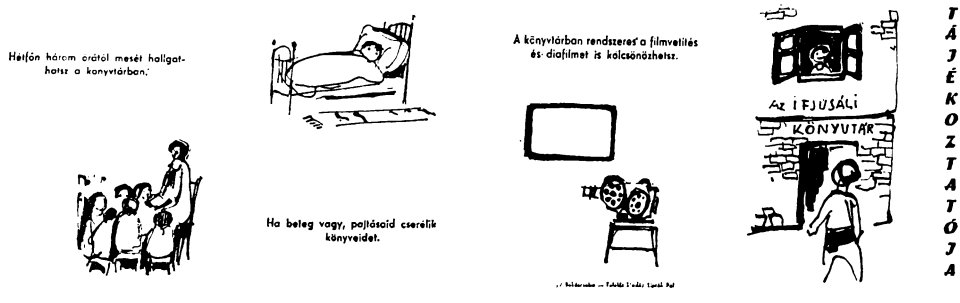

A Békéscsabai Megyei Könyvtár leporelló alakú gyermekkönyvtári tájékoztatójának egyik oldala. Lipták Pál terve

félét... állandóan cserélnénk úgy, hogy csináltok egy jegyzéket a könyvekről és lehetne választani. Ha egyik nem lesz bent, bent lesz a másik... Én magam részéről fölajánlom mindjárt néhány könyvemet..."

Ehhez kapcsolja mondanivalóját *Fehér Lajos*, aki a *Tovább egy lépéssel* című vezércikkében (megjelenésének időpontja: 1942. január 18.) meghatározza a legközelebbi teendőt: valósítsuk meg a vándorkönyvtárakat. „*... A vándorkönyvtár lényege a mozgásában van... a könyv embereket fog össze, mozgat embereket. Betölti, — s így tölti be szerepét: amiért tulajdonképpen írták...*"

A lap következő száma *Reszegi Ferenc* budapesti szervezett építőmunkás (jelenleg az Építő-, Fa- és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezetének elnöke) levelét közli arról, hogy a tanulni vágyó parasztifjúság részére az egész országban meg kell indítani a könyvek gyűjtését vándorkönyvtárak céljára. Ezt a budapesti szervezett építőmunkások megkezdték, és a segítés gondolatát más ipari munkások között is népszerűsíteni fogják. A lapnak ugyanez a száma a Hírek rovatban közli, hogy a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége 45 kötet könyvet ajánlott fel a *Szabad Szónak* vándorkönyvtár céljaira, s felhívja azokat az olvasókat, akik vándorkönyvtár kezelésére vállalkoznak, jelentkezzenek.

S jelentkeznek is az „igénylők", s hamarosan meg is kezdődik az összegyűjtött könyvek szétküldése. A lapban négy alkalommal jelent meg közlemény (nevek és címek felsorolásával) arról, kik kaptak könyvküldeményt.

S folyik a könyvek gyűjtése; tudunk arról, hogy adtak könyvet más szakszervezetek is (Bőrösök, Nemesfémesek, Fások), s a lap 1942. március 15-i számában jelent meg *Ságvári Endrének*, a Szociáldemokrata Párt keretében működő Országos Ifjúsági Bizottság kommunista titkárának levele (*Ságvári Endrének* egyébként ez volt az utolsó, nevével jegyzett írása: ezt követően rövidesen illegalitásba kényszerült):

„Tisztelt Szerkesztőség! Mellékelten küldünk néhány könyvet a Szabad Szó vándorkönyvtárának gyarapítására, hogy csekély erőnkhöz mérten mi is kivegyük részünket a parasztság önképzésének lehetővé tételéből. Nekünk: a dolgozó osztályok fiataljainak valóban leghatásosabb fegyverünk a jó könyv, mert ezzel tudjuk legyőzni a tudatlanságot és a közönyt a még nem öntudatosodott dolgozók lelkében. Az ipari munkásság fiataljai is a könyv segítségével képezték magukat a munkásmozgalom harcos tagjaivá, bár az ő számukra más lehetőségek is vannak. A parasztság számára még fokozottabb jelentősége van a jó könyvnek, hiszen nincsenek szervezetei, ahol öntudatossá fejlődésük lehetséges volna. Ezt felismerve, ajánljuk fel szerény hozzájárulásunkat a Szabad Szó akciójához. Nem vagyunk tehetősek, hiszen tagjaink nagy része tanonc és rosszul fizetett segédmunkás. Sokan közülünk gyalog jönnek be a perifériákról egy-egy előadásra, vagy kiállításra, mert a villamost már nem tudják megfizetni. De megvan bennünk a készség és erő küzdeni közös célért! Azt akarjuk, hogy ez a könyvküldemény is a parasztértelmiségi és munkásifjúság közeledését és egy szebb magyar jövendőért folytatott közös küzdelmét szolgálja. Szeretettel és barátsággal Ságvári Endre a MSZDP Országos Ifjúsági Bizottság titkára."

A vándorkönyvtár akció során összesen mintegy száz könyvtár került a falvakra, közte néhány úgy, hogy egy-egy 30—40—50 kötetet tartalmazó ládát a *Szabad Szó* szerkesztőségét felkereső olvasók — akik gondozását vállalták — magukkal vittek. (A vándorkönyvtárak összeállítását, ládába való csomagolását a lap szerkesztőségi helyi-

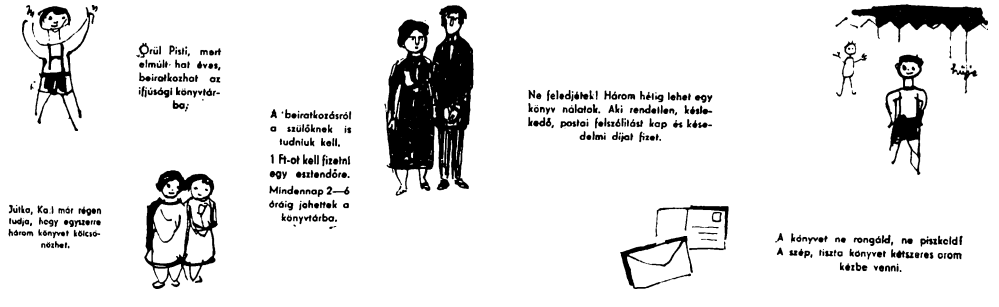

A békéscsabai leporelló másik oldala. A jól sikerült tájékoztatót érdemes volna országosan is terjeszteni

ségeiben jórészt Győrffy kollégisták végezték.) Sőt pl. *Sipos Gyula* akkori Győrffy kollégista — a jelenlegi József Attila-díjas költő — barátaival személyesen vitt 50 kötetet egy Somogy megyei faluba.

S a lap 1943. november 28-i számában megjelent *A vándorkönyvtár* című vezércikk az akció lezárását jelenti be azzal, hogy erre a lépésre az elmúlt hetek és hónapok eseményei késztették a *Szabad Szó* szerkesztőit. Ezek az események azok a reakciós terrorintézkedések voltak, melyeket *Keresztes-Fischer* belügyminiszter a nemzeti függetlenségi mozgalom erőinek növekedése láttán rendelt el: a Békepárt egymás után jelentette meg röpcéduláit, felhívásait, körleveleit, melyeket azok is megkaptak, akikhez vándorkönyvtár érkezett. A nyomozó szervek a Békepárt felkutatására összpontosított akcióik során kobozták el mindenütt a vándorkönyvtárakat, kezelőiket nem egy helyen tettleg bántalmazták.

A *Szabad Szó* vándorkönyvtár akciója az előző kezdeményezésekkel (Falukönyvtár Szövetkezet, a *Szabad Szó* könyvszakosztálya) összehasonlítva tehát nemcsak a leghosszabb ideig tartott, de a legeredményesebb is volt: másfél esztendeje alatt igazi mozgalommá vált, szerényen, mégis messzehangzóan bizonyította a magyar munkásosztály arra irányuló készségét, hogy szövetségeséhez, a parasztsághoz a fasiszta népbutítás időszakában eljuttassa a haladó irodalom alkotásait.

S ha az ezen akciókban testet öltött aktivitáson túlmenően számbavesszük a lap szerkesztőinek (elsősorban *Veres Péter, Darvas József, Szabó Pál* és *Nagy István* nevét kell említenünk) könyvet-irodalmat népszerűsítő publicisztikai írásait, a folytatásokban megjelentett regényeket, a verseket, továbbá a könyvismertetéseket, aztán a *Szabad Szó* harcát a ponyvairodalom és a könyvügynökök káros tevékenysége ellen, a lapban közzétett, a könyv és a parasztság kapcsolatáról tudósító mintegy félszáz olvasólevelet, akkor válik igazán érzékelhetővé erőfeszítéseik nagysága.

Az erőfeszítések vizsgálata azonban még nem ad választ arra a kérdésre: milyen eredménnyel is jártak ezek?

Mindenekelőtt hadd utaljunk a lapból is nyomon követhető ama csalódottságra, hogy hiába minden kezdeményezés, erőfeszítés, a falu nem olvas, vagy ha olvas, legfeljebb ponyvát, mégpedig akkor is, ha jó könyvhöz, igazi irodalomhoz — pl. a vándorkönyvtár útján — már hozzájuthatna. De ne kergessünk illúziókat. Világosan kell látnunk, hogy még ha ezek az akciók sokkal kiterjedtebbek lettek volna, ha a falura került jó könyveket sokkal többen olvasták volna is, ezek a kezdeményezések végülis meglehetősen elszigeteltek maradtak volna. A könyv — a „népi írók" könyvei is — ezidőtájt elenyészően kis példányszámban kerültek falura. *Darvas Józsefre* hivatkozunk, aki a *Népszavában* közzétett egyik cikkében, megállapítván, hogy a népi írók olvasóközönségének jórésze az öntudatos ipari munkásságból került ki, így ír: „*... A parasztsághoz viszont alig jutottak el műveik: csak egész vékonyka réteg volt az, amely tudomást szerzett róluk...*" Igaz, Darvas József ezt az értékelést 1941-ben adta, érvényes maradt azonban a felszabadulás előtti egész időszakra.

Varga Sándor

A KÖNYVTÁRAKBAN FOLYTATHATÓ KUTATÓMUNKÁRÓL művelődésügyi miniszteri utasítás jelent meg a Művelődésügyi Közlöny augusztus 1-i számában. A 158/1966. (MK 15.) MM számú rendelkezés megállapítja, hogy a könyvtárak dolgozói munkakörük ellátása során csak munkatervbe illeszthető kutatómunkát folytathatnak, melynek engedélyezése az intézmény vezetőjének hatáskörébe tartozik. Nem könyvtártudományi kutatást valamely külső szerv megbízása alapján lehet engedélyezni. A kutatások eredményéről évenként jelentést kell készíteni a Könyvtártudományi és Módszertani Központ számára, amely a kutatásokat nyilvántartja. A könyvtárakban folyó kutatómunkáról a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya számára az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács évenként értékelést készít.

A KLUBFOGLALKOZÁST vezetők díjazásáról adott ki tájékoztatást a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztálya. A tanácsok művelődésügyi osztályainak megküldött körlevél szerint a közművelődési könyvtárakban működő klubközösségek (különösen ifjúsági klubok) vezetőinek díját is a művelődési otthonokban működő klubokkal azonos elbírálás szerint kell megállapítani.

HOGYAN SEGÍTI ÉS IRÁNYÍTJA KÖNYVTÁRAIT A MISKOLCI JÁRÁSI TANÁCS?

A miskolci járásban működő közművelődési könyvtárak életében fordulópontot jelentett az 1964-ben Sajószentpéter községben létrehozott járási könyvtár. Ennek megszervezése nem ment simán. Csak sok nehézség legyőzése árán érhettük el, hogy Sajószentpéteren korszerűen felszerelt felnőtt és gyermekkönyvtár kezdhetett munkához. Nem éppen szerencsés körülmény, hogy a járási könyvtár a járás székhelyétől 15 km-re van (Miskolcon ugyanis nem tudták a könyvtárat megfelelően elhelyezni), de a múlthoz képest — amikor is ezt a funkciót a megyei könyvtár látta el — mégis előrelépést jelentett az új szervezet, mégpedig elsősorban a községi könyvtárak hatékonyabb segítése szempontjából.

A járás területén jelenleg 47 tanácsi könyvtári intézmény működik, közöttük 13 könyvkölcsönző. 1964-ben önálló helyisége csak 12 könyvtárnak volt, ma már 28-nak van. Ebből 11 könyvtárat korszerűen átalakítottak a szabadpolcos kölcsönzéshez. Nem volt könnyű idáig eljutni, mivel tanácsi vezetőink szemléletében a könyvtár még nem foglalta el az őt megillető helyet. Arra kellett tehát törekednünk, hogy egyre több tanácselnököt és titkárt nyerjünk meg a könyvtárügynek. E cél elérését nem egy évre korlátoztuk, hanem folyamatos munkának tekintjük ma is. Jó kezdeményezésnek bizonyult az, hogy 1964-től kezdve minden évben 5—6 tanácselnököt és titkárt tapasztalatcsere látogatásra vittünk el más járás szépen felszerelt községi és járási könyvtárába. Ez évben ismét 7 tanácsi vezető vett részt ilyen látogatáson. Természetesen *olyanokat hívtunk meg, akiknél változást szeretnénk elérni a könyvtári munkában.* Elmondhatom, hogy ezek a tapasztalatcserék hatással voltak a látogatókra, változott szemléletük, felismerték a könyvtárra háruló fontos művelődési, politikai feladatokat. Ilyen szellemben, szinte egymással versenyezve teremtették meg a jobb és szebb könyvtári környezetet 11 községi könyvtárban.

Az utóbbi időben megtartott értekezleteken, ahol a művelődésről tanácskoztunk, a könyvtárügy sohasem maradt ki. Ellenkezőleg: tanácsvezetőink figyelmét nagyon is ráirányítottuk a közművelődési könyvtárak elhelyezésének, felszerelésének további javítására, fejlesztésére. Ez történt június 30-án is, amikor tanácselnökök, iskolaigazgatók, művelődési otthon igazgatók, népművelési ügyvezetők és könyvtárosok jelenlétében értékeltük az elmúlt népművelési évadot, s meghatároztuk a feladatokat is a harmadik ötéves terv irányelveinek megfelelően. *Intézkedési tervet adtunk ki a könyvtárak ötéves fejlesztésére, elsősorban a könyvállomány növelésére.*

Sajnos a könyvellátottság tekintetében járásunk rosszul áll: bár a könyvállomány 2 év alatt 27,6%-kal nőtt, mégsem értük el 1965 végére az 1000 lakosra kívánatos 1200 kötetet. A lemaradást be kell hoznunk, és be is hozzuk.

1967-re a könyvállományt 25%-kal kívánjuk növelni, vagyis ez évben 16 000 kötet beszerzését irányoztuk elő, kb. 320 000 Ft értékben.

Felmértük anyagi lehetőségeinket (költségvetés, községfejlesztési alap, MESZÖV, tsz kulturális alap), és tervünk teljesítése érdekében meghirdettük az *„Egy lakos egy könyv"* mozgalmat azokban a községekben, ahol a lemaradás megszüntetésében az állami hitel kevésnek bizonyult! Szigorú intézkedéseket tettünk a könyvvédelem érdekében is.

A közművelődési könyvtárak tárgyi feltételeinek fokozatos javításával párhuzamosan nagy gondot fordítunk a tartalmi munka javítására is. Az elmúlt népművelési évadban — elsősorban ott, ahol jók a tárgyi feltételek — örvendetesen javul a könyvtárak tartalmi munkája. Lényegesen növekedett a könyvtári rendezvények száma is.

A könyvtárosokkal való foglalkozás fontos feltétele a jó könyvtári munkának. Mint a járási tanács titkára szakmai tanácskozáson vettem részt Sajóbábonyban a művelődésügyi osztályvezető, népművelési felügyelő, valamint a járási MSZMP bizottság kiküldöttének jelenlétében. E tanácskozás tapasztalatcsere jellegű volt a jól dolgozó könyvtárosok részére, abból az alkalomból, hogy a két helyiségből álló, felújított és szépen berendezett községi könyvtár ünnepélyes megnyitására került sor. A tanácskozás légköre, a problémák őszinte feltárása, a könyvtárosok megnyilatkozásai nagy hatást tettek rám is. E tanácskozáson a község vezetői is jelen voltak. Az *ilyen tájegységi találkozásokat minden évben megrendezzük ott, ahol éppen ünnepélyes könyvtárnyitásra kerül sor, s nemcsak a könyvtárosokat hívjuk meg oda, hanem a tanácselnököket is.*

A fentiekből is kitűnik, hogy keressük a könyvtári munkában is az újat, a jobbat, az eredményhez vezetőt. Arra törekszünk, hogy tanácsaink mindenütt valóban gazdáivá váljanak a könyvtáraknak is.

Minden évben külön napirendi pontként megtárgyalják községi tanácsaink vagy végrehajtó bizottságaink — szintúgy a járási tanács végrehajtó bizottsága is — a könyvtárak munkájáról szóló jelentést, s megszabják a feladatokat. Fel akarjuk számolni az ilyen téren még tapasztalható közönyt, nemtörődömséget, mert még sajnos ilyen is van. Arra buzdítjuk a tanácsvezetőket, hogy gyakran térjenek be a könyvtárakba, úgy is mint olvasók. *Kiszállásaim alkalmával arról is tájékozódom, hogy a tanácsvezetők olvasnak-e.* Ilyen tekintetben bizony van még tennivaló. Ehhez is türelem kell, s sokat segíthet a járási vezetők példamutatása. *Én is rendszeres olvasója, látogatója vagyok a járási könyvtárnak, s ezt el is mondom buzdításul a községi tanácsvezetőknek.*

Igen jó a munkakapcsolatunk a megyei tanács művelődésügyi osztályával, valamint a megyei könyvtárral. Művelődésügyi osztályunk is szívesen foglalkozik a könyvtárakkal, s igen nagy szakértelemmel és lelkesedéssel irányítja a járás könyvtárainak munkáját Serfőző János járási könyvtárigazgató.

Minden szerénytelenség nélkül leírhatom, hogy járásunkban a közművelődési könyvtárak 3 év alatt többet fejlődtek, mint korábban tíz év alatt. Az eredmények ellenére még nagyon sok a teendő ahhoz, hogy teljesen elégedettek legyünk. A további eredmények feltételei: tanácsaink szemléletének javítása, a jó kezdeményezések hasznosítása, a társadalmi összefogásban rejlő erő felhasználása ott, ahol erre égetően szükség van.

dr. Bíró György

Kitüntetések

A művelődésügyi miniszter az 1966. évi ünnepi könyvhét alkalmából *Slezsák Imrének,* az Edelényi Járási Könyvtár (Borsod m.) igazgatójának és *Ravasz Jánosnak,* Szederkény község (Baranya m.) könyvtárosának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta, *Bagnoczky Józsefnét,* Hidas község (Baranya m.) könyvtárosát és *Lászlófi Jánosnét,* Bököny község (Szabolcs-Szatmár m.) könyvtárosát DICSÉRET-ben részesítette.

A művelődésügyi miniszter eredményes munkájuk elismeréséül *dr. Láng Imrét,* a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának helyettes vezetőjét és *Kollár Ferencet,* a Művelődésügyi Minisztérium pénzügyi és szervezési osztályának helyettes vezetőjét DICSÉRET-ben részesítette.

Könyvtár és mosógép

Veszprémben a megyei kórház modern, gyönyörű új épületet kapott. Illőnek tartották az illetékesek, hogy az eddig 4×4 méteres helyiségben szorongó orvosi könyvtár is méltó elhelyezést nyerjen. Ki is jelölték e célra a volt igazgatósági épület földszintjén levő régi mosoda helyiségeit. (Az új mosoda már egy esztendeje működik, teljes kapacitással.) A könyvtár azonban nem tud beköltözni jogos és „kiutalt" helyére, mert az itt levő hatvan literes mosógéppel nem tudnak mit kezdeni. Felajánlották már közlönyben és magánúton, könyvjóváírással és ingyen, de nem kell senkinek.

A könyvtárban most helybenolvasás helyett — amelyet kizárólag féllábon lehetne megejteni, a helyszűke miatt — az orvosok a mosógéptől való megszabadulás lehetőségeit és esélyeit tárgyalják. A vitában elhangzott javaslatokat, íme, közreadjuk:

Veszprém nagy idegenforgalomnak örvend. Rakják ki a táblát, hogy MŰEMLÉK JELLEGŰ MOSÓGÉP, és mutogassa a Bakonyi Intézőbizottság, vagy bárki, aki cserébe könyvtárhelyiséget ad.

Maradjon benn a könyvtárban és képezzenek ki benne üléseket helybenolvasás céljára.

Csináljanak belőle kutatófülkét, mikrofilm-leolvasóval. A bennülő olvasó oxigénpalack segítségével kaphat levegőt és periszkóp segítségével tájékozódhat a külvilág eseményeiről.

Másodkönyvtáros helyett alkalmazzon a könyvtár mosodai szakembert, aki a helybenolvasás ideje alatt a mosógéppel kimossa az olvasó fehérneműjét.

A felsorolt javaslatokon kívül elhangzott egy utópisztikusnak, megvalósíthatatlannak tűnő is, amelyet a teljesség kedvéért szintén leírunk: Vigyék át másik helyiségbe a mosógépet.

Torday Alíz

Nyugatnémet közművelődési könyvtárakban

Egy esztendeje a „Bücherei und Bildung" című nyugatnémet könyvtáros szakfolyóirat meghívására tanulmányúton jártam a Német Szövetségi Köztársaságban. A tanulmányút fő célja könyvtárépítészeti tapasztalatok szerzése volt, azonban lehetőség nyílt arra, hogy a könyvtárak szervezeti kérdéseivel, továbbá könyvtártechnikai problémákkal is foglalkozzam.

A nyugatnémet könyvtárügy szervezete

A német könyvtárügy kialakulására a legjellemzőbb, hogy a közművelődési könyvtárak és a tudományos könyvtárak fejlődése egymástól függetlenül, két úton ment végbe. Ez az elkülönült fejlődés a két könyvtártípus elnevezésében is megnyilvánul: a „Bibliothek" szó használata ma is *kizárólagosan a tudományos könyvtárakra* vonatkozik, míg a közművelődési könyvtárak megnevezésére a szerényebb igényű „Bücherei" kifejezést használják. A két úton végbement fejlődés magyarázatát részben a tudományos könyvtárak arisztokratikus elzárkózottságában találjuk, másrészt közrejátszott ebben a német közművelődési könyvtári mozgalom vezetőinek személyes állásfoglalása is, nem beszélve a kérdés bonyolultságát fokozó egyéb, személyi és tárgyi problémákról.

Ma a két intézménytípus között nagy szintkülönbség tapasztalható, mind a könyvállomány összetételében, mind az ellátandó feladatokban. Jelentkezik a különbség a könyvtárosok bérezésében és képzettségi színvonalában is. Az együttműködés és a koordináció jelei csak elvétve mutatkoznak a két típus között, legtöbbször ezek is a könyvtárosok helyi kezdeményezésén alapulnak. Találkoztam olyan törekvésekkel is, amelyek *a közművelődési könyvtárak színvonalának emelésére* irányulnak, mint pl. az „Einheitsbücherei" létrehozására irányuló kezdeményezések: ezek magasabb, tudományos szintű könyvállománnyal rendelkező közművelődési könyvtárak létrehozását jelentik. Előfordult az is, hogy a régebbi alapítású, tudományos jellegű Stadtbibliothek és a közművelődési jellegű Stadtbücherei összevonásával alakították ki az új, magasabb szintű közművelődési könyvtárat. (Reutlingen, Ludwigshafen). A jelek szerint a közeli években a színvonal további emelkedését és az együttműködés javulását várhatjuk, elsősorban az olvasótábor egyre növekvő igényeinek a hatására.

Az NSZK közművelődési könyvtárügyének szervezeti formái a föderációs államszerkezettel szoros összefüggésben alakultak ki. Nyugat-Németországban nem működik szövetségi kulturális minisztérium, az alkotmány szerint a kulturális kérdések a tartományi kormányok hatáskörébe tartoznak. *Nincs országosan egységes könyvtári törvény* sem, s ennek hiánya erős széttagoltságra vezetett. Ezzel magyarázható a tartományok könyvtárügyének különböző fejlettségi foka is. *A városi könyvtárügy,* amely a városi önkormányzati testület hatáskörébe tartozik, viszonylag fejlettebb, mint a falusi könyvtárügy, bár a városok között is igen nagy eltérések tapasztalhatók. A városi könyvtárügy viszonylagosan magasabb színvonalának magyarázatát abban látom, hogy itt a könyvtárakkal szemben támasztott követelmények sokkal erősebben és határozottabban jelentkeztek, mint a falvakban. Az igények kielégítését pedig a városok szilárdabb anyagi bázison nyugvó költségvetése jobban lehetővé tette, mint a falvak sokszor igen kis bevételekkel gazdálkodó költségvetése.

Az egységes könyvtári törvény hiánya legjobban a falvak ellátottságában mutatkozik meg: pl. Bajorország 7119 községében még mindig csak 1416 a községi könyvtárak száma, és ha az egyesületi-egyházi fenntartású közművelődési könyvtárakat hozzájuk vesszük, akkor sem haladja meg számuk a négyezret. A községek 43 százaléka még nem rendelkezik olyan könyvtári intézménnyel, amely a lakosság igényeit kellő színvonalon ki tudná elégíteni. Az *egyenlőtlen fejlődés* következtében a tartományok között igen nagy a különbség; míg a bajor tartományokban 143 járás (körzet) 478 ezer DM-ot (kb. 2,8 millió Ft) fordított a könyvtárak fenntartására, ugyanakkor a könyvtári szempontból sokkal fejlettebb Schleswig-Holstein tartomány 6 járása több mint 300 ezer DM-ot (kb. 1,8 millió Ft) adott ki a fenti célokra.

A könyvtárügy irányítása a tartományi hatóságok részéről főleg *irányelvek formájában* történik, melyek ajánlásokat tartalmaznak a könyvtárak létrehozására, szervezti felépítésére, a költségvetési fedezet biztosítására. Végrehajtásuk azonban *nem kötelező,* a községek saját belátásuk és anyagi lehetőségeik arányában valósíthatják meg az irányelvek ajánlásait. Szervezetileg az irányítás az ún. „Büchereistelle"-k által történik, amelyek a nálunk fennállott körzeti könyvtárakhoz hasonló intézmények: irányító, könyvellátó és tanácsadó feladatokat látnak el, kivételesen könyvtári funkciót is betöltenek. Szervezeti felépítésük, az ellátandó feladatok tartományonként

változnak, sőt elnevezésükben is számos változat létezik. Nincs egységes alapelv az ellátandó terület nagysága és a létszám tekintetében sem: az egy intézmény által ellátott könyvtárak száma 52 és 767 között mozog, az ellátott területek lélekszáma 350 ezertől 1,7 millió lakosig terjed. Az intézmények létszáma 2 és 10 fő között váltakozik, ez a szám azonban nem arányos sem a terület lélekszámával, sem az ellátandó könyvtárak számával. A legkedvezőbb esetben 17 könyvtár esik egy könyvtárosra, de van olyan hely is, ahol 1 főnek 235 (!) könyvtár irányítását kell ellátnia.

Stuttgart könyvtári hálózata

A Büchereistelle alapvető feladata a szakmai tanácsadás, továbbá az *együttműködés megszervezése* az egyes könyvtárak között. Némelyik könyvelosztó és könyvbeszerző munkát is végez, a könyvtárakat fenntartó szervek külön megbízása alapján. Munkájukban tekintélyes helyet foglal el az új könyvtárak megszervezése is. E tevékenység során sokszor csak a személyes meggyőződés erejére tudnak támaszkoddni, kötelező jogszabály nincs. Ma Németországban a falusi, községi könyvtárak fejlesztésének gondja csaknem kizárólagosan a fenti állami irányító intézményekre nehezedik, a lelkes, a könyvtárügyért a sajtó és a nyilvánosság útján is harcolni tudó könyvtárosok a közigazgatási szervek bürokratikus szemlélete ellenére is tudnak eredményeket felmutatni.

Azonban a német könyvtárosok körében mindinkább terjed a fenti szervezeti formák megváltoztatásának gondolata. Az 1965. évben lezajlott könyvtárosi tanácskozások alkalmával e kérdés tárgyalása előkelő helyet foglalt el. Az új szervezeti forma a javaslatok szerint *a közművelődési könyvtárügy területi megszervezése* lenne. E koncepció gyökereit részben az angolszász, részben a szovjet és a népi demokratikus országok könyvtárügyében találták meg a javaslat szerzői. Mind jobban előtérbe kerülnek a távlati tervezés kérdései, továbbá a könyvtárak közötti együttműködés megszervezésének problémája, amint ez a szaksajtóban is kifejezésre jut. A könyvtárügy területi megszervezése mellett foglalt állást a tartományi kulturális miniszterek állandó tanácsa is, amely ajánlásaiban sürgős intézkedéseket javasolt a gondolat megvalósítása érdekében. A közeljövőben valószínűleg gyökeres változással lehet tehát számolni ezen a területen.

Könyvtáros egyesületek

Az egységes könyvtárügyi szervezet hiányában fokozott jelentőségük van a könyvtárakat összefogó szövetségeknek, továbbá a könyvtárosok személyi egyesületeinek. Az egyesületi kongresszusok, továbbá a tartományi konferenciák fontos szerepet töltenek be a könyvtárak életében, mert jelenleg ezek tekinthetők olyan fórumoknak, ahol a könyvtárak közös problémáikat megvitathatják.

A második világháború befejezése után újjáalakult *Német Közművelődési Könyvtárszövetség (Deutsche Büchereiverband)* célkitűzései között olyanok szerepeltek, mint a törekvés az egységes könyvtári törvény létrehozására, a könyvtárosok szakmai képzésének reformjára, a Könyvtárellátó (EKZ) megszervezésére, a könyvtárosi szakfolyó-

irat megindítására. A célkitűzések legtöbbje eredményesen megvalósult (szakfolyóirat, könyvtárellátó, szakmai képzés), nem járt azonban eredménnyel a könyvtárügyi törvény létrehozására irányuló törekvés a szövetségi alkotmányból adódó korlátok miatt. Ugyancsak sikertelen volt a szövetségnek az a kezdeményezése, hogy a tudományos és a közművelődési könyvtárak között évtizedek óta fennálló elszigeteltséget felszámolja.

A szövetség égisze alatt működik — 1958 óta Berlin székhellyel — az *Arbeitsstelle für Büchereiwesen* elnevezésű központi intézmény, melynek feladatkörébe tartozik a könyvtárügyre vonatkozó publikációk és dokumentumok gyűjtése, a statisztikai adatok gyűjtése, feldolgozása és közzététele, a könyvtárügy racionalizálására vonatkozó vizsgálatok, továbbá tájékoztatás és javaslatok kidolgozása a könyvtárügy fejlesztésére vonatkozóan. Az általa gondozott fontosabb kiadványsorozatok: „Büchereidienst", „Zeitschriftendienst" cím alatt jelennek meg, továbbá itt jelenik meg a német könyvtárak összesített statisztikája is.

A könyvtárosok személyi egyesülete, a *Német Közművelődési Könyvtárosegyesület* a háború utáni megszállási viszonyok miatt csak 1949-ben kezdte meg működését, de ma már többezres taglétszámmal működik. Az egyesület által kiadott szakfolyóirat, a „Bücherei und Bildung" rövid idő alatt nemzetközileg elismert kiadvánnyá vált. Az egyesület szorosan együttműködik a Német Közművelődési Könyvtárszövetséggel, a könyvtárügyben felmerülő problémák megtárgyalására közös munkacsoportokat hoztak létre. Részt vesznek a nemzetközi szervezetek (UNESCO, IFLA) munkájában is. Az évente megrendezett könyvtáros kongresszusok alkalmával megtárgyalják a könyvtárügy fejlesztésének időszerű kérdéseit: 1965-ben például a mozgókönyvtárak kérdései, a központi katalogizálás problémája, továbbá a könyvtárügy területi tervezésének kérdése szerepelt a bielefeldi kongresszus napirendi pontjai között. Ma az egyesület főleg a személyi vonatkozású problémákkal foglalkozik, azonban fenntartja a jogot, hogy az alapszabályban foglaltak szerint a könyvtárügy fejlesztésében is tevékenyen közreműködjék.

„Javaslat a közművelődési könyvtárakról"

Fontos fordulópontot jelent a nyugatnémet könyvtárügyben a „Javaslat a közművelődési könyvtárakról" című dokumentum. A kiadvány a kölni Közigazgatási Egységesítési Hivatal (Kommunale Gemeinschafsstelle für Verwaltungsvereinfachung) szerkesztésében látott napvilágot. A feladatok és a fejlődés irányának meghatározásán felül minta-szervezeti szabályzatnak is tekinthető. A könyvtárak létesítésére és fenntartására vonatkozóan pontos irányszámokat tartalmaz, és több könyvtár tapasztalati adatai alapján részletesen elemzi a könyvtárakban előforduló tipikus munkafolyamatokat, valamint azok munkaerő- és munkaidő kihatásait. A javaslat kimondja, hogy a közművelődési könyvtár valamennyi község alapintézményei közé tartozik,

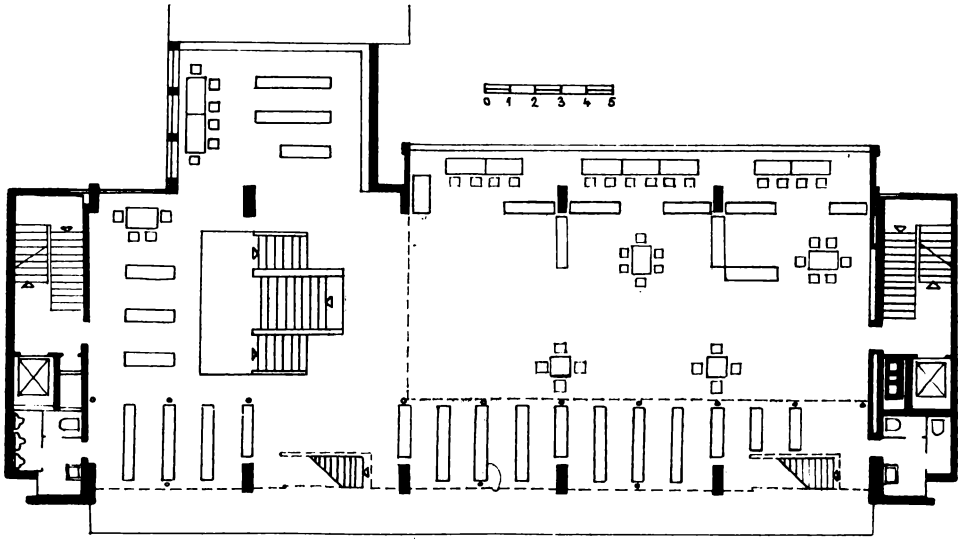

A Ludwigshafen-i Városi Könyvtár I. emeleti alaprajza (szabadpolcos kölcsönző)

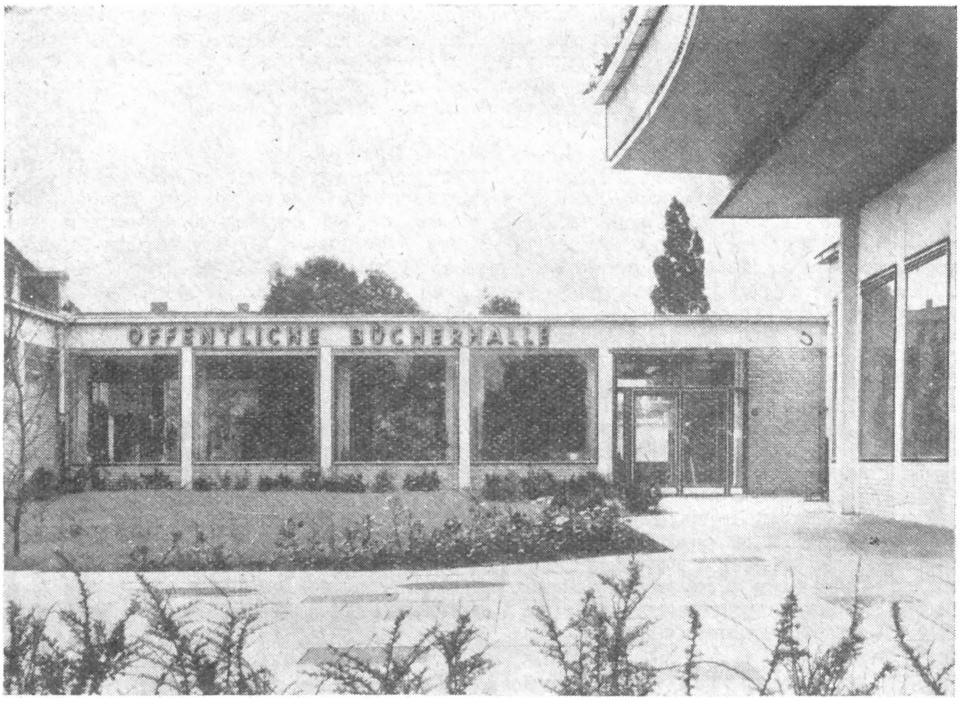

Városi könyvtárfiók Hamburgban

éppúgy, mint az iskola vagy a közigazgatási gépezet. Bár a javaslat a községeket nem kötelezi, hatása a német könyvtárügyben máris megmutatkozik, megjelenése óta hathatós segédeszköze a könyvtárügy fejlesztésének.

Városi könyvtárak

Kis-, közép- és nagyvárosi könyvtárakat (Reutlingen, Stuttgart, Mannheim, Ludwigshafen, Hamburg) egyaránt láttam, s megközelítőleg pontos képet nyertem a városi könyvtárak szervezeti formáiról. A városi könyvtárak általános jellemzője, hogy minden esetben csak helyi feladatokat látnak el a közigazgatási egység határain belül. Módszertani vagy hálózati kapcsolatuk a területi (falusi) könyvtárakkal még abban az esetben sincsen, ha a város egyben körzeti vagy megyei székhely. A hálózati felépítés hiánya ma még nagyon hátráltatja a német könyvtárügy fejlődését, a területi hálózati felépítés elvének elfogadása nagy anyagi eszközöket szabadíthatna fel egyéb célok megvalósítására.

Reutlingben (70 000 lakos) már megtörtént a régebbi alapítású tudományos jellegű Stadtbibliothek és a közművelődési jellegű Stadtbücherei összevonása, az új intézmény Einheitsbücherei jellegű. Ellátottsági és forgalmi adatai jók: állománya 68 000 kötet (1 lakosra kb. 1 kötet), évi forgalma a négy fiókkönyvtárral együtt meghaladja a 180 000 kötetet. Könyvbeszerzésre évente 55 ezer DM áll rendelkezésére, ebből kb. 4000 kötet szerezhető be. Tevékenységét a korszerűség jellemzi, a kulturális élet egyéb területeivel rendszeresen együttműködik. Ajánló könyvjegyzékei ízléses kivitelűek, s a hagyományok ápolása mellett a modern élet problémáival is foglalkoznak. 80—100 főnyi közönség látogatja irodalmi összejöveteleiket, ezeket legtöbbször a helyi népfőiskolával közösen rendezik meg.

Baden-Württemberg tartomány székhelyén, *Stuttgartban* az elmúlt évben adták át rendeltetésének a város új, közművelődési könyvtári épületét. Az építész feladatát kiválóan oldotta meg: az egykori Wilhelmspalais klasszicista stílusú műemlék jellegét megtartva, látványos és modern közművelődési könyvtárat alkotott.

A központi könyvtár és a hozzátartozó kerületi könyvtárak a város egész területét átfogják (l. a térképet), bár a 22 intézmény a város nagyságához mérten még

nem mondható elégségesnek. Ezért a tervekben a hálózat további bővítése és a mozgókönyvtárak számának emelése is szerepel. A könyvek feldolgozása és elosztása központilag történik, ugyancsak a központi épületben található a kerületi hálózat kiegészítő raktára is, a mozgókönyvtárak garázshelyiségeivel egyetemben.

Igen jó a könyvtár technikai felszereltsége: a kölcsönzést gépesítették, Remington rendszerű, foto-eljárással működő gépet állítottak be erre a célra, olvasó és nagyító berendezéssel ugyancsak jól el van látva a könyvtár. Ki kell emelnem még a *zenei könyvtárat* és a vak olvasók számára létesített *hangoskönyvtárat.* Ez utóbbi mintegy 1000 mű magnetofon-felvételével rendelkezik, és használóinak száma meghaladja az 1500 főt. A részleg Ausztria és Svájc területére is kölcsönöz magnószalagot.

Mannheim, a Rajna-parti nagyváros közművelődési könyvtára 1961-ben költözött be új épületébe. Stuttgarthoz hasonlóan itt a városnak a bombázások során megrongált egyik műemlék épületét állították helyre. Az építész sikeresen oldotta meg feladatát: az udvar teljes beépítésével és a könyvtári helyiségek három szinten történő elhelyezésével jól szervezett könyvtárat hozott létre. Az épületben a központi kölcsönzés helyiségei mellett gyermekkönyvtár, zenei könyvtár, folyóiratolvasó működik, az irodalmi rendezvények céljaira pedig külön előadóterem áll rendelkezésre.

Mannheimmal szemben, a Rajna túlsó partján fekszik *Ludwigshafen,* a kémia városa. Száz évvel ezelőtt, 1865-ben telepedett le itt a BASF cég (Badische Anilin und Sodafabrik), a világ egyik legismertebb vegyipari vállalata. A kilométereken át húzódó gyártelep sokezres munkáslétszámával a város gazdasági-társadalmi struktúrájának meghatározó tényezőjévé vált.

A városi könyvtárat itt a forgalmas üzleti negyedbe telepítették, hatszintes, könyvtári célokra létesített épületben. Az épület különösen esti világításban nyújt vonzó képet az érkezőnek. Hasznos alapterülete 2260 m², befogadóképességét 130 000 kötetre méretezték. Az új épületbe való költözéssel egy időben megtörtént a tudományos könyvtár és a közművelődési könyvtár egyesülése, ezért ez az Einheitsbücherei jellemző modelljének tekinthető.

A szervezeti felépítésben a vertikalitás elve érvényesül, a könyvtárosok többirányú feladatokat látnak el. Igen nagy gondot fordítanak a beszerzendő könyvek kiválasztására, ezt a munkát a több főből álló lektori csoport látja el. Az adminisztrációs munkát technikai munkaerők (Büchereigehilfe) látják el, ezek képzését a könyvtár saját tanterv alapján végzi.

A könyvtár csaknem 1 millió DM költségvetéssel gazdálkodik, olvasóinak száma meghaladja a 22 000 főt, akik 1964-ben több mint 600 ezer kötetet kölcsönöztek.

A *hamburgi* városi könyvtárhálózat a polgári könyvtárak jellegzetes formájában jött létre, 1899-ben, alapítvány jelleggel. Ezt a szervezeti formát a mai napig megtartották. A hamburgi könyvtárak a német könyvtárügyben mindig kezdeményező szerepet töltöttek be, már 1910-ben az elsők között folytattak kísérleteket a szabadpolc bevezetésére. Az első, teljesen szabadpolcos közművelődési könyvtár is Hamburgban nyílt meg, 1933-ban. A hamburgi könyvtárosok voltak azok, akik a szabadpolc—zárt polc vitában mindig következetesen az olvasók igényeinek jobb kielégítését biztosító új rendszer mellett törtek lándzsát. A második világháború befejezése után is az úttörők közé tartoztak, a public-library irányzat terjesztésében tevékenyen működtek közre. Az utóbbi években pedig nagy érdeme a Bücherhalle-alapítvány vezetőségének és különösen Dr. Rudolf Joerden igazgatónak, hogy a könyvtári munkában bevezették és megvalósították a több évre terjedő távlati tervezést.

Pontosan kidolgozott mérőszámaik és irányszámaik közül itt csak a könyvtári intézmények helyszükségleti normáit szeretném ismertetni. Ezek a normák a tartományi hatóságok jóváhagyása után 1960. június 1-én léptek életbe, és azóta érezhető fejlődést eredményeztek.

Helyiségnormák	1. Elővárosi könyvtár 6000 lakos 6000 kötet	2. Kis városrészi könyvtár 12 000 lakos 12 000 kötet	3. Városrészi könyvtár 20 000 lakos 20 000 kötet	4. Nagy városrészi könyvtár 30 000 lakos 30 000 kötet
Bejárati zóna	22 m²	35 m²	54 m²	73 m²
Nyilvántartó zóna	17 m²	30 m²	40 m²	80 m²
Felnőtt részleg	72 m²	144 m²	224 m²	352 m²
Gyermek részleg	36 m²	72 m²	144 m²	192 m²
Igazgatás	16 m²	38 m²	74 m²	98 m²
Egyéb helyiségek	10 m²	28 m²	61 m²	91 m²
Összesen	173 m²	347 m²	597 m²	886 m²

A normák kidolgozásánál különös figyelmet fordítottak a gyermekolvasók igényeire. A hamburgi könyvtári hálózat intézményei — 3 kivételével — mindenütt rendelkeznek önálló gyermekrészleggel.

A hamburgi közművelődési hálózat 1963-ban kb. 6,2 millió DM (37 millió Ft) költségvetéssel gazdálkodott. Az egy főre eső könyvtári kiadások terén Berlin után a 2. helyen áll, lakosonként 3,34 DM (20 Ft) könyvtári kiadással. A hálózat összes olvasóinak a száma 118 416 fő, a lakosság 6,4 százaléka olvasó. A könyvtárak dolgozóinak a száma 497 fő, melyből könyvtáros 124 fő, könyvtártechnikai dolgozó 203 fő, munkás és gyakornok 47, mellékfoglalkozású 123 fő.

Sajnálatos árnyoldala Hamburg könyvtárügyének, hogy a hálózat központi könyvtára, amely magasabb szintű állománnyal kiegészíthetné a kerületi könyvtárak munkáját, még nem épült fel, a hálózati központ könyvtári célra alkalmatlan épületben működik. Ennek oka az volt, hogy a rendelkezésre álló kereteket elsősorban a gyors ütemben épülő lakótelepek könyvtárainak létesítésére fordították. A központi könyvtár hiánya főleg a tájékoztató szolgálatban érezhető, bár a kerületi könyvtárak rendelkeznek kisebb reference gyűjteménnyel a sürgős igények kielégítésére. Az ottani könyvtárosok is világosan látják, hogy a korszerűen kiépített kerületi hálózat mellett létfontosságú a központi könyvtár létesítése is, és távlati terveikben ennek a kérdésnek a megoldása is szerepel.

A meglátogatott városok közül a legátgondoltabb és rendszerezettebb könyvtári munkát Hamburgban tapasztaltam, és ezt a véleményemet a német könyvtárosok is elfogadták, akik elismeréssel nyilatkoztak a hamburgiak munkájáról, kiemelvén a német könyvtárügyben betöltött vezető és kezdeményező szerepüket. Meg kell említenem azt is, hogy a könyvtárosok részéről nagy érdeklődést tapasztaltam a magyar könyvtárügy és különösen annak a hálózati és a területi szervezési munkában elért eredményei iránt. Kifogásolták azonban azt, és ennek a véleményüknek indokolt helyt adni, hogy nagyon kevés az az írásos dokumentációs anyag, amely elért eredményeinkről *idegen nyelven is hozzáférhető*. Rajtunk múlik tehát, hogy ez irányú jogos kifogásaikat kielégítsük és a könyvtári munkában elért eredményeinkről, munkamódszereinkről a nemzetközi sajtó hasábjain is gyakrabban adjunk számot.

Mezei György

BÉKÉS ÉS CSONGRÁD megye ötven főhivatású járási és községi könyvtárosának részvételével továbbképző tanfolyamot rendezett a két megyei könyvtár Csongrádon.

A tanfolyamon a 3. ötéves terv könyvtári irányelveiről *Futala* Tibor, a Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztályának munkatársa; a korszerű könyvtár elhelyezési és berendezési kérdéseiről, a könyvállomány tervszerű alakításáról pedig *Sallai* István, a KMK főosztályvezetője tartott előadást. Az állományelemzés módszertanáról *Ónódy* Miklós, az olvasáselemzés szerepéről és módszeréről *Iszlai* Zoltán, a KMK munkatársai beszéltek. Előadás hangzott el a népművelési munka időszerű elvi és gyakorlati kérdéseiről és az ifjúság olvasási problémáiról is. Az időszerű társadalomtudományi és politikai irodalomról *Góby* Józsefné, a Kossuth Kiadó munkatársa, a mai külföldi irodalomról pedig *Csertői* Oszkár, az Európa Könyvkiadó felelős szerkesztője tartott tájékoztatót.

Szerepelt a programban író-olvasó találkozó is *Fodor András* József Attila-díjas költőnek és *Béládi* Miklós irodalomtörténésznek, a Kritika c. folyóirat szerkesztőjének részvételével. (tóthpál)

Pályázati felhívás

A SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztálya nyilvános pályázatot hirdet egyének és munkaközösségek számára. Pályázni lehet az alábbi témakörökbe vágó tudományos igényű tanulmányokkal:

1. Egy üzem vagy egy meghatározott munkásréteg olvasási viszonyai.
2. Az ipari tanulók vagy általában a munkásifjúság olvasási viszonyai, a velük kapcsolatos könyvtári munka sajátos kérdései.
3. A könyvtár és a népművelés többi ágának kapcsolata egy adott üzemben vagy területen.
4. A Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya által kiírt könyvtártudományi pályázaton (megjelent lapunk ez évi 5. számában) legjobb eredményt elért, díjazott pályamunkával, amennyiben azt szakszervezeti könyvtáros készítette.

A pályázatok benyújtási határideje — a 4. pontban megjelölt kivételével — 1966. december 1. A pályamunkákat jeligével a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályára (Budapest, VI., Dózsa György út 84/b.) kell küldeni két gépelt példányban. A pályamunkákat az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács és a SZOT által létrehozott közös bizottság bírálja el.

Pályadíjak: Az 1—3. pontban megjelölt témákra: I. díj: 2500 forint, II. díj: 2000 Ft, III. díj: 1500 forint. A 4. pontban megjelölt témában egy darab 2000 forintos díjat adunk ki.

A pályamunkák értékétől függően több díj is kiadható.

SZOT Kulturális, Agitációs és Propaganda Osztály

KIS BIBLIOGRÁFIÁK

VILÁGNÉZETÜNK TERMÉSZETTUDOMÁNYOS ALAPJAI

Természetfilozófia — természetdialektika

Tudomány és gondolkodás

ERDEY-GRÚZ Tibor: *Filozófiai tallózás a természettudományokban.* 1965, Kossuth, 266 l.

Széles körű áttekintés a természettudományok sokoldalú és szerteágazó filozófiai problémáiról. Meghatározza a természettudományok jellegét és helyét, végigkíséri a természettudományos nézetek fejlődését és harcát, majd a *természet dialektikájával* foglalkozik. Ezen belül ír a kémiai elem, az atom, a vegyület, a molekula fogalmának fejlődéséről, az elemi részecskékről, az anyag, valamint az élő és élettelen természet fejlődéséről s a természet átalakításának problémáiról.

Természettudomány — természetfilozófia — természetdialektika. = Hollitscher, Walter: A természettudományos világkép. 1961. Gondolat. 7—120. l.

Történeti áttekintés a természet megismerésének útjáról, a természettudomány és gondolkodás viszonyáról az egyes történelmi korokban. Ismerteti a modern természettudomány születését, a materialista és idealista nézetek összecsapásának állomásait, a materialista természetdialektika keletkezését. Megismerteti a marxizmus természetképét, szerepét a világ megismerésében. Bemutatja a korunkban fellépő legfontosabb idealista nézeteket is.

KEDROV, B. M.: *A természettudományok tárgya és kölcsönös kapcsolata.* 1965, Kossuth, 303 l. (Dialektikus materializmus és a modern természettudomány.)

Meghatározza a természettudomány tárgyát és céljait, módszereit, funkcióit stb. Részletesen foglalkozik a természet törvényeivel, ezek objektív jellegével, megismerhetőségével, gyakorlati felhasználásuk lehetőségével, történeti jellegével. Ír a mozgásformák és a természet objektumainak kölcsönhatásáról, az anyag fizikai, kémiai, biológiai és geológiai mozgásformáinak összefüggéseiről a modern tudományos eredmények alapján.

Tudomány és vallás

KLOHR, Olof: *Természettudomány és vallás.* 1966, Gondolat, 177 l.

Történelmi visszapillantás az egyház és tudomány konfliktusairól, áttekintés a köztük napjainkban is dúló harc legfontosabb témáiról, többek között az istenlétről, a világ teremtéséről, az örök életről, a világ fejlődéséről a csodákról stb. Ismerteti az egyház állásfoglalásait ezekben a kérdésekben, majd a legmodernebb tudományos eredmények alapján megadja a választ ezekre s összefoglalja a dialektikus materializmus álláspontját.

LUKÁCS József: *A nagy visszavonulás.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 2. köt. Tankönyvkiadó, 177—254. l.

Melyek a vallás és a tudomány forrásai, miben áll ellentétük, milyen eredmények és filozófiák talaján küzdött egymással a tudomány és az idealizmus a vallás kialakulásától napjainkig? Hogyan alakult ki a modern természettudományos világkép s hogyan kényszerült a hitvédelem újabb és újabb kérdések felvetésére az istenhit fizikai, csillagászati s más érvekkel való bizonyítása érdekében a „kettős igazság" kérdésétől a „hőhalál" és a „tágulló világegyetem" problémájáig. S végül: mit mond a tudomány és mit a vallás az élet kialakulásáról és fejlődéséről?

MÜLLER Antal: *Tudományos világkép — tudományos világnézet.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 167—204. l.

A tudományos világkép fejlődéstörténete a rabszolgatartó társadalom korától a XIX. századig. Részletesen elemzi a múlt század tudományos és társadalmi fejlődését s ezen belül a dialektikus materializmus kialakulásának körülményeit, s harcának kezdeteit az idealista nézetek ellen.

MÜLLER ANTAL: *A modern tudomány eredményei és a dialektikus materializmus.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 205—225. l.

Tájékoztat arról, milyen kölcsönhatásban vannak a legújabb tudományos eredmények s a tudományos világnézet, milyen kapcsolatban vannak korunkban a tömegek, a tudomány és a vallás. Elemzi az egyház mai fizikai, csillagászati és biológiai „érveit" az istenhit mellett s kitér a hivő tudósok világnézetének s tudományos eredményeinek ellentmondásaira.

Az anyag problémái a modern tudomány tényében

A világ anyagi szerkezete. A mozgó anyag. Az anyag fizikai és kémiai mozgásformái.

ERDEI—GRUZ Tibor: *A világ anyagi szerkezete.* 1965, Akadémiai, 126 l. (Korunk tudománya.)

Korszerű és közérthető összefoglalás a világ felépítésének kérdéseiről. Leírja az anyag eddig ismert halmazállapotait s megvilágítja az újonnan felfedezettek jelentőségét, mind a világegyetem élete, mind pedig a technikai haladás szempontjából. Jellemzi a rész és egész viszonyát az anyag kristályaitól kezdve az elemi részecskékig. Válaszol az anyagi testek oszthatóságának határait kereső kérdésekre, majd felvázolja a világegyetem folyamatainak fő tendenciáit, a benne végbemenő változásokat, a földi fejlődés jellemzőit.

A mozgó anyag. = Hollitscher, Walter: A természettudományos világkép. 1961, Gondolat, 121—191. l.

Feltárja az anyag egységes, teremthetetlen és elpusztíthatatlan voltának tudományos bizonyítékait, e kérdés mai jelentkezését, problémáit. Foglalkozik a térben és időben való végtelenség kérdéseivel, a tér-idő viszony dialektikájával, a relativitáselmélettel. Ír továbbá a törvényszerűen végtelen mozgásról, mint az anyag létezési módjáról, majd bírálja a „fizikai idealizmus" e témáról vallott tudománytalan megnyilvánulásait.

FÉNYES Imre: *A materializmus fizikai alapjai.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 1. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 73—126. l.

Meghatározza, mi az anyag fogalma a modern fizikában és a filozófiában, melyek a mozgás, a tér s az idő fizikai vonatkozásai, mi a jelentősége a relatívitás elvének s elméletének, ismerteti a fizika megmaradási tételeit, a természeti folyamatok irányát s a hozzájuk tartozó elméleteket s elképzeléseket, valamint a mikrofizika s a kvantumelmélet alapismereteit.

SZABÓ János: *Mit tanít a fizika az anyagról.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 9—37. l.

Összefoglalja ismereteinket az anyag és az atom szerkezetéről, az elemi részekről, az antirészekről, az antianyagról, a fényrészecskéről (fotonról). Bemutatja az anyag három közismert halmazállapotát s az újonnan felfedezett s kutatott negyediket: a plazmát. Kifejti az anyag örökös, elpusztíthatatlan voltáról s megmaradásának tételeiről szóló materialista tanítást is.

SZABÓ Gábor: *A modern atomfizika néhány filozófiai problémájáról.* 1963, Kossuth, 202 l. (Korunk világnézeti kérdései.)

Megismerteti a régi és új atomizmust, a XX. századi fizika új felfedezéseit, amelyek kaput tártak az elemi részecskék világához. Részletesen foglalkozik a materializmus és idealizmus harcával, amely a kvantummechanika területén különösen nagy hevességgel dúl. A legkülönbözőbb idealista fizikai iskolák nézetei s a materialista állásfoglalás csatázik a könyv lapjain korunk egyik legizgalmasabb tudományos problémája körül.

ERDEI-GRUZ Tibor: *Anyag és mozgás. Adalékok a kémiai jelenségek dialektikájához.* 1962. Akadémiai, 193 l. (Társadalomtudományi kismonográfiák 2.)

A kötet tárgya: az anyag és mozgás egysége (ezen belül a tömeg, az energia, a fizikai mezők, az anyag megmaradási törvénye, a világ anyagi egysége stb.), az anyagfajták és mozgásformáik ezek keletkezése, fejlődési fokai, az entrópia tétel, a hőhalál, a világ teremtése; továbbá az ellentétek egysége és harca s megnyilvánulásai az anyag különféle mozgásformáiban; a mennyiségi változások átmenete minőségibe s ennek megnyilvánulása az anyag kémiai mozgásaiban; s végül a kölcsönhatások törvényei, ezen belül az okság, a törvény, a szükségszerűség és véletlen, a törvények kapcsolata a mozgásformákkal stb.

A kozmikus fejlődés problémái

Világok születése. A Föld kialakulása.

A kozmikus fejlődés problémái. = Hollitscher, Walter: A természettudományos világkép. 1961, Gondolat, 195—251. l.

Tárgyalja a világegyetem fejlődési folyamatainak dialektikáját, a vonzást és taszítást, mint a kozmosz alapvető ellentmondását. Bevezet a csillagközi anyag, a csillagok és csillagrendszerek világába, majd a modern kozmogónia legfontosabb eredményeit ismereti meg. Cáfolja az „őskáoszról", „ősanyagról", „ősrobbanásról" szóló tudománytalan nézeteket, amelyek a világ keletkezését igyekeznek magyarázni, végül a kozmikus „véletlenekről" s a világegyetem törvényszerűségeiről ír.

RÓKA Gedeon: *Csillagászati felismerések a Földről és a világegyetemről.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 1. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 5—72. l.

Tudományos és filozófiai téren egyaránt részletes kalauz a csillagászat hatalmas ismeretanyagában. Megismerteti csillagászati ismereteink gyarapodásának törté-

netét, mint az évszázados ideológiai harc színterét. Alapos csillagászati és filozófiai felkészültséggel tárgyalja a világegyetemben levő mozgás és fejlődés kérdéseit, a kozmosz véges vagy végtelen voltát, a táguló világegyetem elméletét, a hőhalál problémáját, általában mindazokat a kozmogóniai kérdéseket, amelyek körül ma különösen heves viták dúlnak a materialista és idealista nézetek között.

RÓKA Gedeon—GAUSER Károly: *A csillagok születése.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 65—83. l.

Összefoglalás mindarról, amit a modern csillagászat a csillagokról, e távoli Napokról eddig felderített. Megtudjuk, honnan nyerik hatalmas energiáikat, milyen idősek, mi jellemzi a csillaghalmazokat, csillagtársulásokat, milyenek a „ma" született csillagok, s mit tudunk a csillagrendszerek keletkezéséről.

VSZEHSZVJATSZKIJ, Sz. K. — KAZJUTYINSZKIJ, V.: *Világok születése. A mai kozmogónia filozófiai problémái.* 1963, Kossuth, 251 l. (Korunk világnézeti kérdései.)

A szerzők részletesen ismertetik a kozmogónia (a kozmikus rendszerek és az őket alkotó elemek eredetéről és fejlődéséről szóló tudomány) tárgyát, fejlődését, irányzatait, eddigi eredményeit, ma még nyitott, vitatott kérdéseit természettudományos és filozófiai vonatkozásban egyaránt. Alapos tájékoztatást adnak a Naprendszer, a Tejútrendszer s a Metagalaxis szerkezetéről, tulajdonságairól, keletkezésük modern kozmogóniai elgondolásairól, Kant—Laplace elméletétől a legfrissebbekig. Tudományos és filozófiai szempontból egyaránt kiemelik, milyen szerepet foglal el a *fejlődés elve* a modern kozmogóniában, hogyan teszi lehetővé a dialektikus materializmus a világegyetemben lejátszódó folyamatok és törvényszerűségek helyes megértését.

A Föld. (Szerk. Tasnádi Kubacska András.) 1960, Gondolat, 502 l., 26 t., 1 térk. (A természet világa.)

Tanulmánygyűjtemény mindarról, amit a modern tudomány Földünk keletkezéséről, szerkezetéről, anyagáról, élővilágáról felfedezett. Összefoglalja, milyen a Föld mint égitest, hogyan változott a róla alkotott világkép, milyen elméletek vitáznak keletkezéséről. A Föld belsejében is kalauzol, majd megismerteti az ember élete szempontjából olyannyira fontos földkéreg építőköveit, az ásványokat, a tenger fizikai és kémiai viszonyait, végigvezet a Föld és az élet fejlődéstörténetén s a földrajzi világkép kialakulásának útján. Geofizikai és geológiai anyaga világnézeti szempontból különösen fontos.

RÓKA Gedeon—GAUSER Károly: *A Föld kialakulása.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 39—64. l.

Megismertet a különböző történelmi korok csillagászati világképével, a modern kozmogónia kialakulásával, a Naprendszer és a Föld kialakulását magyarázó legkülönfélébb elméletekkel Kant—Laplace elképzeléseitől napjaink legmodernebb elgondolásaiig.

Az élet keletkezésének kérdései

Az anyag biológiai mozgásformái

A biológiai fejlődés problémái. = Hollitscher, Walter: A természettudományos világkép. 1961, Gondolat, 253—378. l.

Elöljáróban az élet geokémiai és kémiai előfeltételeivel, az anyagcserét végző fehérje keletkezésével, a növények és állatok létrejöttének folyamatával s az élet Földön kívüli létének kérdéseivel foglalkozik. Ír az élet materialista és idealista értelmezéséről, majd a fejlődéstan mai állását s eredményeit ismerteti. Foglalkozik Darwin tanaival, az öröklés és az egyedfejlődés kérdéseivel. Végül az élet fejlődése körüli mai vitákat, nézeteket foglalja össze s értékeli a materialista természettudomány szempontjából.

FILOVÁ, Elena: *Materializmus és idealizmus a biológiában.* 1965, Gondolat, 215 l.

Áttekinti s jellemzi a biológia és filozófia kapcsolatát, kölcsönhatásait, a biológiában folyó világnézeti viták történelmi útját. Részletesen foglalkozik a mai nyugati, idealista biológiai iskolák válságtüneteivel, általános sajátosságaival, zsákutcába jutó különféle irányzataival, tanításaival, különösen az *organizmikus* nézetekkel. Ismerteti a materialista biológia legfontosabb megállapításait, tanításait, amelyek egyben a biológia további fejlődésének egyedüli alapját képezik.

GÁNTI Tibor: *Forradalom az élet kutatásában.* 1966, Gondolat, 214 l. (Stúdium könyvek 55.)

Átfogó kép a biológiának az elmúlt években elért eredményeiről, amelyek tudományos és világnézeti tartalmukat tekintve egyaránt forradalmiak. A modern biológia — s ezen belül a *molekuláris biológia* — segítségével egyre több ismeret birtokába jut az emberiség az élet keletkezését és fejlődését, az öröklődést és víruskutatást, az öregedés, az élet és halál kérdését illetően.

GRADMANN, Hans: *Az élet rejtélye a kutatás fényében.* 1966, Gondolat, 404 l.

Sokoldalú, gazdag anyagú vizsgálódás, amely kiterjed az egész élővilágra — bele-

értve az embert is, — a legősibb élőlények kezdetleges mozgásától az ember szabad akaratának s erkölcsi magatartásának élettani kérdéseiig. Megvizsgálja az élőlényeket alkotó anyagokat, a minden élőlényben fellelhető *közös* tulajdonságokat, sorra veszi az életjelenségeket, ezek eredetét s célját, megnyilvánulásait, majd végigvezet az egyed kialakulásának és a törzsfejlődésnek útján. Felsorakoztat minden olyan vívmányt, eredményt s nézetet, vagy éppen téveszmét, amelyek előbbre vitték az élet rejtélyeinek kutatását. Végül az ember és a természet, illetve annak törvényei közötti kapcsolatot elemzi nagy természettudományos és filozófiai felkészültséggel.

KAHANE, Ernest: *Az Élet nem létezik!* 1965, Kossuth, 262 l. (Korunk világnézeti kérdései.)

Tárgyalja az élettelen s az élő anyag viszonyát, bírálja az élet metafizikus, idealista magyarázatát, majd ismerteti az élet materialista koncepcióját. Ír az élet eredetéről, az élő anyag szerkezetéről, működéséről, önmozgásáról, mint az anyag termékéről s visszahatásáról az anyagra. Sokoldalúan foglalkozik a halál élettani s filozófiai problémájával. Végkövetkeztetése: az életjelenségek az anyag magasabb rendű mozgásának megnyilvánulásai.

KISZELY György: *Az élet keletkezésének néhány problémája.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 1. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 127—161. l.

Meghatározza a modern biológia jellemző vonásait, tárgyát, problematikáját. Ismerteti a darwini tanításokat. Ír az élet feltételeiről, keletkezésének idejéről s folyamatáról. Kísérleti eredményeket s megfigyeléseket közöl szerves anyagoknak szervetlenekből való keletkezéséről.

KISZELY György: *A földi élet keletkezése.* = Az élővilág fejlődéstörténete. (Szerk. Tasnádi Kubacska András.) 1964, Gondolat, 7—30. l.

Ismerteti az élet keletkezéséről és lényegéről alkotott materialista és idealista nézeteket, majd végigvezet az élőlények megismerésének útján, tájékoztat az élet keletkezését magyarázó legmodernebb elméletekről, s válaszol arra is: a világmindenségben a Földön kívül lehetséges-e máshol is élet, lehet-e élő anyagot előállítani élettelenből, keletkezik-e napjainkban is élet, stb.

WOLTERECK, Heinz: *Az élet nyomában. Korunk biológiája.* 1965, Gondolat, 342 l.

Kalauz a modern biológia hatalmas eredmény- és problémahalmazában. Témacsoportjai: Lehetséges-e a világegyetemben a Földön kívül is élet? Hogyan keletkezett az élet és milyen elméletek igyekeznek megmagyarázni? Mi az élet lényege s milyen eredményeket ért el az ebbe a témába egyre mélyebbre hatoló *biokémia*? Melyek az élet fejlődéstörténetének legfőbb állomásai? Miben nyilvánul meg az élet s az élővilág sokfélesége? Melyek az élet funkciói, az élő szervezet működési mechanizmusának jellemzői? Mire tanít a modern biológia az öregedésről, az élet tartamának meghosszabbításáról?

BALÁZS András: *Élet és halál.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 125—145. l.

Arra ad választ, mi az élet lényege s fejlődésének útja a megtermékenyítéstől a születésig s onnan az öregedésig, majd a halálig? Mi az öregedés lényege s mi a halál? Befolyásolható-e, növelhető-e az élettartam?

Az élővilág fejlődéstörténetéről

TASNÁDI KUBACSKA András: *Az élővilág fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 2. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 5—52. l.

Jellemzi a Föld őskorát, majd az egyes földtörténeti korok élőlényeit. Leírja a gerinces állatok (halak, kétéltűek, hüllők) kialakulását a földtörténet ókorában, végigkalauzol a földi élet középkorán (őshüllők, madarak világa), majd az újkorban, amelyben az emlősállatok is megjelennek. Bepillantást nyújt az ősélet kutatójának műhelyébe, ismerteti vizsgálati módszereit, bemutatja e tudományág legjobb művelőit s nézeteiket, azt a tevékenységet, amely a legdöntőbb bizonyítékokat szolgáltatta az élet fejlődéstörténete mellett.

ANDREÁNSZKY Gábor: *A növényvilág kialakulása.* = Az élővilág fejlődéstörténete. 1964, Gondolat, 31—132. l.

Végigkalauzol azon az úton, amely a növényi élet első nyomaitól s a szárazföldre való kilépéstől kezdve, az egyes őstörténeti korok sajátos növényvilágának kifejlődésén át a mai növénytakaró kialakulásáig vezetett. Ismerteti a növényi életformák, növénytársulások, flóratípusok eredetét.

HARASZTY Árpád: *A növényvilág fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 2. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 213—259. l.

Az alapfogalmak tisztázása után a növényvilág tíz fejlődési szintjét ismerteti. E szintek, amelyek a mai tudományos növényrendszertan alapját képezik, a következők: baktériumok és kékalgák, ostoros egysejtűek, sejtfonatok, moszatok, szárazföldi ősnövények, ősharasztok, hete-

rospórás harasztok, páfrányok, nyitvatermő s a zárvatermő növények. Jellemzi e szintek növényvilágát, egyes növényeit, felépítésüket, táplálkozásukat, szaporodásukat stb. Részletesen ír a növényvilág történetéről a földtörténeti korok alakulásának tükrében egészen a mai flóratípusok létrejöttéig.

Teremtés vagy fejlődés?

BOGSCH László: *A gerinctelen állatok fejlődése.* = Az élővilág fejlődéstörténete. 1964, Gondolat, 133—349. l.

Az első életnyomoktól kezdve a gerinchúrral rendelkező állatok kialakulásáig kíséri végig a gerinctelen állatok fejlődésének útját. Ezen belül ír az élőlény és környezete kölcsönhatásáról, az állatok törzsfájáról és rendszertanáról, fejlődéstörténetük sok más tényezőjéről. Az élővilágnak fantasztikusan színes, alakgazdag csoportját mutatja be a fejlődés tükrében. E csoportok körül különösen éles tudományos és filozófiai viták zajlottak le.

KRETZOI Miklós: *A gerinces állatok fejlődése.* = Az élővilág fejlődéstörténete. 1964, Gondolat, 351—545. l.

A tanulmány első része a gerinces állatok kifejlődésének általános feltételeivel foglalkozik. Bemutatja a legrégebbi gerinces leleteket s elmondja, hogyan alakult ki a fej, a váz, a páncél, a koponya, az egyes mozgástípusok s a végtagok stb., hogyan fejlődtek ki az egyes gerinces állatcsoportok, a halak, a hüllők, a madarak, az emlősök s végül az ember. A második rész annak krónikája, hogyan népesítették be a gerinces állatok a Földet, hogyan terjedtek el a vízben, szárazföldön s a levegőben, hogyan alakították ki a Föld mai állatföldrajzi képét, faunáját.

Van-e célszerűség a természetben? Mi vagy „ki" az oka?

KOCSIS Ferenc: *Célszerűség az élővilágban és az istenhit.* 1962, Gondolat, 320 l.

Mi a természetben tapasztalható viszonylagos célszerűség alapja? A modern tudomány magyarázata nyomán marad-e hely valamilyen természetfölötti teremtő számára, aki ezt a célszerűséget létrehozta? Mit tanít a materialista természettudomány a célszerűségről? Melyek a vallás és tudomány képviselőinek érvei a célszerűség kérdése körül dúló szenvedélyes vitákban? Milyen természeti tények bizonyítják a materialista nézetek igazát? A kérdésekre adott válaszok az élővilág fejlődésének sok problémáját érintik az öröklődéstől a molekuláris biológia legújabb eredményeiig, s mindazt tárgyalják, ami bizonyítja, hogy a valóság anyagi, benne csak a szakadatlan mozgásban levő anyagi rendszerek kölcsönhatása érvényesül.

KOCSIS Ferenc: *Célszerűség és alkalmazkodás.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 1. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 163—211. l.

Ismerteti a tudomány álláspontját a célszerűség kérdésében. Foglalkozik a mesterséges és természetes kiválogatódás tartalmával és jelentőségével, az életközösségek alkalmazkodásának megnyilvánulásaival, a fejlődésről szóló darwini tanításokkal, az élőlény és környezete kölcsönhatásával, a természetben fellelhető „célszerűtlenségekkel", a fejlődés főbb mozgatóerőivel, a természet önmagát szabályozó folyamataival s az életet befolyásoló legkülönfélébb hatásokkal, tényezőkkel.

KOCSIS Ferenc: *A célszerűség a természetben és az istenhit.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 85—124. l.

Összefoglalja, mi befolyásolta az élőlények alkalmazkodását, fejlődését? Melyek voltak az élő anyag kialakulásának mozgató erői? Mi tette emberré az embert?

Viták, érvek és tények az ember körül

Az emberréválás problémái. = Hollitscher, Walter: A természettudományos világkép. 1961, Gondolat, 253—378. l.

Tudományos válasz kérdéseinkre: mi az ember helye a világban? Melyek voltak az emberréválás folyamatának hajtóerői? Hogyan fejlődött ki az ember tudata, s ennek kapcsán mit ismer a modern tudomány az élő anyag ingerelhetőségének megnyilvánulásairól, az érzékszervekről, az idegrendszerről, a feltételes reflexről stb. Ismerteti korunk vitáit az ember körül: a faji kérdéseket, a túlnépesedés, az „ember — gép", az „ember — ösztönlény" ideológiáját, az emberi nyelv keletkezésének és jellegének problémáját s az e kérdésekről vitázó materialista és idealista nézeteket.

NEMESKÉRI JÁNOS: *Az ember fejlődéstörténete.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 2. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 131—176. l.

Vezető az ember-őslénytan világában. Tisztázza az *evolúció*, a fejlődés fogalmát, áttekinti a Föld fejlődéstörténetének korszakait, a főemlősök, majd az ember eredetét és fejlődésének útját. Bemutatja a valódi, az *eszközkészítő ember* fejlődésének három fázisát: az előembert, az ősem-

bert és a mai ember közvetlen elődjét. Elemzi az emberrévválás tényezőit, folyamatát, a beszédfejlődés szakaszait és funkcióit, végül bemutatja a mai embert s a körülötte zajló vitákat, többek között a faji problémákat.

NYESZTURH, M. F.: *Az ember származása.* 1960, Gondolat, 430 l., 3 t.

A biológiai tudományoknak azokat a konkrét eredményeit foglalja össze, amelyek az emberszármazás materialista elméletét támasztják alá. A mű hármas célja: a bizonyító tények bemutatása az emberszármazás tudományos magyarázata érdekében; az ember ősvilági elődei fejlődésének leírása; végül annak tisztázása: az ember származásának munkaelmélete alapján hogyan fejlődött az ősember. Ezen kívül az ember és az emberfajták keletkezéséről alkotott idealista nézeteket is bírálja.

ÁKOS Károly: *Idegrendszerünk.* 1963, Gondolat, 297 l.

Az embert idegrendszere s főképp agya teszi emberré. Milyen természeti okok, folyamatok eredményeként s hogyan fejlődött legkezdetlegesebb formáitól a mai fejlettségéig az emberi idegrendszer, amelynek működésén egész tevékenységünk, gondolkodásunk múlik? A válasz a biológiai fejlődés útját követve bontakozik ki a legprimitívebb idegtevékenységtől egészen a lelki jelenségekig.

ÁKOS Károly: *Az idegrendszer fejlődése, felépítésének és működésének alapjai.* = Világnézeti nevelésünk természettudományos alapjai. 2. köt. 1963, Tankönyvkiadó, 53—130. l.

A tanulmány tárgya: a hálózatos idegrendszer, a neuron, a reflexek, az érzékszervek, az ún. n. analizátor-tevékenység (a feltételes reflexek, az ösztön, az értelem), majd az emberi agy és a tudat. Részletesen ismerteti az emberi idegrendszer és az agy felépítését, működését, a tudat létezésének előfeltételeit, az akarat, a személyiség, a lélek (lelki jelenségek) problematikáját s a hozzájuk fűződő élettani s filozófiai kérdéseket.

BALÁZS ANDRÁS: *Az emberi agy működése.* = A világ csodák nélkül. 1963, Táncsics, 147—165. l.

Áttekintés az agykutatás történetéről, a feltételes és feltétlen reflexekről szerzett ismereteinkről, az izgalom és gátlás ellentétes folyamatairól, az állati és emberi pszichikum sajátosságairól, a beszédről s mindarról, ami az emberi agy működésével, fejlődésével, s a körülötte zajló tudományos és világnézeti vitákkal függ össze.

SZPIRKIN, A.: *A tudat eredete.* 1963, Gondolat, 402 l.

Tisztázza, mi a tudat; mi volt a munka, a társadalmi viszonyok és a nyelv szerepe a tudat kialakulásában. Végigvezet a tudat fejlődésének szakaszain, az ősember hordatudatától az öntudat kialakulásáig, majd a társadalmi tudatformák (az erkölcsi-, esztétikai-, vallási, tudományos tudatformák) keletkezését és tartalmát tárgyalja. Foglalkozik a logikai kategóriák keletkezésével, vizsgálja a minőség, a mennyiség, a tér, az idő, az okság, a cél és a törvény fogalmának keletkezését.

Válogatta és összeállította:
Csomor Tibor

KÖTELEZŐ ÉS AJÁNLOTT OLVASMÁNYOK

AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁSOK SZÁMÁRA

olvasásból, illetve magyar nyelv és irodalomból

IV. osztály

Kötelező: MÓRA Ferenc: *Kincskereső kisködmön*

V. osztály

Kötelező: MOLNÁR Ferenc: *A Pál utcai fiúk,*

Ajánlott: MÓRA Ferenc: *Rab ember fiai*
FEKETE István: *Tüskevár,*
GAJDAR: *Timur és csapata*

VI. osztály

Kötelező: GÁRDONYI Géza: *Egri csillagok*

Ajánlott: HEGEDÜS Géza: *Erdőntúli veszedelem*
DEFOE: *Robinson*
KATAJEV: *Távolban egy fehér vitorla.*

VII. osztály

Kötelező: JÓKAI Mór: *A kőszívű ember fiai*

Ajánlott: MIKSZÁTH Kálmán: *A beszélő köntös*
HOLLÓS KORVIN Lajos: *A Vöröstorony kincse*
BEECHER—STOWE: *Tamás bátya kunyhója*

VIII. osztály

Kötelező: MÓRICZ Zsigmond: *Légy jó mindhalálig,*

Ajánlott: MIKSZÁTH Kálmán: *A gavallérok*
TATAY Sándor: *Puskák és galambok,*
GOGOL: *A revizor.*

A GIMNÁZIUM TANULÓI SZÁMÁRA
magyar és világirodalomból

I. osztály

Kötelező: SZOFOKLÉSZ: *Antigoné*
SHAKESPEARE: *Julius Caesar*
MOLIÈRE: *A fösvény*, vagy a *Kényeskedők*
Mai magyar elbeszélés vagy kisregény valamelyik folyóiratunkból vagy elbeszéléskötetből, a tanár kijelölése szerint

Ajánlott: HOMÉROSZ: *Odüsszeia, Kalevala,*
CERVANTES: *Don Quijote,*
ZRÍNYI Miklós: *Szigeti veszedelem,*
MOLIÈRE: *Képzelt beteg, Tudós nők, Dandin György.*

II. osztály

Kötelező: PUSKIN: *Anyegin,*
KATONA: *Bánk bán,*
PETŐFI: *Az apostol,* valamint 10 költemény önálló feldolgozása a tanuló választása szerint
Egy mai magyar és egy modern külföldi író műve a tanár kijelölése szerint.

Ajánlott: LERMONTOV: *Korunk hőse,*
SCHILLER: *Tell Vilmos,*
HUGO, Victor: *Nyomorultak, 1793, A tenger munkásai,*
BALZAC: *Goriot apó, Eugénie Grandet,*
EÖTVÖS: *A falu jegyzője, Magyarország 1514-ben,*
VÖRÖSMARTY: *Csongor és Tünde,*
PETŐFI: *A helység kalapácsa,*
ILLYÉS: *Petőfi Sándor,*
Mai magyar írók elbeszélései (Diákkönyvtár-sorozat).

III. osztály

Kötelező: ARANY: *Toldi estéje,*
MADÁCH: *Az ember tragédiája,*
JÓKAI: *És mégis mozog a föld,*
MIKSZÁTH: *A tót atyafiak,* vagy *A jó palócok, A Noszty fiú esete Tóth Marival,*
Ady Endre költeményeiből 10 közösen nem elemzett, szabadon választott vers ismerete, önálló elemzése,
SHAKESPEARE: *Hamlet*
MOLIÈRE: *Tartuffe*
Két kisregény, vagy egy regény a mai magyar, illetve a világirodalomból (a tanuló választ a tanár által megjelölt művekből).

Ajánlott: GOGOL: *Holt lelkek,*
ARANY: *Buda halála,*
JÓKAI: *Egy magyar nábob, Fekete gyémántok, Az aranyember, Gazdag szegények,*
MIKSZÁTH: *Különös házasság, Két választás Magyarországon, A fekete város,*
TURGENYEV: *Apák és fiúk,*
TOLSZTOJ, Lev: *Háború és béke,*
CSEHOV: *Cseresznyéskert,*
IBSEN: *Nóra,*
SHAW, G. B.: *Barbara őrnagy, Pygmalion,*
Egy-egy mai magyar vagy szovjet elbeszéléskötet vagy lírai antológia (a tanuló választ a tanár által megjelölt művekből).
Egy modern külföldi regény vagy dráma (a tanuló választ a tanár javaslataiból).

IV. osztály

Kötelező: MÓRICZ: *Rokonok,*
Elbeszéléskötet Tömörkény, Gárdonyi, Móra, Krúdy, Nagy Lajos, Gelléri A. Endre írásaiból (Diákkönyvtár-sorozat),
NAGY Lajos: *Kiskunhalom,*
ILLYÉS: *Puszták népe,*
JÓZSEF Attila költeményeiből 10 közösen nem elemzett vers, a tanuló önálló választása szerint.
ILLÉS Béla: *Kárpáti rapszódia* vagy
LENGYEL József: *Igéző,*
GORKIJ: *Az anya* vagy SOLOHOV: *Feltört ugar I—II.*
Egy regény vagy elbeszéléskötet a mai magyar irodalomból, egy regény a XX. század haladó nyugati világirodalmából (mindkettő a tanár által javasolt művekből, a tanuló választása szerint).

Ajánlott: KAFFKA Margit: *Színek és évek,*
MÓRICZ: *Elbeszélések, Rózsa Sándor,*
KOSZTOLÁNYI válogatott elbeszélései (Diákkönyvtár-sorozat).
GORKIJ: *Artamonovok,*
MÓRA: *Válogatott elbeszélések,*
NEXÖ: *Szürke fény,*
MARTIN DU GARD: *A Thibault-család,*
ARAGON: *Az omnibusz utasai,*
Lírai antológia a XX. század világirodalmából (Diákkönyvtár-sorozat).

A KÖZGAZDASÁGI TECHNIKUMOK TANULÓI SZÁMÁRA

I. osztály

ugyanaz, mint a gimnáziumban.

II. osztály

MOLIÈRE: *Tartuffe*
KATONA: *Bánk bán*
Részletek a *Falu jegyzőjéből*

III. osztály

PETŐFI: *Az apostol,*
JÓKAI: *A kőszívű ember fiai* vagy a *Fekete gyémántok,*
MIKSZÁTH: *Különös házasság* vagy *A Noszty fiú esete Tóth Marival*

IV. osztály

MIKSZÁTH: *A Noszty fiú esete Tóth Marival,*
MÓRICZ: *Rokonok,*
GORKIJ: *Az anya,*
ILLÉS Béla: *Kárpáti rapszódia.*

VALAMENNYI SZAKKÖZÉPISKOLA,
VALAMINT AZ IPARI ÉS MEZŐGAZDASÁGI TECHNIKUMOK SZÁMÁRA

Az egyes műveknél előforduló átfedések — pl. Katona Bánk bánja a II. és a III. osztály anyagában is szerepel — abból erednek, hogy az oktatási reform fokozatosan lép életbe, az idei III., IV. osztályosok még a régi tanterv anyagát tanulják. A tanterv ezekben az iskolatípusokban nem jelöl meg ajánlott olvasmányokat.

I—II. osztály

ugyanaz, mint a gimnáziumban.

III. osztály

KATONA: *Bánk bán,*
PETŐFI: *Az apostol,*
ARANY: *Toldi estéje,*
JÓKAI: *Fekete gyémántok.*

IV. osztály

MÓRICZ: *Rokonok*
ILLÉS: *Kárpáti rapszódia*
Egy szovjet regény

Országos Pedagógiai Könyvtár

VITA A TANYAI ÉLETFORMÁRÓL

Könyvek

MOCSÁR Gábor—TAAR Ferenc: *Tanyavilág — bomló világ.* 1964. Kossuth K. 205. l.

Tanulmányok a mai faluról. (Szerk. Zsarnóczai Sándor) 1964. Kossuth K. 252. l.

Tanulmányok, cikkek

1962.

Tanyakérdés — sorskérdés. Vitaindítás és beszámoló egy tanácskozásról. = Alföld, 1962. 5. sz. 80—85. l.

1963.

BARTHA Gábor: *Bent és kint. Hozzászólás a „Tanyakérdés — sorskérdés" vitához.* = Alföld, 1963. 1—2. sz. 132—140. l.

GESZTI Henrik: *Az alföldi tanyákon lakó családok elköltözési szándéka.* = Kereskedelmi Szemle, 1963. 2. sz. 102—104. l.

MOCSÁR Gábor: *Tizenhatezer az egymillióból.* = Alföld, 1963. 3. sz. 63—71. l.

BALOGH István: *Tanyák és szocializmus.* = Alföld, 1963. 5. sz. 74—78. l.

VERES Péter: *Levél a tanyakérdésről.* = Alföld, 1963. 6. sz. 55—58. l.

GÖNCZY Iván: *Tanyarendszerünk a nagyüzemi gazdálkodás tükrében.* = Alföld, 1963. 7. sz. 69—75. l.

SZÉKELYHIDI Ágoston: *Emberek a tanyán.* = Alföld, 1963. 8. sz. 41—50. l.

KAPUSI Imre: *Hajdúsági tanyák.* = Alföld, 1963. 8. sz. 50—53. l.

ZOLTÁN Zoltán: *Ne elhamarkodva! Hozzászólás a „Tanyakérdés — sorskérdés" vitához.* = Alföld, 1963. 11. sz. 57—58. l.

NAGY Sándor: *A tiszacsegei Nagymajor.* = Alföld, 1963. 11. sz. 47—56. l. 12. sz, 47—55. l.

SZILÁGYI Gábor: *Terveink a debreceni tanyakérdés megoldására.* = Alföld, 1963. 12. sz. 55—57. l.

1964.

GUNDA Béla: *A magyar tanyakutatás.* =Alföld, 1964. 1. sz. 43—44. l.

KŐRÖSI Pál: *Ne elhamarkodva vitatkozzunk. Hozzászólás a „Tanyakérdés — sorskérdés" vitához.* = Alföld, 1964. 1. sz. 44—46. l.

Zárszó a „Tanyakérdés — sorskérdés" vitához. = Alföld, 1964. 4. sz. 338—340. l.

1965.

GYURKÓ László: *Tanyavilág.* = Valóság, 1965. 6. sz. 92—93. l.

ERDEI Ferenc: *Történelmi lecke a tanyákról.* = Kortárs, 1965. 12. sz. 1966—1972. l.

Összeállította: *Somkuti Gabriella*

Egy legendára fény derül

Augusztusi számunkban „Megkerült egy munkásmozgalmi könyvtár" címmel közöltük Krajczár Imre írását a szolnoki munkásotthon könyvtárának sorsáról. Ezt a cikket újabb adalékokkal egészíti ki a Szabad Földben megjelent közlemény.

A jó véletlen kezünkre járt abban, hogy teljesebbé tehessük a szolnoki könyvtárról elmondottakat. Más ügyben találkoztunk Ragó Antal országgyűlési képviselővel, a szolnoki szakszervezeti harcok egyik hajdani vezetőjével. Szinte csak találomra fölmutattuk előtte annak a bélyegzőnek a lenyomatát, melyet a ritkabecsű munkásmozgalmi könyvtár köteteiben találtak a fölfedezők, ismeri-e.

— Ó, erre emlékszem — derült mosolyra az ősz férfi arca. — Könyvtárosa voltam ezerkilencszázhuszonkettő és huszonhárom között annak a könyvtárnak. Egy évvel később pedig a szakszervezet elnökévé választottak.

És elmondta a következőket.

A mostani Ságvári Endre körút egyik közében volt a régi szolnoki Munkásotthon, amely hajlékot adott a fűrészgyári munkások szakszervezeti szakosztályának és a könyvtárnak is. Ragó Antal emlékezete szerint 700—800 kötetes könyvállományuk volt. Jó részük magyar klasszikusokból állt, de bőséggel tartalmazott a szocializmus elméleti kérdéseivel foglalkozó műveket, továbbá Zola és Hugo Victor regényeket is. Különösen népszerű volt Acsády Ignácnak a magyar jobbágyság történetét ismertető könyve, amely pedig nem olyan könnyű olvasmány, mint valamiféle kalandregény.

A könyvtárat egy nagy szekrényben őrizték. Annak készítője, Uri Szabó József famunkás kettős háttal látta el a bútordarabot. Arra a kérdésre, hogy mi szükség erre, így felelt:

— Hátha olyan idő jön, amikor majd el kell dugnunk a zászlót.

Jött olyan idő. A szakszervezeti tagok harmada aratókból, kapásokból, cséplőmunkásokból került ki, a legsanyarúbb életű kétkezi emberekből, akik csak időszakos munkát kaptak a fűrészgyárban. Érthetően forradalmi harag élt bennük, s így kapcsolatba kerültek az úgynevezett szakszervezeti ellenzékkel.

Kapcsolatba kerültek a Magyarországi Szocialista Munkáspárttal is, amelynek Vági István volt a titkára. A Földmunkás Szakszervezet megyei titkára abban az időben Tisza Antal, a munkásmozgalom későbbi mártírja volt. Olyan erőt jelentett akkoriban a vidék népe, hogy földmunkások, törpebirtokosok segítségével az 1926. évi választások előtt 1200 ajánlást gyűjtöttek a szervezett földművesek az úgynevezett Vági párt jelöltjének indulásához.

Ez olyan sok volt, hogy a megye urai nem tűrhették. Ragó Antalt, aki a párt választási elnöke volt, a választás előtt öt nappal többedmagával elfogták...

Ennyi minden jutott eszébe az idős harcosnak a hír hallatán, hogy előkerült az a régi könyvtár. És az, hogy ha emlékezete nem csal, akkor ők a fölszabadulás után a Famunkások Szakszervezetének adták át használatra a teljes anyagot.

Komor, nagy időkben volt sokak útbaigazgatója, szórakoztatója a kopott fedelű, agyonolvasott könyvcsapat. Méltó arra, hogy megőrizzék a későbbi korok tanulságául is. (B.)

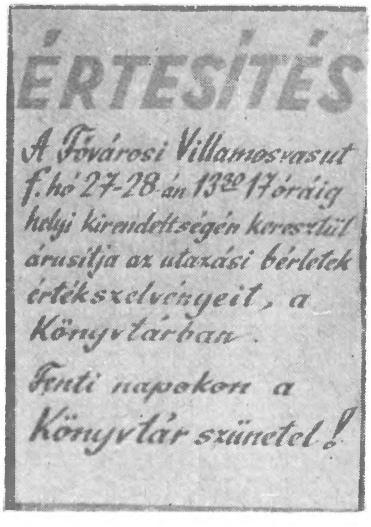

Nem a könyvtár, csak a kölcsönzés szünetel! Sok ok erre nem volt, hisz első nap mindössze tíz bérletet adtak el. Legalább ennyi könyvet is kiadhattak volna.

Lehet, hogy holnap az Állami Cirkusz, holnapután a lottó kapja meg a könyvtárat?

(Hajó—Daru)

Akik segítségre várnak

A közelmúltban egy érettségizett fiúval beszélgettem. Egyszerű parasztszülők gyermeke, aki tanyai iskolából indult el az egyetem felé. (Most készül a felvételi vizsgákra.) Már az általánosban tehetséges gyereknek tartották, aki még sokra viheti, s így a tanító addig noszogatta az apját, amíg az be nem íratta a gimnáziumba. Ezután naponta korán reggel vonatra ült, és csak este került haza, alaposan kifáradva.

Az iskolai anyagot rendszerint már a tanulószobában megtanulta, így hazafelé olvasgatott. Szenvedélyesen érdekelték a könyvek, elolvasott mindent, válogatás nélkül, ami csak a kezébe került. A könyvtárban — ahol mindennapos vendég volt — sokszor szeretett volna megkérdezni valakit, hogy mit ajánl a modern szerzőktől, mi az a bibliográfia, mit jelent az agnoszticizmus és még sok mást is, de szégyellte. Így gyakran hihetetlen erőfeszítések árán jutott újabb ismeretekhez, amit a tanárok dicsérettel és most jeles érettségi bizonyítvánnyal jutalmaztak. De vajon ezt a sok energiát, amit elpazarolt, nem lehetett volna megtakarítani, vagy más célokra felhasználni? Erre kerestem a választ...

...Amikor egy hét múlva a Kalocsai Nagy Lajos Könyvtár igazgatójával, Nyitrai Lajossal beszélgettem, kiderült, hogy őt már évek óta foglalkoztatta ez a kérdés.

— Azt hiszem, a serdülőkorú olvasóközönség ellátása könyvtáraink egyik sarkalatos és mindeddig csak részben megoldott problémája. Nem elég ezeknek az olvasóknak könyvet adni. Ők még nagyon rászorulnak az útmutatásra, tanácsainkra. Ezért határoztuk el pár éve, hogy tömöríteni próbáljuk a könyv iránt érdeklődő tizennégy—tizennyolc éveseket, s így szakavatott vezető segíti első lépéseiket az irodalomban, a tudományban. Kezdetben önképzőkörnek neveztük ezeket a foglalkozásokat, melyeket többnyire pedagógus irányított. Ez az elnevezés körülbelül fedte is a munka tartalmát. A részvevők többnyire gimnazisták voltak, akik a szépirodalom és a filozófia iránt érdeklődtek. Könyvtárunkban azonban naponta harminc-negyven ipari tanuló fordult meg, akiket szintén szerettünk volna tömöríteni. Érdeklődési területük — és minden sértő szándék nélkül mondom —, képzettségük persze nem volt azonos a gimnazistákéval. Ez tanulság volt számunkra és egyben ötletet is adott. Ősszel megindítjuk az ifjúmunkás könyvklubot, melynek vezetésére az iparitanuló-iskola egyik tanárát szeretnénk felkérni. Célkitűzésünk: elsősorban az iskola szakmai jellegű tananyagát kiegészíteni, de igyekszünk megfelelő szépirodalmi és művészeti alapismeretekkel is — az érdeklődést figyelembe véve — ellátni őket. Természetesen a gimnazistákra továbbra is számítunk a középiskolás könyvklubban.

A két szekció nem egymástól hermetikusan elszigetelve működne. Az egyes előadások, viták iránt érdeklődőket mindkét helyen szívesen látjuk. Minden foglalkozás tanári felügyelet mellett zajlana, pontosabban nem is felügyeletről van itt szó, hiszen a pedagógus csak a szükséges ösztönzéseket adná meg, az esetleges hibákat korrigálná, vagy a kialakuló vita eredményét összegezné. Eltökélt szándékunk a tanulók maximális önállóságára építeni. Merniük kell beszélni. Ehhez csiszolni kell beszédkészségüket, növelni önbizalmukat. Továbbá: a fogalmak tisztázására is nagy gondot fordítanánk. Bevezetjük a „cédula-rendszert", ami azt jelenti, hogy a gyerekek a számukra ismeretlen kifejezéseket egy papírdarabra felírják, s azt a pedagógus megmagyarázza.

Tervezünk illusztrált irodalmi esteket is, ahol a szemelvényeket a helyi irodalmi színpad tagjai mutatnák be, meghívunk írókat, egyes szakterületek neves ismerőit, akik előadásokat tartanak. A gyerekek így közvetlen kontaktusba kerülnének velük, ami érzelmileg és értelmileg is rendkívül sokat jelent számukra.

Nem szenzációs tervek ezek. Mi csak segíteni szeretnénk, mert úgy érezzük, az ilyen segítségre még szükség van.

Vass I. Zoltán
(Petőfi Népe)

Első éves a könyvtárban

— Ha lehet, még azt is kérem!
(A Jövő Mérnöke)

A jubileum alkalmából mutasson be a lap egy egy régi községi könyvtárost is!

A Dorogi Járási Könyvtár munkatársai nevében szeretettel köszöntöm a 15 éves *Könyvtáros* szerkesztőségét.

Kérjük, hogy továbbra is segítse munkánkat, és még szorosabb kapcsolatot építsen ki a könyvtárosokkal, akik szerényen, de szorgalmasan igyekeznek megvalósítani a könyvtárügy célkitűzéseit.

Most, a lap jubileuma alkalmából mutasson be egy-egy régi községi könyvtárost is. Például hadd hívjam fel a figyelmüket járásunk egyik könyvtárosára: *Virág Jenő* pilismaróti könyvtáros a könyvtáralapítástól napjainkig lelkiismeretesen, becsületesen végzi munkáját, nem a csekély tiszteletdíjért, hanem a falusi lakosság általános műveltségi színvonalának fokozatos emelése érdekében. Több mint 30 éve tanít a községben, ismeri őt a falu apraja-nagyja, köztiszteletben áll mint pedagógus is.

A népkönyvtárak szervezésének elején, 1949-ben kérték fel a könyvtár kezelésére, mely akkor csak egy szekrényben elférő 100—150 könyvet jelentett. Eleinte a kölcsönzést csak néhány lelkes, könyvszerető fiatal vette igénybe. Hosszú, fáradságos utat kellett megjárni, míg a könyvtár eleven, lüktető kulturális központjává vált a községnek.

A könyvtár megalakulása után 10 évvel, 1959-ben került tanácsi kezelésbe. Ekkor állománya még csak 770 kötet volt.

A falu vezetői látták, hogy a könyvtáros ügyszeretete, lelkesedése nem elegendő az intézmény fejlesztéséhez. Növelték a könyvállományt, és hamarosan új helyiséget is juttattak a könyvtárnak a művelődési otthon bővítésekor. Pilismarót az elsők között volt a megyében a szabadpolcos kölcsönzés bevezetésében. Ehhez a berendezést a megyei könyvtártól kapta. A könyvtár 5 éves fejlődését néhány statisztikai adat bizonyítja a legjobban:

Év	A könyvállomány kötetben	1 lakosra jutó kötetszám	Az olvasók száma		Az olvasók száma a lakosság %-ában	A kölcsönzött kötetek száma	
			összesen	ebből felnőtt		összesen	ebből ismeretterjesztő
1961	1297	0,75	215	154	11,8	4771	825
1965	2486	1,5	383	278	20,9	8820	1664

Az 1830 lakosú községhez tartozó Basaharcon 1963-ban könyvkölcsönzőt létesítettek, melynek a telep majdnem minden családjából van olvasója.

A könyvtáros tevékenysége nem merül ki a kölcsönzésben. Rendszeresen tart könyvismertetéseket, az ifjúság részére diafilmvetítéseket, szellemi vetélkedőket. A könyvtár népszerűsítésére minden alkalmat felhasznál: az iskolai szülői értekezlettől a tanácsülésig kevés olyan összejövetel van, ahol könyvkiállítással, könyvajánlással ne hívná fel a figyelmet a könyvtár látogatására. A téli hónapokban a tsz-akadémia előadásaihoz, a munkásakadémiához, a TIT-előadásokhoz készített tárgyköri könyvkiállítások eredményeként majdnem minden alkalommal kikölcsönzik a bemutatott könyveket. A családlátogatásokra is mindig visz magával néhány új könyvet, és ezeket legtöbbször nem kell visszavinnie a könyvtárba. A művelődési otthonnal közösen rendezett irodalmi estek színvonalas műsora és a falu lakossága részéről megnyilvánuló érdeklődés is fémjelzi a könyvtáros tevékenységének értékét.

Virág Jenő a 20. felszabadulási évforduló tiszteletére hirdetett könyvtárosi versenyben harmadik lett a dorogi járásban, és 800 Ft pénzjutalmat kapott. Munkája elismeréséül a helyi tanács többszöri dicséretén kívül elnyerte a Szocialista Kultúráért jelvényt is. A könyvtár jó munkájának híre túljutott a megye határain, sőt a hazai könyvtárosokon kívül az NDK-ból is voltak vendégei tapasztalatcsere-látogatáson.

Somogyi Lajosné
járási könyvtárigazgató, Dorog

A KÖNYVTÁRAK KORSZERŰSÍTÉSE jól halad a csornai járásban. A községek az átalakításra, tatarozásra vagy felújításra a községfejlesztési alapot használják fel, a bútorzat és az egyéb felszerelések megvásárlására pedig az elmúlt évben rendezett könyvbarát-tárgysorsjáték jutalomdíját fordítják. A bútorok és más felszerelési tárgyak megrendelését a járási könyvtár intézi, s a bútorokat az IFÉRT közvetlenül a helyszínre szállítja. A megyei könyvtár is segíti berendezéssel a községeket: ez évben 7 községi könyvtárnak ajándékozott fémpolcokat.

Eddig Rábapordány, Szany, Vág és Szil községekben létesült a korszerű követelményeknek megfelelő könyvtár. Ezek a könyvtárak szabadpolcosak, és így lehetőséget teremtettek a folyóiratok, napilapok helybeni olvasására is. Szil és Szany községekben 2 helyiséget kapott a könyvtár, így külön gyermekrészleget nyithatnak. A járási könyvtár a járási tanáccsal együtt tervbe vette, hogy a megyei könyvtár mikrobuszán tapasztalatcserére viszi a községi tanácsok vezetőit a legkorszerűbb, legjobban működő könyvtárakba.

(J. F.)

EGERÁGON, a szépen berendezett, két helyiségből álló szabadpolcos körzeti könyvtárban jól sikerült könyvtárosi értekezlet volt, melyen a környék könyvtárosain kívül tanácsvezetők is részt vettek. A tanácskozáson a pécsi járás könyvtári eredményeit, s a korszerű propaganda lehetőségeit vitatták meg, de megbeszélték az új 5 éves terv legfontosabb feladatait is. Szeptember folyamán a szentlőrinci körzeti könyvtárban lesz hasonló találkozó. (J. D. P.)

Hírek

AZ MSZMP CSORNAI járási bizottságának propaganda és művelődésügyi osztálya kibővített osztályértekezleten tárgyalta meg a járási könyvtár munkáját. Az értekezleten a megyei pártbizottság, a megyei tanács képviselőin kívül a KISZ járási bizottsága is képviseltette magát. A tanácskozáson a KISZ vállalta, hogy a jövőben az érdekelt községek KISZ-bizottságai tevékenyen részt vesznek az író—olvasó találkozók megrendezésében. A tanácskozás résztvevői az eddigi eredmények alapján célul tűzték ki az „olvasó járás" cím megszerzését is, s erre munkatervet dolgoztak ki. Tervük megvalósítható, mert a járás 45 községe közül 30 község már elnyerte az „olvasó község" címet. (J. F.)

BARANYÁBAN július elsejével megszünt a pécsváradi járás. 17 községét a pécsi, 15 községét pedig a mohácsi járáshoz csatolták. Így a pécsi járásban 81-re, a mohácsiban pedig 46-ra emelkedik a községi könyvtárak száma. A volt járási székhelyen körzeti könyvtár létesül 6 tagkönyvtárral. (J. D. P.)

A KNIHOVNIK, a csehszlovák könyvtárosok lapja Novinky Knihovnické Literatury című mellékletében ismerteti Kiss Jenőnek a Könyvtáros ez évi 3. számában megjelent: Tervek, gondok a szakszervezeti könyvtárakban című írását. Ugyancsak ismerteti Könczöl Imre tanulmányát is, mely a várpalotai házi könyvtárakról szól. (—)

ÉRTÉKES KÉPES albumokkal ajándékozta meg az abaligeti községi könyvtárat Palkó Sándor, a Baranya megyei Tanács VB-elnöke. A Finnországról, Kínáról, Romániáról, Csehszlovákiáról stb. készült ízléses fényképes albumokat az olvasók nagy érdeklődéssel forgatják. (J. D. P.)

KOMÁROM megye tanácsi közművelődési könyvtárainak állománya 128%-kal gyarapodott 1960 óta, de az 1000 lakosra tervezett 1200 kötetet e nagymérvű gyarapodás ellenére sem sikerült elérni. A lemaradást a könyvbeszerzési keret 1963-tól bekövetkezett csökkentése okozta. 1965 végén a városi lakosság 10,8%-a, a községi lakosok 14,9%-a volt könyvtári olvasó. (—)

FEJÉR MEGYÉBEN a közelmúltban kibővítették a megyei és a járási könyvbarát-bizottságot. A megyei bizottságba a járási könyvbarát-bizottságok titkárát, a járási könyvtárigazgatót vonták be. Így elevenebb lett a megyei bizottság kapcsolata a területtel, s ez a területi munkákra vonatkozóan reálisabb határozatokat eredményez. Az idei könyvheti rendezvényeket már az új könyvbarát-bizottság szervezte, és sokkal kisebb erőfeszítésekkel jobb eredményt sikerült elérni a megyében. Kibővítették a járási könyvbarát-bizottságokat is. Ez egy-egy községi — rendszerint főhivatású vagy mellékfoglalkozású — könyvtáros részvételével tartja meg üléseit. Az új összetételű bizottság tevékenységének hatékonysága és gyakorlatiassága is fokozódott. (Cs. R.)

TÁJÉKOZTATÓ

Az irodalom és a művészetek hivatása társadalmunkban

Az MSZMP Kulturális Elméleti Munkaközösségének tanulmánya

„Hazánkban ma a szocialista tudat, erkölcs, életforma általánossá tétele az osztályharc egyik fő kérdése." Ezzel a megállapítással kezdődik az MSZMP Kulturális Elméleti Munkaközösségének a Társadalmi Szemle 1966. július—augusztusi számában megjelent tanulmánya, mely az irodalomnak és a művészeteknek társadalmunkban betöltött hivatását vizsgálja. Valóban: akár a békés egymás mellett élés, akár a gazdasági irányítás reformjának problémái merülnek fel, lépten-nyomon arra jutunk, hogy — a két példánál maradva — a békés egymás mellett élés fokozott ideológiai harcot jelent, illetve hogy a legjobban megalapozott, a legcélravezetőbbnek ítélt rendelkezések is meddők maradnak, ha hiányzik az emberekből a szocialista tudat, erkölcs, ha a szocialista életforma nem válik uralkodóvá. Az ezért folytatott harc ma egész szocialista jövőnk építésének sarkalatos pontja. Nyilvánvaló tehát, hogy ezzel összefüggésben mind nagyobb érdeklődés fordul a művészetek és különösen az irodalom felé.

Az Ideológiai Irányelvek, valamint a Kulturális Elméleti Munkaközösségnek tavaly, a szocialista realizmusról közzé tett vitairata és az ezek nyomán kialakult vita azonban azt is megmutatta, hogy az irodalomnak és a művészeteknek számos olyan problémája van, mely a társadalmi élettel szorosan összefügg, és hogy ezekben korántsem alakult ki az a kívánatos tisztánlátás, melyre mind az alkotóknak és kritikusoknak, mind a művészetpolitikai gyakorlatnak és a közönségnek szüksége van.

A Kulturális Elméleti Munkaközösség most megjelent tanulmányában összegyűjtötte és alapos elemzésnek vetette alá ezeket a problémákat. A megfogalmazott állásfoglalás alkalmas arra, hogy — mint a befejező mondat célul tűzi ki — a további vitáknak, de legfőképpen a művészetpolitikai gyakorlatnak kedvezőbb ideológiai feltételeket teremtsen. Bizonyosra vehető — és ezt az eddigi sajtómegnyilvánulások is tanúsítják —, hogy e tanulmány megállapításait is széles körben fogják megvitatni. Elengedhetetlen, hogy ebből a könyvtárosok se maradjanak ki annál is inkább, mert a kérdések jelentős része szinte közvetlenül függ össze mindennapos munkájukkal, s a tájékozatlanság megbocsáthatatlan lenne.

Az irodalom és a művészetek társadalmi szerepe

A tanulmány első fejezete azzal a megállapítással kezdődik, hogy a művészeti és a szélesebb közvélemény egy részében elevenen él az a helytelen felfogás, mely erősen eltúlozza az irodalom és a művészetek társadalmi szerepét, közvetlen politikai funkcióját. Ez részben történelmi hagyományainkkal, részben a művészetek szerepének dogmatikus és revizionista értelmezésével magyarázható. A magyar múltban valóban többször találkozhatunk azzal, hogy az irodalom politikát is helyettesítő funkciót töltött be, és a leghaladottabb álláspontot képviselte. Ennek a történelmi hagyománynak felélesztése azonban a gyökeresen megváltozott körülmények között, amikor már a munkásosztály van uralmon, jellegzetesen revizionista törekvés, és csupán ellenzéki éllel életképes. Ugyanakkor egy időben a dogmatizmus is ezt a hibás felfogást erősítette, mikor a művészetek tevékenységét leszűkítette a napi politika kiszolgálására, az ideológiai harcot irodalmi vitákkal akarta feloldani, az irodalmi jelenségeket politikai megnyilvánulásként könyvelte el, — s mindezt a politika vélt érdekében.

Hogy helyesen ítéljük meg az irodalmat és a művészeteket, helyzetüket az egész magyar társadalom ideológiai állapotával összefüggésben kell látnunk. Ha a realitás talaján akarunk maradni, tudomásul kell vennünk, hogy az ország általános ideológiai helyzete elmaradt a gazdasági-társadalmi változásokhoz képest. Helytelen lenne tehát azt várnunk, sőt elvárnunk, hogy már ma kizárólag szocialista művek szüles-

senek. Ha csak szocialista művek kapnának nyilvánosságot, egyrészt le kellene mondanunk a klasszikus örökségről, a nyugati haladó polgári művészet eredményeiről, az ízléses, de könnyű szórakozást nyújtó, látványos műsorokról, másrészt feszültség támadna az ország általános ideológiai helyzete és a művészeti élet ideológiai állapota között. Ez elkerülhetetlenül oda vezetne, hogy elvi vita helyett az adminisztratív eszközök jutnának túlsúlyra.

Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy — a dolog természetéből adódóan — e területen jelentkezik a legtöbb ideológiai probléma, itt mutatkozik meg legjobban társadalmunk mai ellentmondásos állapota. Nem lehet figyelmen kívül hagynunk az alkotói egyéniséget sem. Szocialista műveket csak a szocialista világnézetet teljesen magukévá tevő művészektől várhatunk, márpedig közöttük sem mindenki szocialista, ahogyan nem az társadalmunk mindenegyes tagja. Egyébként sem fogadjuk el, hogy az ideológiai állapot változhatatlan.

A művészetek a valóság megismerésének sajátos formái, s egyes ágai egyenrangúak. Ahogyan egész szocialista életünk és benne a szocialista tudat a polgárival folytatott szakadatlan küzdelemben formálódik, a mai közönség „a művészettől közvetlenül átélt problémáinak megfogalmazását, újjáformálódó emberségének tudatosítását, társadalomteremtő cselekvésének támogatását várja".

A művészi pártosság történeti tartalma

A szocialista realizmusról kiadott vitairat is leszögezte, hogy a pártosság a munkásmozgalom, a szocializmus nyílt, közvetlen művészi vállalását és ennek kifejezését jelenti. Csakhogy a pártosság történeti kategória, s ahogy változnak a munkásmozgalom feltételei, lehetőségei és feladatai, úgy módosul a pártos művészet konkrét hivatása és tartalma. A pártosság mai tartalmának meghatározásakor tehát figyelembe kell venni a jelenlegi társadalmi-politikai helyzetet. A munkásosztály — állapítja meg a tanulmány — „mindinkább egyetemes érdekű feladatokat tűz napirendre". Aki azonban ezt az egyetemes érvényt liberalizálódásnak tartja és a művészi pártosságot el akarja szakítani a munkásmozgalomtól, a párttól és annak politikájától, éppen úgy helytelen úton jár, mint az, aki a pártosságot szervezeti hovatartozássá, a napi politika közvetlen szolgálatává, sőt kiszolgálásává egyszerűsíti.

Pártosság és elkötelezettség

Az, hogy nincs öncélú művészet, köztudott. A reakciós művészet megítélése nem is okoz nagyobb gondot, de annál többet azoknak a megnyilatkozásoknak az értékelése, melyek elítélik ugyan a kapitalizmust, de tartózkodók a megvalósult szocializmussal szemben, melyek nálunk is a béke, a nép, a nemzet, a munka, az emberi értelem mellett foglalnak állást, de nem vállalják teljesen a párt mai politikáját. Igaz, hogy ezt kevésnek tartjuk, de ugyanakkor látnunk kell, hogy „az «elkötelezettség» különböző változatai nálunk és a világban közvetett termékei és tartalékai is a pártos művészetnek", ezért ezeknek is lehet és van is pozitív szerepük. Emellett kétségtelen veszély, hogy az „elkötelezettek" gyakran nem hangsúlyozzák, mi mellett vannak elkötelezve, inkább azt fejezik ki világosan, mi mellett nincsenek elkötelezve. Látnunk és az alkotóknak is látniok kell, hogy szocialista viszonyok között a pártosság elutasítása az ellenzéki magatartás lehetőségét rejti magában. Mindebből az következik, hogy az elkötelezett művek megítélésének differenciáltan kell megtörténnie. Egyformán helytelen a pártosság és elkötelezettség merev szembeállítása, illetve a kettő azonosítása; az egyedül járható út a polgári értékek kritikai elsajátítása. Meg kell akadályozni, hogy a közvélemény egy része viszonylagos értékeket kritika nélkül fogadjon el, más része ezeknek az alkotásoknak értékes hányadát is elvesse.

A dekadencia

A pártosságot és az elkötelezettséget élesen el kell határolni a dekadenciától, melynek tartalmi-világnézeti kritériumai vannak, és mely „egy etikai érték és mérték nélkül maradt, felbomló társadalom jellemzőit általában az emberi lét velejárójának tekinti". E magatartás nálunk is hat. Élnek még társadalmunkban a szocializmussal szembenállók, vannak eszmeileg bizonytalanok, akik pl. rögtön kétségbeesnek, ha a világpolitikai helyzet kiéleződik, és akadnak nyugatmajmolók is.

A fellazítási politika egyik jelentős módszere, hogy szabadságot követel többek között a változhatatlanba való beletörődést hirdető és így végső soron a kapitalizmust igazoló dekadenciának. Az ideológiai osztályharcnak ebben az egyik legexponáltabb kérdésében nem sokra megyünk a puszta megbélyegzéssel. Nyílt vitában

kell meggyőznünk az alkotókat és a közönséget ennek a magatartásnak ember- és művészetellenességéről. Ez már csak azért is szükséges, mert a dekadens művészetek állandóan ki vannak téve a velük harcban álló szocialista realizmus, sőt a polgári humanizmus hatásának, aminek nyomán egy életműben a dekadens alkotások mellett elkötelezett művek is elképzelhetők.

A tanulmány hangsúlyozza, hogy a dekadencia elsősorban tartalmi-világnézeti s csak közvetve formai vagy stíluskérdés. Ezért történhet meg, hogy van olyan dekadens forma, melyet a szocialista realizmus is használhat.

A kritika és a közvélemény eszmei állásfoglalása

Az erős ideológiai harcban különösen nagy a kritika felelőssége. A művészet és a közönség tájékoztatása, az ideológiai minőségek megkülönböztetése és a szocialista tendenciák támogatása, a polgári művészet kritikai elsajátítása és a dekadencia elutasítása — mind olyan feladatok, amelyeket a kritikának kell megoldania. S ha a hazai kritika ért is el eredményeket, még mindig sok a javítanivaló. Gyakran előfordul, hogy a kritikában elmossák a határokat az ideológiai minőségek között, ahol pedig nincs helye a tétovázásnak, határozatlanságnak. Ez a helyzet elsősorban azzal magyarázható, hogy a dogmatikus torzulások korrekcióját sokan a következetes marxista—leninista elmélethez és módszerhez való visszatérés helyett liberalizálódásnak fogják fel. Emiatt a kritika vesztett harcos jellegéből, és „a közérzetszerűen jelentkező elvtelenség" nemcsak téves nézeteket hagy futni, hanem a valódi értékek feltárásától is megfosztja művészeti életünket.

A tanulmány ezután néhány példával bizonyítja, hogyan nyilvánul meg ez a kritikai kényelmesség. Mivel a kritika inkább csak évfordulók ürügyén foglalkozik az irodalmi-művészeti folyamattal, a negatív jelenségekre sokszor a politika kényszerül felhívni a figyelmet. Emiatt a kritika az Ideológiai Irányelvekben feltárt néhány jelenség határozott elemzésével még ma is adós.

A közönség mind többet hallatja hangját irodalmi-művészeti kérdésekben, s ez a véleménynyilvánítás természetesen magán viseli az ideológiai megosztottságot. Viszonylag szűkebb — főleg értelmiségi — körök a művészetek osztályszempontú szemléletét elvetve csak „jó" és „rossz" művészetet ismernek el, a közönség nagyobb része azonban társadalmi összefüggéseiben látja a művészetek ügyét, de meg van terhelve az irodalom leegyszerűsítő megközelítésének maradványaival.

Különösen sok vitára ad alkalmat a művészetek társadalomkritikai szerepének megítélése. Vannak, akik csak a polgári múlt maradványainak bírálatára akarják szűkíteni ezt a társadalombírálatot, mondván, hogy a társadalmi tulajdonviszonyok megteremtése már maga a megvalósult szocializmus, hogy a helyzet megítélése, a hibák szóvátétele a kommunisták kizárólagos joga, s hogy az irodalom feladata — az illetéktelen bírálat helyett — az eredmények méltatása és propagálása. Csakhogy tudomásul kell vennünk: a mai negatív jelenségek mindegyike nem írható a múlt számlájára, és hogy — a fejlődés belső törvényszerűségei miatt — van feszültség a szocialista régi és a szocialista új között is. A reális ábrázolásnak természetes velejárója a szocializmus érdekeit szolgáló s a negatív jelenségeket feltáró társadalombírálat. Éppen ez mutatja, hogy egészséges a kapcsolat a társadalmi élet és a művészetek között, s éppen ezt várjuk el a közéleti elkötelezettségű, pártos irodalomtól.

Az eredményes harcnak egyik fontos feltétele, hogy a közönség polemikus erőit a művészi értékkel arányosan vesse be. A felháborodás egy helytelen nézeteket valló, művészileg gyengébb alkotás miatt néha sokkal nagyobb a szükségesnél, pedig — mondja a tanulmány — „igazi ideológiai ellenfeleink mindig azok az alkotások, amelyek a nem marxista vagy antimarxista nézeteket gondolatilag, művészileg a legmagasabb szinten képviselik".

Az ízlés és a kulturális forradalom

Az ízlés társadalmilag meghatározott kategória, és mint ilyen változik. Mivel azonban a személyiségnek korán kialakuló, általában nem tudatos eleme, értelmi belátás révén viszonylag nehezen formálható. Múltbeli örökségünk, hogy társadalmunkban van bázisa a kispolgári ízlésnek, mégpedig a társadalom minden rétegében, aminek egyik oka, hogy a munkásosztály és a parasztság el volt zárva a művészetek igazi forrásaitól. Ez a fajta ízlés csak szórakozást keres a művészetekben, és leginkább a „közérthetőséget" kéri számon. Ugyanakkor él a művészi arisztokratizmus, mely a formalizmus ürügyén utasítja el a szocialista művészetet.

A közönségnek jogos igénye van a „könnyebb", humoros, szórakoztató művekre, ezért a legnagyobb tévedés lenne ezeket lebecsülni, háttérbe szorítani. Ugyancsak társadalmi szükséglet a cselekményesség, a kaland, a romantikus meseszövés, a hős iránti igény.

A tömegek mai ízlésállapota átmeneti állapot. Az ellentmondásokat, az elmaradottságot, az ízlésbeli egyoldalúságot csak türelemmel lehet feloldani. Tiltó rendelkezések helyett a meglevő igények magasfokú kielégítésére kell törekedni, és ki kell aknázni a könnyű műfajok viszonylagos világnézeti-politikai nevelő lehetőségeit. „Ha pusztán tiltó intézkedéseket tennénk, legfeljebb hiánycikké avatnánk keresett művészi termékeket, de nem befolyásolnánk magát az ízlést" — állapítja meg a tanulmány, és elengedhetetlen feltételként szabja, hogy ezeket az igényeket olyan módon kell kiszolgálni, ami egyúttal az ízlés továbbfejlesztését is elősegíti.

Ehhez azonban egyrészt fel kell mérni az ízlést, reálisabban kell számolni az igényekkel és szükségletekkel, másrészt a művészetkritikának céltudatosan és eredményesen kell működnie. Helytelen, amikor a kritika nem vesz tudomást a maga álláspontja és a közönség ízlése közötti különbségről. Ilyen módon lemond arról a nagy lehetőségről, hogy a közönséget tájékoztassa, ízlését formálja, s azt is előidézheti, hogy az alkotó a közönségre hivatkozva közömbössé válik a bírálat iránt, sőt szembefordul vele. Ez a kritika elszigetelődéséhez és orientáló szerepének csökkenéséhez vezet.

A művészetelmélet nem tudott idáig megnyugtató módon határt vonni a tulajdonképpeni művészet és annak szórakoztató, kikapcsolódást nyújtó felhasználása közé, ezért a kritika gyakran összekeveri a nagyságrendeket, lekezeli a szórakoztató műfajokat, azok nem kapnak segítő kritikát, amit persze nem a kritikai mérce leszállításaként kell felfogni.

A tanulmány a továbbiakban a művészet és közönség kapcsolatában nagy szerepet játszó fórumok (rádió, televízió, napilapok) ízlésnevelő felelősségéről beszél, és utal arra, hogy tevékenységükben máris jelentkezik egy veszély: a művészeti kultúra ismereteinek terjesztése gyakran elkülönül a tartalmi-világnézeti kérdésektől.

Az irodalom és a művészetek párt- és állami irányításának néhány kérdése

A helyes művelődési politika eredményeképpen irodalmunk és művészetünk tartalmában és formájában korszerűbbé vált, szorosabb kapcsolatba került a társadalommal, a közönséggel, és olyan szabad légkör alakult ki, melyben megnyilvánulhattak a különböző irányzatok. A társadalmi fejlődés, a kulturális forradalom kibontakozása azonban számos kérdés elemzését és megoldását kívánja.

A művészetpolitika alapelvei a szocialista tömegkultúra megteremtésének feladataiból vezethetők le. Mivel nálunk ma minden művészi megnyilvánulás állami pénzen vagy támogatással történik, a művészetpolitikai irányítás elsősorban az értékes, szocialista, másodsorban az elkötelezett alkotásokat, valamint a szocializmus eszmekörén belül tevékenykedő művészi útkeresést támogatja, terjeszti, népszerűsíti. Vannak irányzatok, melyeket tudomásul vesz, és lehetőséget nyújt számukra, hogy képviselőik költségén nyilvánosságot kapjanak. Viszont megakadályozza a politikailag ellenséges, antihumanista, közerkölcsöt durván sértő alkotások terjesztését. Mindennél figyelembe kell vennie, hogy a művészileg, esztétikailag „jó" művészetpolitikailag nem közvetlenül érvényesíthető kritérium.

A pártirányítás elsősorban az ideológiai meggyőzés és vita eszközeivel él. Szomorú tanulságokat szereztünk a tekintetben, hogy a kifogásolható műveknek nem tiltó rendelkezésekkel kell útjába állani, mert a kispolgári nézetek csak nyílt vitában győzhetők le. Ez egyáltalában nem meghátrálás, hiszen világos, hogy ez az ideológiai harc nehezebb, de egyedül célravezető útja. Ehhez nyújtanak nagy segítséget azok a vitára serkentő dokumentumok, melyek közé a Kulturális Elméleti Munkaközösségnek ez a tanulmánya is tartozik. A pártirányítás másik eszköze az alkotók, kritikusok és funkcionáriusok folyamatos tájékoztatása.

Igazán hatásossá akkor válik a pártirányítás, ha elvi útmutatásait a kritika erősíti fel, ha az irodalmi-művészeti műhelyek napi munkájukban következetesen és határozottan érvényesítik ezeket az útmutatásokat, ha aktív, vitakész szocialista művészeti közvélemény alakul ki. Ez utóbbiban különösen nagy szerepe van a párttagságnak, de ehhez az szükséges, hogy ezek a kérdések a pártmunkában ne szoruljanak háttérbe, s megvitatásuk kellő tájékozottság alapján történjék. Különösen nagy a felelősségük a közvetlenül kulturális területen tevékenykedő pártszervezeteknek.

A párt- és állami irányítás demokratikus és decentralizált felépítése szélesebb hatáskört biztosít a művészeti műhelyeknek, ami egyúttal azt is jelenti, hogy nagy mértékben megnőtt ideológiai és politikai felelősségük. A decentralizálás mellett nehéz a koordinálás, sok tekintetben megoldatlan az anyagi eszközök helyes felhasználása, és sok hiba forrása, hogy hiány van megfelelően felkészült kulturális munkásokban.

Következtetések és feladatok

1. A kritikának jobban figyelemmel kell kísérnie a XX. századi irodalom és művészet folyamatát és abban a szocialista realizmus közvetett és közvetlen, erjesztő és megosztó hatását, amely alól senki sem tudja kivonni magát. Arra kell törekednie, hogy minél alaposabban és egyöntetűbben különböztesse meg az ideológiai minőségeket, és ezt minden esetben gondos elemzéssel, indoklással támassza alá.

2. Nagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a művészet és a közönség kapcsolatának, ezért bátorítani kell az irodalom- és művészetszociológiát, hogy minél tisztább képet kapjunk a közönség művészi kultúra és ízlés szerinti megoszlásáról. Az elméletnek többet kell foglalkoznia a művészeti hatás és befogadás társadalmi és lélektani feltételeivel, a közönség művészetbefolyásoló szerepével, a szórakoztató műfajok problémáival, és a kritikai munkát jobban össze kell kapcsolni a tájékoztatás és ízlésnevelés feladataival.

A művészeti műhelyek határozottabban érvényesítsék munkájukban a tanulmányban megfogalmazott elveket, az alkotókban pedig jobban tudatosodnia kell, hogy munkájukat a legszélesebb tömegek szocialista kultúrájának kibontakoztatásáért végzik.

3. A művészeti közvélemény váljon aktívabbá, tudatosabbá, öntudatosabbá, aminek megvalósulásában nagy szerepük van a pártszervezeteknek és a párttagságnak.

*

Nem kell hozzá hosszas magyarázat, hogy a könyvtárosok ebből a rövid összefoglalásból is lássák: a felvetett problémák mennyire összefüggnek mindennapos munkájukkal. Különösen érvényes ez, ha azokat a részeket fordítjuk le a magunk nyelvére, melyek a közönség ízléséről, a kulturális műhelyek ízlésnevelő feladatairól, az alkotók és a közönség kapcsolatainak megerősítéséről szólnak. A tanulmány a rádiót, a televíziót és a napilapokat emlegeti, de bátran odatehetjük a sor végére a könyvtárakat, főként a közművelődési könyvtárakat is. Az útmutatások nekünk is szólnak, pontosan, mindenki számára világosan meg is fogalmazzák, mit kell tenniök a könyvtárosoknak, hogy a maguk lehetőségeivel és eszközeivel elősegítsék hazánkban a szocialista tudat, erkölcs megerősödését, a szocialista életforma kialakítását. Éppen a dokumentum fontossága miatt azt szeretnők, ha ezt az összefoglalást csak figyelemfelkeltésnek tekintenék, melyet a tanulmány elmélyült elolvasása, majd az érintett problémák megvitatása követ.

Irodalmi vetélkedő egy üzemi könyvtárban

Üzemünkben, a Mosonmagyaróvári Mezőgazdasági Gépgyár szombathelyi gyáregységében is évről évre készülünk az ünnepi könyvhét megrendezésére. Ebben az évben éppen a könyvhét időpontjára zsúfolódtak össze az egyéb üzemi rendezvények: KISZ-gyűlés, pártnap, termelési értekezlet stb., amelyek miatt nem tudtunk helyiséget kapni semmiféle rendezvényünkhöz. Így született meg az irodalmi totó megrendezésének ötlete. A könyvtárunkban meglevő szépirodalmi és ismeretterjesztő művekre alapozva 13 + 1 kérdést állítottunk össze. Minden kérdésre három lehetséges választ adtunk meg.

A kérdéseket 120 példányban készítettük el, és a könyvtár 18 éven felüli olvasóinak átadtuk, illetve levélben küldtük meg. A válaszok beküldésére illetve átadására egy hét állt az olvasók rendelkezésére. Mivel könyvtárunkban eddig még nem volt ilyen jellegű rendezvény, az olvasók meglepődve fogadták az íveket, de végül is a vetélkedési forma sikert aratott. Mint kiderült, olvasóink nagy része a megyei könyvtárban, a művelődési otthoni könyvtárakban és más szakszervezeti könyvtárakban is kutatott, és érdeklődött a helyes megfejtések után.

A 120 totócédulából határidőre 78 megfejtett példány érkezett vissza a könyvtárba. 13 + 1 találatot 13 olvasó ért el. (Rajtuk kívül 28 olvasónak volt legalább 10 találata.) A telitalálatos olvasókat helyi döntőre hívtuk össze, ahol újabb feladat megoldása döntött az első három hely sorsáról. Az első három helyezettnek 300 Ft értékű könyvjutalmat adtunk át.

A vetélkedő fő tanulsága, hogy az olvasók nagy része a rendszeres olvasás mellett szívesen ismerkedik az irodalommal játékos formában is, vállalkozik arra, hogy kutasson, utánajárjon a helyes megfejtéseknek. A versengés egyúttal jó irodalompropagandának is bizonyult, a kérdésekkel fel lehetett kelteni az érdeklődést az irodalom egy-egy területe iránt. A vetélkedő után a kérdésekben szereplő művek iránt megnövekedett az érdeklődés.

György Róbert

Beszélgetés Vas Istvánnal és Szántó Piroskával

Vas Istvánt a magánélet költőjeként szokás emlegetni, kinél, mint a napfénytől a légkör és a tárgyak, a vers varázsában sugárzóvá válnak a hétköznapok eseményei, érzései és gondjai. Szerelem, barátság, intellektuális élmények, tűnődés, álom és a táj, az őszi kertek búcsúzó bíbora: ha röviden akarnók vázolni témáit, a legfontosabbakat e pár szóval kiemelhetnénk. Vas István költészete mégis több ennél, mert nála mindig jelen van a versben kor és közösség, és a gondolkodó költő sorsot faggató töprengése.

Előbb lett szocialista mint költő, s lírájában három alappillér tartja az eszmék ívét: a szocialista elkötelezettség, a magyar irodalmi hagyomány szenvedélyes szeretete, és az európai műveltségen csiszolt ízlés. A Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozik, az európai költészet múltjának és jelenének ízeit mint kiváló műfordító is magába szívta, ám költészetén leginkább a magyar klasszikus hagyomány hagy nyomot. S bár verseiben gyakran megszólal pannon táj, s a szentendrei kert, legforróbban a városról, Budapestről ír, a szűkebb hazáról, a szülőföldről:

Fogadj magadba tág, gyönyörű korsó!
Te zűrös város, te vagy énnekem
A szülőföld, a bölcső és koporsó.

Ez a mélységes ragaszkodás a tájhoz, hazához és az emberekhez fűti át sorait az üldözés éveiben is. A felszabadulás után végre igazán hazatalál, de az oldódó, harmóniát föllelő versek sora gyorsan megszakad, 1949-től kezdve hallgat és 1956-ig csak műfordítás kötetei jelennek meg. A hallgatás éveiben írott verseit csak 1963-ban, gyűjteményes kötetében teszi közzé.

Az önéletírás: nyomozás

Életművét — mely annyi gyötrelem, s önemésztő vergődés gyümölcse — 1962-ben tüntették ki Kossuth-díjjal, s 1964-ben jelent meg önéletrajzi művének, a Nehéz szerelem-nek első kötete, mintegy prózában elbeszélt foglalata mindannak, amit Szabó Lőrinc halálára írott versében így fogalmaz meg:

Ez a század
Tanúja volt a költők
Látványos kínpadának.

Beszélgetésünk során először a Nehéz szerelemről kérdezem. Támogatták-e a korabeli verseken kívül naplójegyzetek is az emlékezést, miként akadályozza meg, hogy a félévszázadra visszakalandozó gondolatok ne vetítsék a múltba mai látásmódját, érzéseit?

— *Nincs naplóm, ha volt is, elveszett. Nagyon nehéz felásni a múltat, nem mintha nem emlékeznék jól akkori önmagamra, hanem mert újra át kell élni mindent. Közben meg kell teremtenem magam mint gyermeket, mint ifjút, mint fiatalembert: természetesen az eredményben mai énem is benne van, hiszen ma formálom meg a figurát, mai szemmel látom, — mintha csak idegen regényhőst alkotnék — de arra igyekszem, hogy hitelesen tükrözze modelljét, azt, aki voltam. Talán Goethe példájával érzékeltethetem ezt, ő is másképp látta önmagát, mikor az ifjú Werthert írta, s másképp a Költészet és valóság visszaemlékezéseiben, mégis azonos a kettő, csak az utóbbi gazdagabb, mert a láttatásban benne van az öregkor tapasztalata is. A nehéz szerelem mesterei — bármilyen meglepő a névsor vége — Goethe, Proust, Tacitus, Montaigne és — Agatha Christie. Mert az önéletírás tulajdonképpen nyomozás. Ma keresem a választ, hogy akkor miért éreztem így, vagy úgy, miért tettem ezt, vagy azt. Ez az izgalom teszi elviselhetővé mindazt, ami az új átélésben gyötrő, fájdalmas.*

Egyébként is szeretem a detektívregényt, a logikai játékot. Most a magam életének nyomozója lettem, itt sem nélkülözhető az, ami a jó detektívregényt élvezetessé teszi, az intuíció és a racionális logika.

Hogyan fogadták az olvasók a Nehéz szerelem már megjelent részeit? Nemcsak az írókra gondolok, akik kortársakként vagy vállalják, vagy sem a róluk szólót, nemcsak a fiatalabbakra, akik élettől lüktető irodalomtörténetet is látnak benne, hanem a kívülállókra.

— *A kortársak vállalták, s ez nem is eshetett nehezükre, hiszen az első részben mind glóriában jelennek meg, ahogy akkor láttam őket. Egyáltalán: soha sem állítom, hogy valaki ilyen, vagy olyan volt. Én csak azt mondom el, hogy én milyennek láttam. De a nehezebb, izgalmasabb részek ezután következnek. Most jön a kritikus korszak, a harmincas évek ideje, a kor, mikor az eszmei fertőződés kisebb vagy nagyobb mértékben a legvilágosabb agyakra is ráragadt. Ha ma elolvasom a régi folyóiratokat — és nem a jobboldaliakat! — megdöbbenek. Ám számomra az önéletírás olyan nyomozás, melyből sem vád, sem ítélet nem következik. Legfeljebb irónia, kritika, kiábrándulás. Úgy érzem, a mi irodalmunkon belül senkinek sincs joga ítélni.*

— *A közönség is szeretettel fogadta a könyvet. Ritkán járok író-olvasó találkozókra, nagyon hosszú útra indultam vissza az időben, onnan nem lehet gyakran felbukkanni a kizökkenés veszélye nélkül; de sok levelet kapok, arról tanúskodókat, hogy emlékiratom emberi tartalma és korrajza azoknak az érdeklődését is felkelti, akik nem, vagy nem nagyon ismerik az akkori irodalmi élet szereplőit.*

A vers emberformáló hatása

Ifjúkora idején a legjobb költők versei is legfeljebb pár száz példányban láttak napvilágot, s még annyi sem kelt el. Ma a verskultúra eddig soha nem látott mértékben elterjedt, sokan olvasnak, hallgatnak verseket, író-olvasó találkozókon értő szeretettel várják a költőket. Bízik-e a vers tudat- és személyiségformáló hatásában?

— *Igen. De a költészet hatása nagyon lassú. Belső, csendes, nem látványos változást jelent mindazoknál, akik már megérezték a vers ízét. Ma sokkal több a versbarát mint régen, de a hatás nem elég mély, meggyorsult az életritmus és felületesebb a műélvezet. A költészet elterjedésének emberformáló hatását még nem mérhetjük le, ennek ellenére bízom ebben a hatásban, mert a vers pregnánsan fogalmaz meg mindannyiunkban közös érzéseket és gondolatokat, amelyeket azonban csak a költő tud szóba, formába önteni. A legkézenfekvőbb hatás az, amikor a magunk érzéseivel ilyen kész formában találkozunk.*

Számomra — többek közt — a Római rablás c. kötete jelentett ilyen élményt. És a gondolati tartalmon túl a prózavers zeneisége, a rejtett rímek muzsikája is megragadott.

— *Valóban, a Római rablást megelőző olaszországi út páratlan élmény volt, nemcsak általában, mindama szépség látványával, amit a turista megcsodál, hanem elsősorban azzal a felismeréssel, hogy ott sűrítetten van jelen az emberi történelem példázata. Róma az európai múltnak és jelennek, a kultúra hagyományainak és jövendő feladatainak mérlege; korfordulók, vallások, világnézetek, kultúrák összecsapásának színtere; mindez a szellemi örökség és a szocializmus egymásrautaltságának eszméjét sugallja. Tizennégy évvel előbb is jártunk Itáliában, akkor szorongató balsejtelmek gyötörtek, de ez a második út már egy op-*

Szántó Piroska rajza Vas István: Római rablás c. kötetéhez

timizmusra jogosító korszak idejére esett, és az élményeket más fogékonysággal szívtam magamba.

Új formát keresve

— Ekkor formában is új utat keresve visszatértem az ifjúkori prózavershez. Tudtam, hogy a prózavers, úgy ahogy a francia szűrrealisták kicsiszolták, már klasszikus forma lett, legalább annyira megmerevedett, mint a szonett. Én azonban szeretem a versben a zenét, nem akarok lemondani róla. Úgy vélem, a magyar költészetben nem is érdemes. Kevésbé éltük még ki, kevésbé koptattuk el a régi versformákat, s főként a rímet. Nyelvünk korlátlan rímlehetőségeket ad. Megpróbálkoztam tehát a kísérlettel, s beoltottam a nyugati prózaverset az arab makámával. Úgy érzem, sikerült. Ez a forma sem használható a végletekig, könnyen rutinná, üres játékká válhat, de nekem éppen akkor, Olaszországban nagyon kapóra jött, hogy kifejezze azt a félig rajongó, félig irónikus állapotot, amelyben Olaszországot, önmagamat, s az emberiség gondjait szemléltem.

Közös alkotás tükrében

Beszélgetésünkbe egy-egy tréfás, játékos megjegyzéssel Vas István felesége, Szántó Piroska, a kiváló festő és illusztrátor is bekapcsolódik.

Következő kérdésemmel a közös alkotás létrejöttét tudakolom, milyen kölcsönhatásban születik a vers és az illusztráció?

Vas István válaszol először;

— Néha egyszerre, anélkül, hogy beszélnénk róla. A Római rablást nem akartam külön kötetben kiadni. Majd még gyűlik hozzá, gondoltam. Ám közben Piroska is mindig jegyzetfüzetekkel járkált, s a végén, mikor itthon kicsomagoltuk a „hozományt", derült ki, hogy mennyire egybehangzóan éreztünk és rögzítettünk mindent, Piroska önálló képkölteményeivel a vizuális muzsika kísérőzenéjét adta a versek hangulatához.

Szántó Piroska veszi át a szót:

— Nem is csoda, hiszen huszonhat együtt töltött, és sok munkával teljes év áll mögöttünk. Ez azonban mégis ritka eset volt. Általában megkapom a kész kötetet, a férjemét épp úgy, mint másét, elolvasom, s már látom is minden sorát. Akkor jön a neheze, ritkítani a látványt, megkeresni a legfontosabbat, amit ábrázolni akarok. Nagyon megszerettem ezt a műfajt, bár botcsinálta illusztrátor vagyok, akkor fanyalodtam rá, amikor a festészetben a realizmus egyet jelentett a naturalista színes-fénykép technikával. Szerencsére ez az idő elmúlt — most szerepeltek képeim a párizsi magyar kiállításon —, az illusztrációhoz mégis hű maradtam, részben mert szenvedélyes olvasó, „olvasási mindenevő" vagyok, részben mert ez a műfaj az utóbbi években megújult, újjászületett, kísérletezésre, eredeti megoldásokra ad módot. Különös örömmel dolgozom gyermek és ifjúsági könyveken, ezeket megtöltöm önmagammal, — nem tudom, csak érzem, hogy mi kell a gyerekeknek, s azt hiszem nem tévedek. Nagy élmény, ritka gyönyörűség volt a férjem fordításában most megjelent Eliot kötet illusztrálása, és élvezettel fogok neki a Gondolat készülő magyar közmondás-gyűjteményének is.

Valóban, Szántó Piroska azzal lopja magát a gyermekek szívébe, hogy megbecsüli őket: a legmagasabb rendű, modern formanyelven szól hozzájuk, ám kifogyhatatlan humora, üde színkezelésének naiv bája egy, a maga gyermekségét felidézni tudó, mély átélőképességű művészről tanúskodik. Ha viszont felnőttek számára alkot, humora csípőssé válik, a formatorzító mókázás vesző szatírává, még leglíraibb rajzain is átcsillog elpusztíthatatlan vidámsága.

A költő könyvtára

A lakás falait könyvespolcok borítják, földtől mennyezetig. „Hogy szeretlek könyvekkel tarka barlang" — jut eszembe a verses vallomás, s elmenőben még megkérem Vas Istvánt, mondjon pár szót könyvtáráról is.

— Ez már nem a barlang, amiről egykor írtam, bár itt van az ifjúkori könyvtár megmentett maradéka is. 1944-ben egy feljelentő jóvoltából a rendőrségre kerültünk, ládákba csomagolt könyveinkkel együtt. Kálnoky László barátom bátor közbelépése alapján sikerült a könyvek egy részét ide-oda dobált, szaggatott állapotban visszakapnom, ezek képezik a mai könyvtár alapját. Azokban a ládákban több baráti kézirat is meghúzódott, többek közt pl. Déry Befejezetlen mondat-a is. Mai könyvtáram nagy, ám a gyűjtés módja véletlenszerű volt és maradt, mindent megőrzök, amihez érzelmi szálak, emlékek kötnek — sok gyerekkori könyvet és — sok olyat, aminek semmi hasznát nem veszem. Nem dicsekedni való ez a könyvtár, nem szeretem a díszkiadásokat, s ha meg is szerzem az újra, szebb kiadásban megjelenő műveket, sohasem válok meg a talán csúnyább régi példánytól, mert köt az emlék: magát a könyvet is szeretem, amelyen keresztül az íróval megismerkedtem. A líra: szerelem, mint írtam, nehéz szerelem, és ennek láncaiban minden szeretett könyv ereklyévé válik. Bár sikerülne nekünk, íróknak és könyvtárosoknak ilyen érzelmekre nevelnünk az olvasókat, s ha ezt elérjük, elmondhatjuk, tettünk valamit az életben.

Bozóky Éva

Szántó Piroska illusztrációja Eliot gyűjteményes kötetéhez

MŰVEI

Verseskötetek

Őszi rombolás. Szerző kiadása, 1932.
Levél a szabadságról Nyugat, 1935.
Menekülő múzsa. Cserépfalvi, 1938.
Kettős örvény. Franklin, 1947.
Római pillanat. Révai, 1948.
A teremtett világ (válogatott versek). Magvető, 1956.
Rapszódia egy őszi kertben. Magvető, 1960.
Római rablás. Magvető, 1962.
Hét tenger éneke (válogatott kisebb műfordítások) Európa, 1962.
Összegyűjtött versek. Szépirodalmi, 1963.
Földalatti nap. Szépirodalmi, 1965.

Önéletrajzi művek

Elvesztett otthonok. Szépirodalmi, 1957.
Nehéz szerelem I. (A líra regénye.) Szépirodalmi, 1964.

Esszék és tanulmányok

Évek és Művek. Magvető, 1958.

Színpadi művek

Trisztán (Illés Endrével). Magvető, 1957.
Rendetlen bűnbánat (Illés Endrével). Magvető, 1963.
Egy szerelem három éjszakája (Hubay Miklóssal és Ránki Györggyel) = Hubay Miklós: Hősökkel és Hősök nélkül. Szépirodalmi, 1964.

A TIT József Attila Szabadegyeteme az 1966—1967. tanévben két féléves előadássorozatot hirdet KÖNYVMŰVÉSZET ÉS BIBLIOGRÁFIA címmel. Az előadássorozat egyrészt a könyvművészet és bibliográfia fejlődéstörténetét, másrészt a könyvesztétika mai helyzetét és problémáit mutatja be. A sorozat előadói: P. Brestyánszky Ilona, Haimann György, Kéki Béla, Sz. Koroknay Éva, Kovács Máté, Lengyel Lajos, Soltész Zoltánné, Szíj Rezső és Szántó Tibor. A történeti, esztétikai és szociológiai előadásokat két műhelylátogatás, könyvkiállítás és a legkiválóbb mai könyvművészek munkamódszereinek bemutatója egészíti ki. (—)

Lengyel exlibrisz kiállítás

Könyvkiadásunk az utóbbi években ismételten megpróbálkozott az exlibrisz (könyvjegy) népszerűsítésével, választék híján nem sok eredménnyel. Működik egy Kisgrafika Barátok Köre is, amely neve után ítélve többek közt az exlibrisz-kultusz ápolására is hivatott, csekély taglétszáma miatt azonban hatása alig érezhető. Így nem igen csodálható, ha napjainkban nálunk a művészi exlibrisz meglehetősen elhanyagolt. Pedig hogy milyen magas művészi színvonalat érhet el, azt kitűnően bizonyítja a budapesti Lengyel Kultúra helyiségében megnyílt lengyel exlibrisz kiállítás, amely a Malbork-i vármúzeum exlibrisz gyűjteményéből adott ízelítőt, a millениumi ünnepségek alkalmából.

A legszembetűnőbb a magas művészi színvonal, amely pedig nem annyira az alkalmi, mint inkább a szabad grafika jellemzője. Az exlibrisznél ugyanis a megrendelő fél tematikai megkötései rendszerint hátrányosan hatnak a művészi fantáziára, bénítják a művész formai szárnyalását. A lengyel grafikai anyagot szemlélve föltűnik, hogy e lapokon alig látunk könyvet, mégsem támad hiányérzetünk azok exlibrisz jellegével kapcsolatban. Ami a motívumot illeti,

elég egy-egy ág, fatörzs, virágszál, egy kalász- vagy mákfej, egy veduta, nevezetesebb épület, egy-egy iniciálé-szerű betű, egy üveg. Gyakori a mértani alakzatokból formált kompozíció. A kiállító művészek majd mindegyike kacérkodik az archaizáló formanyelvvel, anélkül azonban, hogy döntően ez nyomná rá bélyegét bármelyiknek a munkásságára is. Méretben is finom, apró lapokkal találkozunk. A technikában, a fa-, lino- és rézmetszet, valamint a hi-

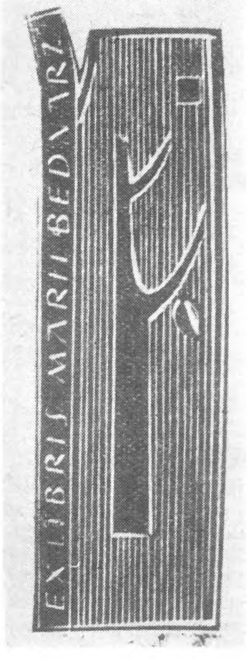

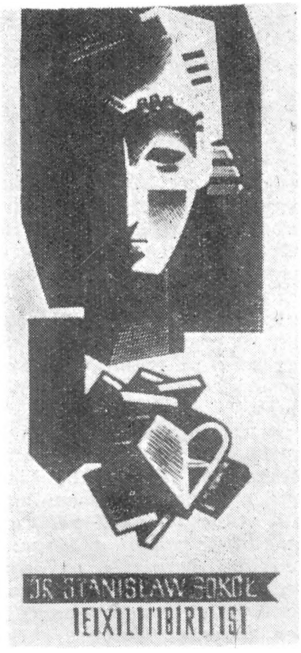

degtű uralkodik. A kiállított anyag zöme eredeti nyomat, kliséről csak kevés lap készült. A többszínnyomású exlibriszekkel szemben a fehér-fekete nyomatok meggyőzőbben hatottak. A szöveg egyetlen lapon sem kiabálta túl a művészi mondanivalót.

Ötletekben roppant változatosak a lengyel exlibriszek, a humor forrásából is merítettek, így számos lap üdítő szellemességről tanuskodik, ugyanakkor valamennyi művészi komolyságról is.

Sz. R.

KÖNYVEKRŐL

ÉLŐ MÚLT

— Ifjúsági könyvek a magyar történelemről —

Nagymúltú műfaj születik újjá a szemünk előtt: a történeti regény. Egyelőre az ifjúsági irodalom keretei között. Tévedés volna azonban azt hinni, hogy a ma és holnap felnőtt olvasója számára ne jelentene gazdagodást, szellemi-lelki növekedést a történelmi múlt falai között játszódó történet, hogy a mában élő és a holnapra figyelő ember csak a kortárs hősök gondját-örömét tudná megosztani. Mindamellett igaz, hogy a történelmi múlt elsősorban az ifjúsági irodalom számára kifogyhatatlan kincsesbánya, hogy hasznos tanulságot és példázatot elsősorban az ifjú olvasó kaphat a múltból. Kalandra éhes képzelete itt talál anyagot, s eszméket és eszményeket kutató érdeklődése innét nyer hasznos indítást. Így aztán a történelmi regény egy kicsit az ifjúsági irodalommal azonosul, és sokan a két szót egymással fölcserélhető fogalomként kezelik, eleve fölvadva azt az igényt, hogy a „komoly", a „felnőtt" könyveknek kijáró várakozással vegyék kezükbe ezeket a köteteket. Holott egy nagymúltú műfaj újjászületéséről van szó — mondottuk —, ahol a mércét jelentő példák nem kisebbek, mint Eötvös, Kemény, Mikszáth, Móricz, Krúdy történeti regényei.

Anyag és látásmód

Hét könyv van előttem, a közelmúltban jelentek meg, kivétel nélkül a Móra Ferenc Könyvkiadó gondozásában. A véletlen sodorta őket együvé, kis rakosgatás, válogatás után azonban a közös, vagy éppen az eltérő vonások alapján már kapcsolatot és összefüggést lehet találni közöttük. Ami közös bennük: a magyar történelemről vallanak, s a kiadó szándéka szerint már tíz, tizenkét, tizennégy éves kor után kézbe veheti az olvasó. Lipták Gábor három könyve *(Aranyhíd, Regélő Dunántúl, Délibáb)* egy sorozat részei: a magyar múltnak egy-egy tájegységhez, városhoz, műemlékhez fűződő epizódjait villantják fel. Németh Imre *(Zsarnokok futára)* és Takács Tibor *(Thököly ifjúsága)* művei a 16. és 17. század történeti tablója elé állítják hőseiket, az előbbi Kakas Istvánt, Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem utazó diplomatáját, az utóbbi a két Thökölyt, apát és fiút, Istvánt és Imrét. Dékány András könyvében, *A fekete herceg*ben Monostory Balázs történetét folytatja, s az 1848-as forradalom után hontalanná vált tengerészt ezúttal Távol-Keleti útjára kíséri el. A hét könyv között a legérdekesebb talán a *Hadak útján,* szerzői a fél magyar irodalom költői, a névsor Arany Jánostól Zelk Zoltánig ér; összeállítója, Csanádi Imre a magyar líra történeti tárgyú darabjait válogatta benne együvé.

A tematikai változatosság műfaji sokféleséggel párosul. Lipták Gábor „regéket, mondákat, történeteket" mesél el novellisztikus formában: Németh, Takács és Dékány — joggal — regénynek nevezi könyvét; a *Hadak útján* viszont antológia, ahogy az alcím mondja — „verses magyar történelem".

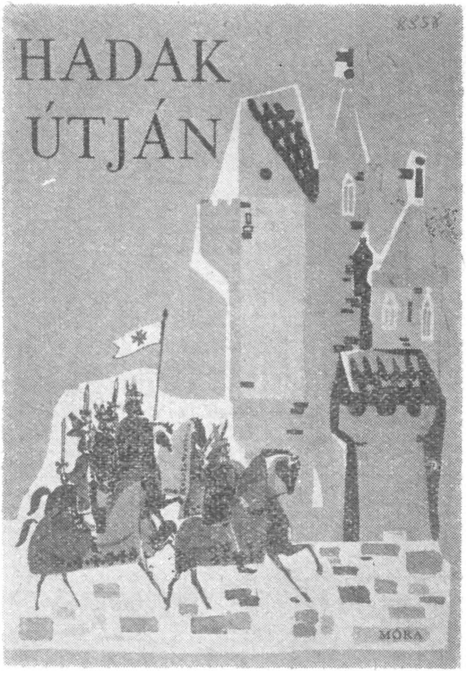

A szerzőknek nem inasmunkái már e könyvek, hanem érett alkotások, egy-egy rangos írói pálya legújabb darabjai. *Lipták Gábort* eddigelé, mint a Balaton-vidék kitűnő kalauzát, antológiák, idegenforgalmi füzetek összeállítóját ismertük, igazi hangját, egyéniségéhez, írói mondanivalójához a legmegfelelőbb formát ezekben a monda-átköltésekben, a néphiedelmek, regék korszerű újrafogalmazásában találta meg. *Németh Imre, Takács Tibor* a történeti regény régi művelői, munkásságukat a kritika számontartja és értékeli. Németh Imre a politikai pályát cserélte fel az íróival. Takács Tibor költőként is megállja a helyét. *Dékány András* pedig hosszú ideig volt tengerész, hajóval számos országot beutazott, a matrózok, tengerek és hajók kitűnő ismerője. *Csanádi Imre* ízlésének hitelét egyéb válogatásai és — elsősorban — saját érett költészetének megbecsült színvonala biztosítja.

A vállalkozás újszerűségével *Lipták trilógiája* emelkedik ki a hét könyv közül. Nem tudni, eleve föltett szándéka volt sorozatot írni, vagy az első kötet megjelenése és sikere után jött meg a kedve a továbbíráshoz, mindenképpen hasznos és nemes vállalkozásba fogott. Munkája a restaurátoréhoz hasonló. Egy-egy monda-töredéket vesz a kezébe (többnyire korábbi gyűjtések és feldolgozások szolgálnak forrásul), s addig forgatja kezében a meglevő-, s addig egészíti ki képzeletével a hiányzó részleteket, addig-addig formálja-alakítja a maga írói fantáziájának műhelyében a mesét, amíg kerek történetekké, igazi novellákká rendeződik az anyag. Az „epikai hitel" elengedhetetlen része munkájának. Novellái valóságos eseményekhez, élő alakokhoz, tapintható kövekhez fűződnek, de bennük van a népmesék lehetetlent nem ismerő világa, évszázadok alakító-formáló képzelete is. A három kötetben a történeti ismeretek mellett nagy helyet kap a táj sajátos színeinek, hangulati változatainak a bemutatása is.

Németh Imre, Takács Tibor és Dékány András is a történeti regényírásnak azt az útját járja, amely hiteles adatokon alapszik, megtörtént eseményeket ábrázol, a valóságban élő embereket formál újra. Az anyag leginkább talán Takács Tibor kezét kötötte meg, művének központi hősei történelmünk jólismert alakjai; legkevésbé viszont Dékány Andrásnak kellett a históriához igazodnia. Az előbbi nem is igen lendül túl az ismert nevek, adatok, események „hangszerelésén", regényesítésén, az utóbbi viszont mintha csak ürügyül használná hősét a saját tengeri-hajózási ismeretei közléséhez.

A legértékesebb írói alkotó munkát Németh Imre könyvében véljük fölfedezni, nemcsak a téma és a környezet rokonsága, hanem a megformálás ereje és biztonsága jogán is Kemény Zsigmond történeti regényeit és Móricz Erdély-trilógiáját juttatja eszünkbe. — Csanádi Imre vállalkozása viszont hasznossága miatt emelkedik ki a manapság divatozó, különféle szempontból összeállított antológiák közül: egy évezred magyar történelme kitűnő költők tolmácsolásában. Nem pótolni akarja a tudomány megállapításait, hanem hozzáadni az élmény és élvezet művészi hatását: átélni és megeleveníteni a történelmet.

A könyvek elsősorban nem anyagukban adnak újat, hanem szemléletükben, látásmódjukban. Történelmünkről vallanak, amelynek átértékeléséről, korszerű értelmezéséről naponta hallunk új meg új adatokat, eredményeket. Ha azt akarjuk, hogy a *hazafias nevelés ne csak szavakban megfogalmazott igény legyen, hanem tartalmat, életcélt és emberi magatartást is jelölő, akkor különösképp hangsúlyozni kell e könyvek értékét és jelentőségét.* Felelős helyen és egyre többször hangzik el, hogy a szocialista ifjúság tudatában megfelelő helyre kell állítani a haza, a hazaszeretet fogalmát, a múlt értékeinek a megbecsülését. E könyvek dicséretére legyen mondva, úgy tudnak a múltról beszélni, hogy nem sértik más népek nemzeti büszkeségét, ugyanakkor növelik a magunk népi-nem-

zeti tudatát. Elkerülik a nacionalizmus kátyúját, korábbi korok hamis előítéleteit, s a múlt történeti tényeit faggatva a jelen emberéhez tudnak szólni. A Dunamedence népeinek összefogását, egymásrautaltságát, a nemzetközi összetartozás szép példáit idézik az olvasó elé. A legmagasabbra tett nemzeti eszmény bennük a szabadság, s a legtisztább emberi szolgálat, a humanitás vallása. „Az ország üdve a legfőbb törvény" — mondja Németh Imre hőse. „Ha a minden jószágából kipusztított népet gyámolítja, szerencse kíséri" — adja a tanácsot Takács Tibor egyik regényhősének a szájába. „A harcot, amelyet őseink vívtak, /békévé oldja az emlékezés, /s rendezni végre közös dolgainkat,/ ez a mi munkánk; és nem is kevés" — írja József Attila, s szava a *Hadak útján* című kötet mottója is lehetne.

Stílus és korhatár

A történeti tárgyú szépirodalmi mű szerzőjére két veszély leselkedik: Az egyik a szépirodalmi formát csak keretnek tekinti, s a novellisztikus-párbeszédes előadást pusztán a téma népszerű megközelítése kedvéért választja. Bevallott célja didaktikus; tanítani akar s ismereteket közölni. A másik szemlélet viszont tagadja az esztétikain kívüli igényeket, kétségbevonja az ifjúsági irodalom létét és szükségességét, s érvként olyan művekre hivatkozik, amelyek szándékukban, keletkezésükben nem voltak „ifjúságiak", mégis a fiatalok legkedvesebb olvasmányaivá váltak.

Minden bizonnyal azokat a műveket illeti a pálma, amelyek elkerülik e végleteket, s úgy tudnak didaktikus ismereteket közölni, hogy nem mondanak le az irodalmi igényről; s a legmagasabb esztétikai értékek mellett a nevelés, a jellemformálás célját is szolgálják. Természetesen ez csak a legkiválóbbak erénye, azonban mindazok előtt mérceként áll, akik fiataloknak írnak. A „tíz, tizenkét, tizennégy éven felülieknek" megjelölést tehát úgy szeretnénk értelmezni, hogy a korhatár másik végét az élet határa jelentse.

Ezt az igényt legteljesebben a Csanádi Imre szerkesztésében megjelent kötet elégíti ki. Még a látszatát is igyekszik elkerülni annak, amire nem vállalkozhat: a történelemkönyv pótlásának. Viszont tud valami olyasmit nyújtani, amit egyetlen történelemkönyv sem: érzelmet és indulatot kavar, s a legkiválóbbak állásfoglalásával bizonyítja, hogy a kor költője mindig népének szószólója volt. A kötet így nemcsak verses magyar történelem, hanem egy nemzeti költészet történeti tudatváltozásairól is hírt ad. (Amit ehhez még hozzá kell tenni, arról a könyv okos előszavában és a jegyzetekben értesülhet az olvasó.)

A regények közül az ifjúsághoz is szóló történeti regény-modellt leginkább Németh Imre könyve közelíti meg. A gazdag cselekmény egyensúlyban van a jellemek érzékletes megformálásával, a kalandosság nem megy a lélektani hitelesség rovására. A történelem itt nem festett kulissza, hanem kemény, archaikus, plasztikus nyelvből megformált rézdomborítás. A felnőtt elfelejti, hogy „ifjúsági könyvet" tart kezében, de az ifjú olvasót sem zavarja semmi élvezetében. Takács Tibor már hangsúlyozottan a fiatalokhoz szól, szándékolt nyelvi egyszerűsége, hajlama az érzelmes ábrázolásra és az egysíkú jellemformálásra ezt mutatja. Az „Ilyenek a felnőttek" — féle mondat nemcsak véletlen elszólás, stiláris ficam, hanem a példázatra hajló szemlélet árulója. Kár, hogy mindhárom regény végéről hiányzik egy olyanféle rövid kortörténeti összefoglaló, betűrendes névmutató, vázlatos térkép, ami Lipták Gábor könyvei értékét külön növeli. Itt a jegyzetek ugyanis nemcsak egyszerűen a forrásokat közlik, hanem további búvárlásra ösztönöznek, útbaigazítanak s a valóság és a költött motívumok viszonyáról is tájékoztatnak.

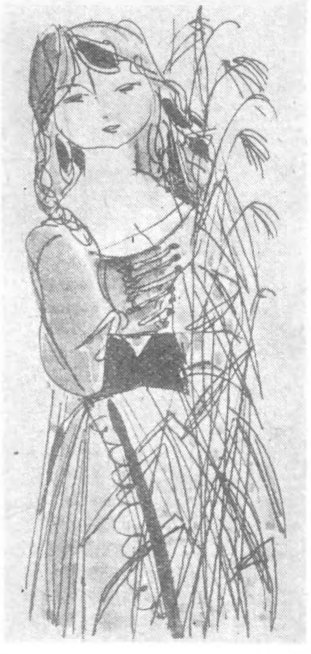

Szántó Piroska illusztrációja Lipták Gábor: Délibáb c. kötetéhez

Ami még hiányzik

A történelmi regény újjászületésének vagyunk tanúi — mondottuk. A kitűnő kezdemények és az eddigi eredmények támasztják a további igényeket. Az ifjúság számára is hozzáférhetővé kellene tenni a magyar történeti regény néhány korábbi alkotását, Jósika, Eötvös, Kemény (s talán Herczeg) néhány művét, akár azzal a stiláris átfésüléssel, amire Móricz adott példát Tolnaival kapcsolatban. A *Hadak útjá*hoz hasonló *prózai* válogatás is elkelne, elsősorban a magyar emlékirat-irodalomból. S mindenekelőtt íróra, mai íróra várnak a magyar múltnak azok az alakjai, akik vagy hiányoznak még a történeti regényhősök arcképcsarnokából, vagy korszerű értelmezésük, gondolataik új megfogalmazása sürgeti e feladatot: Balassi, Mikes, Széchenyi, Frankel Leo, Bajcsy-Zsilinszky Endre — hogy csak néhány nevet említsünk...

Tüskés Tibor

*

A Móra kiadó új történeti könyveihez tartozik *Simándy Pál* munkája is (Diák a századfordulón), mely a közelmúlt társadalmi képét egy ifjúvá serdülő gyermek emlékeibe sűríti és a századvégi diákéletet mutatja be tanulságul a mai diákok, de még inkább a mai nevelők számára. Önéletrajz első darabja, mondanivalóját az egyéni átélés hitelesíti.

Falusi paraszt csizmadia fia volt Simándy Pál. Igriciben töltötte gyermekkorát. Anyai ágon Tompa Mihály rokona, talán e származás tudata is vonzotta az irodalom felé. A könyv első része kitűnő képe az akkori falu sivár világának, amelyből nehéz volt kitörni, de ha sikerült is néhánynak, kemény életharc várt rájuk. Ez a századelejei életharc tárul elénk a továbbiakban. Az akkori Miskolc a kis parasztgyerek számára a város, amelybe sok-sok hittel, jóra szépre vágyó törekvéssel került és amely az iskolával együtt fokról fokra szétrombolta ezeket az illúziókat. Az iskola csak tananyagot közöl, leckét ad föl és kér számon. Az életben nem igazította el tanítványait. Abban az életben, amely akkor már, a kiegyezést követő tespedés után kavarogni kezdett. Ady már megjelentette verseit, új irodalom bontakozott, de a diák minderről semmit sem hallott. A falusi kisfiú félszegen lépett az iskolába és az nem segítette leküzdeni félszegségét. Sok társa volt, de igazi barátra alig akadt.

Ennek a világnak, ennek a kornak dokumentuma ez a könyv. Vágyak, hitek széthullásának, új hitek születésének krónikája.

S. B.

ÚJ SZOVJET NOVELLÁK

A szovjet irodalom az elmúlt években világszerte az érdeklődés középpontjába került, s méltán, mert e világméretű érdeklődést mondanivalóban, stílusban egyaránt újszerű, értékes művek keltették fel. Kár lenne elhallgatnunk, hogy politikai szempontok — s nagyon gyakran rosszindulati szándékok is — tarkítják ezt a figyelmet, az értéken azonban ez mit sem változtat. S csak sajnálni tudjuk azt a félreértés-láncolatot, amely annak idején Paszternak Nobel-díját kimondatta, s Jevtusenkónak és barátainak fiatalos hevessége is gyakran mellékvágányra futott. Paszternak művészetének nem vált javára a rosszindulatból táplálkozó nemzetközi hírverés, s a fiatalabb nemzedék is sok buktatót elkerülhetett volna, de harcban születik és tisztul le minden új, ahogy ez a két új elbeszélés-gyűjtemény is bizonyítja, amely rokonszenves, sőt izgalmas keresztmetszetét adja a mai szovjet szépprózа kísérleteinek és eredményeinek.

A két kötetben* 24 író 30 rövidebb-hosszabb elbeszélése sorakozik fel, s bár helyenként nagy minőségi eltolódások vannak, a műfaji határok is gyakran elmosódnak, a kép, amit a két kötet ad, egységes és meggyőző. A szovjet írók érdeklődési köre kitágult, s miután megszabadultak a sematizmus fölösleges nehezékétől, minden érdekli őket, mert az élet teljességét akarják ábrázolni. Az élet pedig mégsem ünnepi felvonulás, s nemcsak daliás hősök tetteinek sora, hanem esendő embereké is, akik nem állják meg mindig a helyüket, vagy sodortatják magukat az árral, de velük csak teljesebbé és igazabbá válik a kép. A szovjet írók számára pedig a valóság fontos, amiből következik a tanúságtétel szigora és kényszere, s ez gyakran még olyanok kezébe is tollat ad, akik eredetileg nem az irodalom útján indultak el. Krelin sebészorvos; az I. Grekova álnév mögött — amint hírlik — atomfizikus rejtőzik; Akszjonov orvosból lett író, mégpedig kitűnő.

Szolzsenyicin föllépte óta új témakör nyílt meg, s kapott polgárjogot, a lager-

* Kilátó 66. Magvető, 653 l. 33 Ft. A vadóc. Európa, 251 l. 9,80 Ft.

irodalom, s úgy tűnik, a legtöbb szovjet írónak erről is van mondanivalója: Akszjonov Vadóca és Seleszt kolimai feljegyzései a téma megrendítő, s eddig legszebb megfogalmazásai. Akszjonov visszaemlékező hőse, aki átélt minden harcot, része volt jóban és rosszban, élete alkonyán, midőn visszatér a rég nem látott szülőfaluba, a tevékeny életet dicséri a terméketlen szemlélődés ellenében: „Nekem az én életem kellett, a mindig lángoló élet" — mondja annak az embernek az önérzetével, aki igazáért képes harcra és áldozatra, de ugyanez a rendíthetetlen hit élteti a kolimai tábor lakóit is.

A sematizmus közismert hibája, hogy nem ismeri az árnyalatokat; a jót, az emberi munka értelmét csak legsötétebb ellentétével tudja hitelesíteni. A sokat emlegetett pozitív hős így vált szükségszerűen emberfölöttivé, ahogy ellenpontjában is nehéz emberi vonásokat felfedezni, mert mindegyik csak egy tétel illusztrációja. Gorkij már 1936-ban figyelmeztetett arra, hogy az írók egyoldalúan, leegyszerűsítve kezdik ábrázolni a valóságot, s bár a sematizmus távolról sem jellemzője a szovjet irodalom egészének, Gorkij figyelmeztetésével nem sokan törődtek. Az ellenhatás, a XX. kongresszus után, kezdetben túlzásokra is vezetett, ma azonban — ez a két kötet is bizonyság rá — a szovjet írókat már sem a sematizmus, sem az erőszakolt anti-sematizmus veszélye nem fenyegeti.

Ehhez természetesen sok mindent újra kellett értékelni, anélkül, hogy új eszményekre lett volna szükség. A valóság iránti következetes hűség mindenek előtt a pozitív hős korábban kanonizált fogalmát módosította, hisz az életben néha csak annyi történik, hogy egy kisfiú beteg anyjával utazik a vonaton. Fridrich Horenstejn hőse sokféle emberrel találkozik, megértővel és számítóval, s az is megtörténik, hogy a mentőangyal részeg rokkant alakjában jelenik meg. A kisfiú pedig, miután anyja meghalt az idegen városban, utazik tovább, míg csak el nem tűnik szemünk elől.

Konyeckij novellájának gyerekhőse a leningrádi ostrom tragikus telén járja a várost, éhesen, a hidegtől meggémberedve, de amikor a bombatépett ház legfelső emeletéről megpillantja a kék égboltot, a jelkép valóságos értelmet kap, s az éhség és a pusztulás szaggatta város is hitet tud sugározni. S itt érkeztünk el a mai szovjet széppróza legjellemzőbb tulajdonságához: hit van benne, a meggyőződés tudata, s éppen ezért nincs szüksége arra, hogy kendőzze a valóságot, de ez menti meg attól is, hogy a naturalizmus képleteiben gondolkozzék. Nyilván ebben van sikerének titka is.

A két kötet nem jelent egyenlő értéket, s a válogatás szempontjai is különbözők voltak. A Magvető antológiája, a *Kilátó 66*, teljességre törekedett, a mai szovjet széppróza keresztmetszetét akarja adni, minden nemzedék helyet kapott benne, s ebből a szerkesztési elvből következik, hogy kevésbé egyenletes, mint az Európa válogatása, a meglepetésekre törekvő *A vadóc* című gyűjtemény. A Kilátó-kötet több mesteri elbeszélése mellett néhány gyengébb is akad, amiket csak a teljességre való törekvés igénye magyaráz. Tyendrjakov (Kérészélet), Kazakov (A kenyér illata), Konyeckij (Az ajtó) s a magyarul most először megjelenő Horenstejn (A tornyocskás ház) a műfaj ormait jelentik s méltón reprezentálják a mai szovjet szépprózát, amit kevésbé mondhatunk el Irina Mazuruk (Bemondónő a képernyőben), vagy Fazil Iszkander (Tiltott gyümölcs) eléggé erőtlen novellájáról, s úgy véljük, a nálunk jól ismert Pausztovszkijtól is lehetett volna jellemzőbb írást találni.

A vadóc című kötet jelenti a nagyobb meglepetést: Akszjonov címadó elbeszélése, Seleszt kolimai feljegyzései, Csukovszkij (Virágba borult szamóca), Vojnics (Becsületes akarok lenni) emlékezetesen szép írások, s egyben félreérthetetlenül mutatják a mai szovjet széppróza törekvéseit. Ezt a kötetet Nikodémusz Elli, a Kilátót Elbert János és Lénárt Éva válogatta. A népes fordítógárda kitűnő munkát végzett.

Csányi László

KÖNYVEK AZ IRODALOMTÖRTÉNETÍRÁS MŰHELYÉBŐL

Nemrég fejeződött be az új, hatkötetes magyar irodalomtörténeti összegezés kiadása. Ez a nagy közös munka évekre lekötötte számos irodalomtörténész idejét s erejét, ám az egyéni kutatások eközben sem szüneteltek, s ezek eredményeiről új meg új könyvek, vaskos monográfiák adnak számot. Az egyik legfontosabb újdonságról, Martinkó András kitűnő könyvéről *(A prózaíró Petőfi és a magyar prózastílus fejlődése)* már tájékoztattuk olvasóinkat (l. Könyvtáros, 1966. 6. sz.); most néhány újabb kiadványra hívjuk fel a figyelmet.

Merényi Oszkár a magyar klasszicizmus nagy költőjének, Berzsenyi Dánielnek szentelt terjedelmes monográfiát. A szerző hosszú évek óta foglalkozik Berzsenyire vonatkozó kutatásokkal, és a költő számos kéziratát ő tette közzé először gondos, kritikai igényű kiadásokban. Új könyve több évtizedes szorgalom eredményét nyújtja át az olvasónak. Életrajzi fejezetei minden eddiginél részletesebb, jól kidolgozott képet adnak Berzsenyi személyes viszonyairól, föltárják a lírikus „élményrétegeit", „költői sugalmai"-nak eredetét; a versek elemzése végigvezet a nemesi hősi világkép változásain, a magány és a válságok, a felvilágosult eszmélkedés s az ismétlődő borulatok hegy-völgy vonulatain; végül a monográfia kijelöli a klasszicizmus és a romantika között a költő helyét. Tüzetes munka, sok jó részletmegfigyelés — valami mégis hiányzik a könyvből: az ihletett vízió, mely borzongató nagyszerűségében tudná fölidézni e különös életsors és különös költészet szépségét s tragikumát. „Rómát, Athenát, Spártát álmodtam, a magyart nagynak képzeltem, mint kalpagja, s fényesnek, mint ruhája; nemzetiséget kerestem, hol tán már nemzet sincs, polgári virtusokat kívántam gerjeszteni, melyek nékünk szükségtelenek..." — ezekkel a szavakkal jellemezte egyik levelében írói törekvéseit Berzsenyi. Találó és keserűségükben mélységesen igaz szavak. Berzsenyi költészete mint magányos antik oszlop magasodik elénk, s ez a fenségesen fölfelé törő márvány-mű a magyar történelem egyik legkopárabb, sivatagi tájából emelkedik ki. Fullasztó, parlagi csend, ázsiai, lomha tespedés, mozdíthatatlan ókság, apái büszkeségét feledő, törpe kor, görnyedő szolga-gerincek és megfélemlített, kevés igazak országa vette körül, s ha verset írt, nemcsak a verslábakkal, előbb a reménytelenséggel kellett megbirkóznia. Irodalmunk története felmutathat nagyobb költői lángelméket, mint az övé, de az erőfeszítés nagyságában, mely a sivár költőietlenség és a maradiságával ernyesztő környezet leküzdéséhez szükséges, talán senki sem haladja meg. Ha a külföldi a magyarság költői elhivatottságának legfőbb bizonyítékát kérdezné, nem Petőfit és nem Vörösmartyt — Berzsenyit kellene elsőül megneveznünk. Azok, igaz, messzebbre jutottak, de gyalultabb úton, nem elődök és társak nélkül, asztalaikra Európa frissen szállította olvasmányait, s hangjukra egy pezsgő reménykor ifjodó Magyarországa figyelt; Berzsenyire fullasztóan nehezült a sűrű és avítt magyarság, vastag sárkoloncaival az országos parlag; a hangot visszafogó magány és önnön ázsiai természete is, messzebbről kellett elindulnia, s hogy minden lépésekor ónsúlyokat cipelve mégis a magasba ért, csak félve magyarázható s nagyobb csoda. Ezt a csodát kellett volna a monográfiának, ha tán nem is megfejtenie, hiszen titok, de legalább érzékeltetnie, s épp ezzel maradt adós, már csupán földhözragadt stílusa miatt is.

Trencsényi-Waldapfel Imre régibb és újabb tanulmányait gyűjtötte össze *Humanizmus és nemzeti irodalom* című kötetében. A tudós klasszikus-filológus a magyar irodalomból elsősorban azokat a jelenségeket választotta vizsgálódásai tárgyául, amelyek kapcsolatban állanak a görög-latin ókor hagyományaival, mely nem csupán gazdag művészi örökség, hanem elévülhetetlen ideál is: a humanizmus eszménye. A tanulmánykötet éppen azt bizonyítja, hogy ez az eszmény századok óta szüntelenül jelen volt s hatott irodalmunkban, mint termékenyítő gondolat vagy legalább mint formai ösztönző, Küküllei Jánostól és a Névtelen Minoritától Radnóti Miklósig. E jelenlét és hatás történetét nyomozva Trencsényi-Waldapfel Imre számos értékes megfigyelést tett, a magyar irodalom nem egy homályos helyére világított be, s könyve tartalmas mondanivalót kínál egész sor nagy írónkról, Bornemisza Péter, Zrínyi, Gyöngyösi István, Vörösmarty, Petőfi, Arany János, Madách, József Attila költészetéről.

Komlós Aladár munkája *(Gyulaitól a marxista kritikáig)* a magyar irodalmi kritika hét évtizedének történetét foglalja össze — rögtön hozzátehetjük: először. E könyv írójának főként két tulajdonság biztosít megkülönböztetett és nagy tiszteletre méltó helyet a magyar irodalomtörténészek között: a *Nyugat* esszéinek szép hagyományát őrző, intellektuálisan kiművelt, hajlékony és tiszta stílusa; s a bátorság, mellyel véleményt mond, igen gyakran egyéni véleményt, legendarombolót, ha kell, melyre harci kedve gyakorta ösztönzi is. E két tulajdonsága folytán minden könyve vonzó olvasmány, s ritkán marad vitatás nélkül. Rendszerező elvei s ítéletei egyikét-másikát lehet megkérdőjelezni; munkásságának gondolatmozgató erejét a kérdőjelek nem gyöngítik. Új könyvének talán legtanulságosabb fejezete az utolsó, melyben a marxista kritika kezdeteit tárja fel (századunk két első évtizedében), oly módon, hogy egyaránt figyelmeztet a hasznos hagyományokra (Szabó Ervin, Biró Lajos stb.) és a szűkös és merev szempontok első jelentkezéseire (Pogány József egyes írásai, Csizmadia Sándor stb.), melyek később egy hibás irodalompolitika torzításaiban és intézkedéseiben nőttek nagygyá.

Varga József „pályakép-vázlat"-nak nevezi a könyvet, melyet Adyról írt, je-

lezve, hogy e nagy költő örökségének teljes feldolgozása még hatszáz egynéhány lapon (ennyire terjed munkája) sem oldható meg. Bóka László sajnálatosan félbemaradt kezdeménye óta mindenesetre Varga Józsefé az első (és egyetlen) írás, mely legalább a teljesség igényével szól Adyról. Miután megvizsgálta az ifjú lélek formálódásának tényezőit (ősök, tájak, városok, iskolák, olvasmányok) s a költő és a publicista zsengéit, szembe néz Ady életművének fő kérdésével: szimbolizmusának genezise és művészi eszközei, Léda és Párizs, a francia költészet és az 1905. orosz forradalom hatása, Ady viszonya a polgári radikalizmushoz és a munkásmozgalomhoz, istenes versek és kuruc siralmak, a háború élménye és Csinszka ihletése stb., stb. — végül kipillant Ady szellemi utókorára. Ha a könyvet az olvasó (mint maga a szerző is) vázlatnak fogja föl, nem szükséges türelmetlenül számonkérnie rajta azt, amit egyik-másik probléma magyarázata megoldatlanul hagy; elindulásnak, további munka alapjának ez a vázlatos kísérlet is figyelemre méltó teljesítmény.

Lukácsy Sándor

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Varga József: Ady Endre. Pályakép-vázlat. Magvető, 633 old.

Komlós Aladár: Gyulaitól a marxista kritikáig. A magyar irodalmi kritika hét évtizede. (Irodalomtörténeti Könyvtár) Akadémiai, 306 old.

Trencsényi-Waldapfel Imre: Humanizmus és nemzeti irodalom. Akadémiai, 411. old.

Merényi Oszkár: Berzsenyi Dániel. (Irodalomtörténeti Könyvtár) Akadémiai, 471 old.

KÉZIKÖNYVTÁR

MARÓTHY JÁNOS: ZENE ÉS POLGÁR, ZENE ÉS PROLETÁR

Hatalmas igényű munka Maróthy János most megjelent új könyve, amely folytatása korábbi művének, *Az európai népdal születésének*. Abban — mint a címe is mondja — az európai népzene legősibb rétegét tárja fel, s az őstársadalmaktól a feudalizmus kezdetéig vezet el. Ebben (a később külön kötetben kidolgozandó középkor népzenetörténetét csak vázlatosan érintve) vállalt tárgyának legidőszerűbb oldalát ragadja meg, az európai zene fejlődésének utolsó évszázadaiban tárja fel mintegy rejtett vonalként a tömegek művészeti életének és művészetének alakulását.

Nemcsak nagy, de úttörő vállalkozás is az övé. Igaz, elvileg és programszerűen sokszor kimondták már azt, hogy művészet és különösképpen a zene sohasem csak egy vékony „elit" magánügye, mindig a tömegek kenyere is, s hogy a tömegekkel való kapcsolatának alakulása rányomja bélyegét a szorosabban vett művészi fejlődésre is. Maróthy azonban nem elégszik meg az általánosságokkal, hanem pontról pontra követni akarja a folyamatot, fel akarja tárni — mint egy óceán alatti rejtett hegyvonulatot — a nép és a zene kapcsolatának történetét.

Figyelme egyaránt kiterjed régi és új formákra, a paraszti népzenére, a városi tömegműfajokra, a forradalmi dalokra, a dzsesszre stb., s feltárja ezeknek a formáknak a műzenével való kapcsolatait. Nem marad meg az esztétikai tárgyalásnál: a zenei elemzés szigorú módszerével is megközelíti tárgyát. Megkeresi a különböző népi zenei stílusok azonosságait és különbözőségeit, s szembeállítja a másik pólussal, a polgári zene világával.

Munkája egységes és kitűnően megszerkesztett. Nem olyan tudós, aki feltár egy részletet és elvész benne, itt elejétől végig érezzük, hogy egy kemény kéz vezet bennünket határozott, tudatosan vállalt cél felé. Anyagismereténél tehát talán csak rendszerező képessége a nagyobb: itt minden olyan tökéletesen kerek egésszé áll össze, olyan tökéletesen „klappol", ami a köztudomásúlag makacs tényektől már kissé szokatlan, — bár a rend szemlélete önmagában is gyönyörűséget okoz.

Más kérdés, hogy véleményem szerint a két erény (az anyagismeret és a rendszeralkotás) ellentétbe is kerül egymással, s ilyenkor mindig a szisztéma kerül ki győztesen. Úgy érzem, hogy a rendszer gyakran merev. Művében igazolni akarja, hogy a proletariátusnak önálló zenei kultúrája alakult ki, amely egyesülve az alkotóművészek pozitív törekvéseivel a szocialista realista zeneművészet kialakulá-

sára vezetett. (Az alkotóművészek közül Prokofjevet, Hans Eislert és Szabó Ferencet emeli ki.) Érzek némi erőltetettséget abban, ahogy a tényeket a koncepció alá szorítja, kész eredményeket lát ott is, ahol legfeljebb csírákat lehet felismerni.

Erről más alkalommal bővebben kellene beszélni, most inkább csak annyi tartozik ide, hogy még egy erényét kiemeljük: Maróthy könnyve éppen azzal ösztönzi az embert vitára s olykor ellentmondásra, hogy világos, nyílt és egyértelmű. Feltétlenül ez a módszer vezet a dolgok tisztázásához, nem a vitatható kérdések elkenése.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a lehetséges és remélhetőleg kibontakozó vita szakmai: zenetörténeti vagy esztétikai jellegű, s nem érinti a könyv vázolt általános erényeit. Anyaga, szempontjainak tisztasága, érvelésének világossága azok számára is hasznos olvasmánnyá teszik, akiknek nem szaktárgyuk a zene, de akik érdeklődnek fejlődése iránt. Kitűnő képet kapnak például az új városi népi zenei műfajok (proletár népzene) — előzményeiről, kialakulásáról, történetéről, — köztük olyan közérdeklődésre számot tartó műfajokról, mint a jazz. Rendkívül szellemesek azok a fejtegetései is, amelyeket a XX. század polgári irányzatainak bemutatására szentel, éles megfogalmazásokat kedvelő stílusa itt igazán elemében van. (Bár dicsérhetjük az egész könyv stílusát: Maróthy mint mindig, most is arra törekszik, hogy a legnehezebb tudományos kérdéseket is a maximális közérthetőséggel tárgyalja.)

Mindent összevetve: értékes, sokoldalú munka Maróthy könyve. Új területeket tár fel a zenei kutatás és közvélemény számára, új szempontokat, gondolatokat ad, vitára, továbbgondolásra ösztönöz. A szűkebb szakmai körön kívül állóknak is érdemes elolvasniuk. (Akadémiai, 534 l. 110 Ft)

Vitányi Iván

AMI TÖBB EGY KÉZIKÖNYVNÉL

Egyszerre óvatos és merész bevezető sorokat írt Gyergyai Albert az új kötete elé; óvatosan és szerényen csak kísérletnek, csak keresésnek nevezi tanulmányait, igaz, olyan keresésnek, „amely tudja, hogy előbb-utóbb találattal kell végződnie, de csak olyan találattal, amely megköveteli, hogy tovább keressünk"; egyszersmind azonban merész és magas céljáról tudósít, mondván, hogy írásai „talán legelsősorban egy lélek történetéről adnak számot", tehát önvallomás is ez a könyv, és a szerző arra biztatja az olvasót, hogy akként ítélje meg, fölcsigázott igénnyel, ahogyan lírát szokás. Nyilvánvaló mindebből, hogy e kötetben *esszékkel* van dolgunk, e különös, kettős életű műfajjal, mely fortélyos dialektikában egyesít objektivitást és szubjektivitást, idegen gondolatokhoz köti mondanivalóját, hogy a legszemélyesebbet kijelentse, és az egyéniség törvényére hallgat akkor is, amikor ismeretközlő feladatot teljesít, és bár gyakran enged külső alkalmak, s körülmények óhajának, még tárgyválasztásában is csupa líra.

Elég a könyv tartalomjegyzékébe pillantanunk, s máris egy arcél rajzolódik ki előttünk: Gyergyai Alberté, a franciarajongóé, aki finom elemző műszereivel csaknem mindig a gall szellem valamely alkotása előtt állapodik meg, vagy — találóbb hasonlattal — csaknem mindig franciaországi sétára invitál, szakértő és figyelmes beszédű kalauz, gyakran fölfedező kirándulásra, hiszen nem egy francia kiválóságot ő mutatott be a magyar közönségnek, mint *Proustot, Cocteaut* vagy *Camus-t. Anonymus* óta, aki a párizsi Sorbonne növendéke volt, régi és hasznos hagyomány nálunk szellemi kincseket a Szajna partján gyűjteni: ki-ki mást, *Szepsi Csombor Márton* naív ámulást, *Eötvös* és *Irányi* társadalomformáló gondolatokat, *Ady* csillapíthatatlan szabadság-nosztalgiát hozott haza, Gyergyai Albert a remekművek buzgó áhitatának élményeit.

Áhitata és rajongása elsősorban az irodalomé, egyszer mégis — éppen a könyv legszebb esszéjében — festőről közöl vallomást: *Van Gogh* ez a kivételes kiválasztott, vagy inkább csak Vincent, ahogyan Gyergyai szólítja, bizalmasan a keresztnevén; ebben az írásban nyilatkozik meg a leggazdagabban a szerző polifón művészete, mely úgy tud beszélni műalkotásról, hogy a műélvezőt is bemutatja, s egyszersmind társas műélvezésre csábít. A műélvezés pedig, Gyergyai értékrendjében, etikus fogalom: nem léha szórakozás, hanem fölemelkedés egy magasabb régióba, ahol szépség, tökéletesség, bölcsesség, derű és harmónia fogad, mindaz, amit az ember csak küzdve és tiltakozva érhet el — ezért és ilyen értelemben válik az esszéírás Gyergyai Albert tollán a *humanizmus cselekedetévé.*

Verhaeren, Valéry, Thomas Mann, Ramuz, Martin du Gard, Virginia Woolf,

Duhamel, Giraudoux: sorakoznak a nevek, gazdag csillag-vonulatban a XX. század irodalmának legfényesebb nevei, a szerző mégis arra int: „Az olvasó ne várjon sem egy teljes irodalomtörténetet, sem egy kész rendszerre épült elmélkedő vagy tanító sorozatot"; s valóban, ez a gyűjtemény nem arra szolgál, hogy pótoljon tudományos kézikönyveket, ám, a tanító szándék a módszeresség igénye nélkül is benne van, s ad tanulnivalót az olvasónak: lapjain a humanizmus leckéje szól. Ezt kell belőle kihallani. (Gyergyai Albert: Kortársak. Esszék. Szépirodalmi, 536 l. 34 Ft)

— *á* —

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR ÉVKÖNYVE 1964—1965.

Újabb, változatos tartalmú összefoglalását tarthatjuk kezünkben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkájának, sorrendben 24. a felszabadulás után 12. évkönyvével. Mindig éber figyelemmel és őszinte érdeklődéssel fogadja a könyvtáros közvélemény ezeket az évkönyveket. Szól ez az érdeklődés a könyvtár hagyományainak, annak a Szabó Ervin-i örökségnek, amely először szervezte meg hazánkban a korszerű közművelődési könyvtári szolgálatot, de szól a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és hálózata jelenlegi munkájának is, amely — mint a legrégibb és a legkidolgozottabb módszerekkel dolgozó közművelődési könyvtár — ma is sok tekintetben példaképe lehet az ország fiatalabb közművelődési könyvtárainak. A most megjelent évkönyv jelentőségét fokozza az a körülmény, hogy a könyvtár 1964-ben ünnepelte fennállásának 60. évfordulóját.

Egy vagy két év ritkán hoz új fázist jelentő változást egy-egy könyvtár, vagy könyvtári hálózat életében. Az évi jelentések közlésének mégis van haszna. Az évi jelentés évenként keresztmetszetét adja a könyvtár tevékenységének, egymás mellé helyezve a jelentéseket, pedig megkapjuk a könyvtár fejlődéstörténetének minden lényeges adatát, amely ezúttal a magyar közművelődési könyvtárügy történetében is kiemelt helyet foglal el.

A most megjelent évkönyv két év: az 1964. és az 1965. év jelentését tartalmazza. A két jelentésnek puszta egymás mellé helyezése azonban nem a legszerencsésebb megoldás. Az olvasónak magának kell két év adatainak összehasonlítását elvégezni, ami ebben a formában elég körülményes dolog. Megfelelőbb lett volna, ha a két évről együttes jelentés készül. Az a cél, hogy az adatokat évenként elkülönítve lehessen figyelemmel kísérni, elérhető lett volna azzal is, ha a statisztikai táblázatokban külön tüntetik fel a két év adatait. Egybe kellett volna csupán a táblázatokat szerkeszteni.

A jelentések adatai jól megalapozott munkáról, kialakult munkamódszerekről, egyenletes fejlődésről tanúskodnak. Kitűnik azonban, hogy a könyvtári hálózat erőteljes fejlesztése nélkül az olvasótábor bővítése alig lehetséges. Tükröződnek a jelentésekben a központi könyvtárnak a korszerű, magasabb szintű könyvtári szolgálat megteremtésére irányuló törekvései. Ennek jelei: a könyvtárak évről évre növekvő (ha lassú ütemben is) száma, az új tágasabb, korszerűen berendezett, szabadpolcos könyvtárhelyiségek, a könyvtárak helyszíni használatát elősegítő olvasótermek (olvasószobák) létesítése, a könyvtári ülőhelyek számának gyarapítása (ha mindez a helyhiány miatt csekély mértékben sikerül is), az olvasók igényeinek kutatása, az olvasók különböző rétegeivel való speciális foglalkozások fejlesztése (gyermekkönyvtárak, és -részlegek létesítése, ifjúsági klubok és egyéb ifjúsági foglalkozások szervezése, a munkás olvasókról való fokozottabb gondolkodás), stb. Világosan kitűnik azonban, hogy mind a központ, mind a hálózati könyvtárak alapproblémája *a helyhiány,* amely hovatovább bénítóan hat minden jó kezdeményezésre, sőt helyenként már a rutinmunkát is akadályozza. A jelentésből arról értesülünk, hogy a könyvtár központjában a helyhiány már olyan mértékű, hogy egyes osztályok dolgozói csak felváltva dolgozhatnak a munkahelyükön, munkájuk egy részét otthon kell végezniük. (9. l.) A központi könyvtár megfelelő elhelyezése már sokáig nem ódázható el.

Hasonlóképpen szorongató a helyhiány a hálózatban is. A 115 könyvtári egységből csak 19-nek van olvasószobája, az olvasószobák átlagos befogadóképessége 20—22 férőhely. A 115 könyvtár összesen 1498 ülőhelyet tud olvasóinak egyidejűleg biztosítani, azaz az összes olvasók 8 ezrelékét tudják egyidejűleg leültetni. Ezen felül — amint a jelentés is megállapítja — a meglevő „olvasótermek és olvasó-

szobák sem felelnek meg a követelményeknek".

Örömmel vehetjük tudomásul a jelentésből a gyermekkönyvtári szolgálat állandó és igen jelentős eredményeket felmutató fejlődését. Új gyermekkönyvtárakat, gyermekrészlegeket létesítettek, a régiek közül több korszerű elhelyezést és berendezést kapott, a gyermekolvasók száma és a gyermekkönyvtárak forgalma évről évre egyenletesen növekszik, ugyanakkor magasabb lett a gyermekkönyvtári munka színvonala is. A gyermekkönyvtárak fejlesztésével kapcsolatban csupán egyetlen szervezeti kérdésben látszik a megoldás aggályosnak. A gyermekkönyvtáraknak a közművelődési könyvtáraktól való helyi és szervezeti elválasztása lehet kényszerhelyzet, szükségmegoldás, de sem a közművelődési könyvtár, sem a gyermekkönyvtár szempontjából nem hasznos és nem is kívánatos. A legjobb megoldás természetesen az lenne, ha a könyvtár minden funkcióját egy épületben, közös igazgatás alatt lehetne biztosítani, hogy a különböző rétegek olvasószolgálata egymással és az állomány egészével szoros kapcsolatban maradhasson. Az olvasószolgálatot biztosító könyvtári belsőmunka is így a leggazdaságosabb. — Köztudomású viszont, hogy ez a komplex szolgálat egy helyen nem mindig biztosítható éppen az elhelyezési problémák miatt. Marad tehát a kényszerhelyzet, amelyet azonban ne tekintsünk irányelvnek. A fejlődés természetesebb útja az, ha a gyermekkönyvtár a közművelődési könyvtár külön munkacsoportja, (részlege, osztálya), amelynek külön helyiségei, személyzete, állománya, sőt esetleg a könyvtár költségvetésén belül elkülönített költségkerete is van, de az igazgatásilag a közművelődési könyvtárhoz tartozik. Ezt kívánja a közművelődési könyvtárügy arányos fejlesztése is. — Ez persze nem zárja ki, hogy szükség szerint működjenek teljesen önálló gyermekkönyvtárak is, esetleg, mint módszertani irányítói egy-egy terület gyermekkönyvtári szolgálatának.

A jelentések adatai számos igen érdekes problémát hoznak felszínre. Ilyen pl. Budapest és a vidéki városok közművelődési könyvtári ellátásának, ill. az olvasók számának összehasonlítása. Erről a következő adatokat találjuk az 1965. évi jelentésben: (57. l.)

1964:	1000 lakosra eső	
	olvasó	kötet
Budapest	91	705
Vidéki városok	130*	1,222

(* kieg. a Műv. Min. hivatalos statisztikájából.)

Kétségtelen, hogy mind az olvasók száma, mind a kötetszám alacsonyabb a fővárosban, tehát a lakosság számához viszonyítva a vidéki városok lakói jobban el vannak látva a közművelődési könyvtárakból, mint a fővárosiak. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azonban, hogy a fővárosban más könyvtárak is vannak, a legtöbb vidéki városban pedig a közművelődési könyvtár az egyetlen könyvtár. A jelentés nem veszi figyelembe a fővárosi szakszervezeti könyvtárakat, pedig ezek nélkül a fővárosi lakosság közművelődési könyvtári ellátásáról reális képet kapni alig lehet.

A felnőttek ellátásánál összehasonlíthatatlanul jobb a gyermekeké. 1000 6—14 éves lakosra 1965-ben 281 beiratkozott olvasó és 1611 kötet könyv jut. (A fejlődés gyors ütemére vall, hogy 1963-ban még csak 221 olvasó és 1175 kötet jutott 1000 gyermeklakosra.)

Figyelmet érdemel a jelentésnek a központi könyvkötőműhely fejlesztéséről szóló része. Megtudjuk pl., hogy 1964-ben 38 618 kötetet borítottak műanyagfóliával, 1965-ben pedig bevezették a helyszíni kisjavítások módszerét. A könyveknek ezzel a „megelőző karbantartásával" jelentős mértékben javult az állomány állapota. A megoldási lehetőségeket érdemes másutt is tanulmányozni.

Az évkönyv bőséges statisztikai anyagot közöl, amelynek kialakult egységes rendszere sokoldalú tájékoztatást nyújt a fejlődés nyomonkövetéséhez. Sajnos, az adatszolgáltatás nem mindig következetes. Így pl. az évkönyv adatai nem egyeznek a Művelődésügyi Minisztérium hivatalos statisztikai adataival. Emellett egyéb pontatlanságok is előfordulnak az adatszolgáltatásban. Így pl. teljes bizonytalanságban van az olvasó afelől, hogy hány könyvtára van a fővárosi hálózatnak. Erre vonatkozóan a következő adatokat találjuk: 33. l.: 1963: 110, 1964: 108 könyvtár; 56—57. l.: 1963: 109, 1964: 110, 1965: 116 könyvtár; 79. l.: 1964: 108, 1965: 113 könyvtár; 81. l.: 1964: 108, 1965: 115 könyvtár. — A 64. lapon azt olvassuk, hogy a könyvtárnak 642 folyóirat jár, a táblázat összesítése pedig 644-et mutat ki. A 266, lapon viszont egyik cikk 667 féle folyóiratról beszél. De vannak még ezen kívül is hasonló eltérések, amelyeket kissé gondosabb szerkesztői munkával ki lehetett volna küszöbölni.

Az évkönyv tanulmányanyaga változatos és érdekes, de legfőképpen igen időszerű. A tanulmányok kivétel nélkül a központi könyvtár és a hálózat kérdéseivel foglalkoznak, mégis majdnem minden egyes tanulmány témája országos érdeklődésre is számot tarthat. A tanulmányok sorát *Remete László*nak Szabó Ervin szo-

cialista könyvgyűjteményéről szóló ismertetése nyitja meg. A könyvanyag nagy része a könyvtár állományában van, ma azonban már csak kutató munkával lehetett megközelítően megállapítani a gyűjtemény körvonalait. *Svientek Sándor*, a könyvkötőműhely vezetője a könyvtár könyvkötészetének félszázados történetéről számol be könyvtártörténeti szempontból is érdekes tanulmányban. *Dobos Piroska és dr. Varsányi Livia* a hálózatban 1964-ben végzett felmérés eredményeit foglalta össze „Mit olvas a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárainak közönsége?" címmel. A tanulmány érdekes összehasonlításokat tesz a 30 évvel korábban, 1934-ben Drescher Pál által végzett felméréssel. *Drechsler Ágnes* tanulmánya a tematikus katalógusoknak a szabadpolcos kölcsönzéssel kapcsolatos alkalmazásáról szól, és tájékoztat arról, hogy milyen fajta tematikus katalógusok készülnek a fővárosi kerületi könyvtárakban. *Bikácsi Lászlóné* a gyermekkönyvtári kézikönyvtárakkal foglalkozik, kiemelve ezek jelentőségét a gyermekkönyvtárak nevelőmunkájában. Új szervezési problémát vet fel *Erdődy Ferencné és Takács Józsefné* cikke, amelyben a pesterzsébeti helyi hálózat kialakulásáról szólva, a kerületi központi könyvtárak szerepét és feladatait kísérli meg megfogalmazni. *Dr. Bene Lászlóné* a könyvtári munkaszervezés kérdéseit elemzi és új munkasémát dolgoz ki a kölcsönzés lebonyolítására. *Dr. Varsányi Lívia* a közművelődési könyvtárak igen időszerű módszereiben kevéssé közismert feladatával, a tájékoztatással foglalkozik a 8. sz. kerületi könyvtár gyakorlata alapján. *Győri Endre* a központi könyvtár folyóiratainak olvasottságáról tájékoztat és rámutat arra, hogy hol van e téren jobb propagandára szükség. *Marót Miklós és Szalay Ágnes* a zenei könyvtár felállításával kapcsolatos gondokat, terveket és a megoldás módját ismerteti. Ugyancsak könyvtárnyitással kapcsolatos előkészítő munkáról számol be *Maruszki József* is a József Attila lakótelep új könyvtárával kapcsolatban. Az utóbbi időben kissé elhanyagolt, de korántsem érdektelen témával foglalkozik *Gálné Ballagi Ágnes* „Ajánló bibliográfiák a kerületi könyvtárakban" című cikkében. Megkísérli megállapítani, hogy kik és hogyan használják az ajánló bibliográfiákat.

A közölt tanulmányok szintje nem egyforma. Kitűnő cikkek mellett akadnak gyengébbek is. Egyetértünk azonban a szerkesztőségnek e téren gyakorolt türelmével, mivel a könyvtárak évkönyveit egyben a fiatal szakírók iskolájának is tekinthetjük. Bátrabb lehetett volna azonban a szerkesztők ceruzája a helyenkénti rövidítésben és a feltűnő stiláris pongyolaságok kiküszöbölésében.

A kötetet a kerületi könyvtárak jegyzéke, a főváros közművelődési könyvtárait ábrázoló térkép és 5 nyelvű tartalomjegyzék zárja be.

Rácz Aranka

RÖVIDÍTÉSMUTATÓK AZ AKADÉMIAI KÖNYVTÁR GONDOZÁSÁBAN

Az Akadémiai Könyvtár *Moravek Endre* szerkesztésében — elsősorban a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs feldolgozás és tájékoztatás, de ezen kívül egyéb, nem könyvtári munkaterületek számára is — tíz kötetre tervezett segédkönyvtári gyűjteményt ad ki folyamatosan, *A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei* című sorozatba beépítve.

A *Vocabularium abbreviaturarum bibliothecarii* címet viselő rövidítésgyűjtemény első tagja a cirill könyvészeti rövidítéseket tartalmazza (Vol. 1. *Abbreviaturae Cyrillicae*. Bp. 1961. 138 l. A MTAK közl. 25. — Ismertetése: Könyvtáros 1962. 743. l.), a második a latin rövidítések rendszerezése (Vol. 2. *Abbreviaturae litteris Latinis compositae* — tervezett kötet), míg a harmadik az intézmények névrövidítéseinek válogatott mutatója (Vol. 3. *Index acronymorum selectorum*). Ez utóbbi hét egységből áll, melyek közül a nemrégiben megjelent első és hetedik résszel lentebb részletesebben foglalkozunk.

Az Index acronymorum selectorum második részének gyűjtőköre a tudományos (Pars 2. *Instituta scientifica*. Bp. 1962. 300 l. A MTAK közl. 38. — Ismertetése: Könyvtáros 1964. 43. l.), a harmadiké a pedagógiai intézményekre terjed ki (Pars 3. *Instituta pedagogica*. Bp. 1963: 377 l: A MTAK közl. 38. — ismertetése: Könyvtáros 1964. 247. l.). A vallási intézményekkel és egyesületekkel foglalkozik a negyedik (Pars 4. *Religio*—nyomdában),a művészeti és irodalmi jellegűekkel az ötödik (Pars 5. *Instituta ad artes litterarumque spectantia* — tervezett kötet), míg a közgazdasági intézményekkel a hatodik rész (Pars 6. *Instituta oeconomica* — kézirata lezárás előtt).

A közintézmények névrövidítéseinek indexe (Pars 1. *Instituta rerum publica-*

rum. Instituta a compluribus gentibus mutuo consensu fundata. Bp. 1965. 339, 226 l. A MTAK közl. 46.) az állami hivatalok, államközi szervezetek, politikai pártok és mozgalmak, a politikát és szociológiát tanulmányozó egyesületek, továbbá a közlekedéssel kapcsolatos állami testületek körére (utóbbiak közül csak a felsőbb szintűekre) terjed ki és mintegy tizenötezer tételt tartalmaz. Az anyag összegyűjtésére a munkatársak (Moravek Endre, Bodnárné Bernáth Edit és Tulok Magda) több évet fordítottak, s számos nemzeti és nemzetközi rövidítésmutatót, központi periodika jegyzéket, speciális indexet, monografikus kiadványt néztek át. A felhasznált irodalom bibliográfiáját a kiadvány közli. Az egyébként mintegy harminc nyelv rövidítéseire kiterjedő összeállítás teljességre törekszik, és figyelemmel van a ma már nem élő névrövidítésekre is. Adatainak sorrendje: a rövidítés; feloldása; a testület székhelye vagy az ország, ahol működik; a nyelv, amelyből a név származik. Amennyiben egy testület neve több sziglával is rendelkezik, úgy — utalás formájában — valamennyit felveszi. A kiadvány az anyagot külön latin- és cirillbetűs elrendezésben adja.

A felépítésében, módszereiben, a gyűjtés célkitűzéseiben az előbbivel lényegében megegyező hetedik rész a közlekedési és hírközlési intézményeket dolgozza fel (Pars 7. *Instituta communicationis.* Bp. 1966. 355 l: A MTAK közl: 47.), mégpedig közelebbről a közlekedés és hírközlés területén működő állami szerveket, vasutakat, légiközlekedési vállalatokat, távirati irodákat, sajtóügynökségeket és más hasonlókat. Az ilyen jellegű felsőbb szintű állami intézményekkel azonban nem foglalkozik a munka, minthogy ezek a közintézmények között úgyis szerepelnek. Az anyaggyűjtéshez felhasznált irodalmat ez a kötet is leírja. Az összeállítók függelékben a helynevekből és népnevekből kialakult melléknevek teljességre nem törekvő rövidítésmutatóját közlik.

A fáradságos munkával létrehozott két rövidítésmutató, mint az egész gyűjtemény is, a könyvtári, bibliográfiai és dokumentációs munka hasznos segédlete. A befejezéshez közeledő vállalkozás, nyilvánvaló szakmai hasznossága és értékei mellett, azért is figyelemre méltó, mert könyvtáraink teherbíró képességét, a nagyobb szabású munkák sikeres elvégzéséhez szükséges érettségét bizonyítja, és egyben ez irányban ösztönöz.

Szelle Béla

BIBLIOGRÁFIÁK

KOMMUNISTA RÖPLAPOK BIBLIOGRÁFIÁJA

A magyar kommunista munkásmozgalom 1919-től 1944-ig az ellenforradalmi Horthy-rendszer alatt az illegalitás rendkívül súlyos körülményei között vívta harcát. Ez a történelmi tény indokolja, hogy a magyar forradalmi munkásmozgalomra vonatkozó, megmaradt forrásanyag nem lehet teljes. Különösen vonatkozik ez a megállapítás a Magyarországon készült kommunista röplapokra, amelyek a legszigorúbb konspirációs viszonyok közepette készültek.

Ezért kell különösen értékelnünk azt a dicséretre méltó vállalkozást, hogy Gábor Imréné az MSZMP Párttörténeti Intézete megbízásából összegyűjtötte és közre adta az intézet archívumában őrzött kommunista és egyéb forradalmi munkásszervezetek röplapjait, amelyeket kiegészítettek az Országos Széchényi Könyvtár, a Legújabbkori Történeti Múzeum, a Hadtörténeti Múzeum és a Fővárosi Levéltár gyűjteményeiben található röplapok, röpiratok adataival.

A jelen kiadvány így is mintegy 1316 röplap legfontosabb bibliográfiai adatait tartalmazza, alapos és a történeti kutatásban jól felhasználható annotációkkal.

A röplapbibliográfia a Tanácsköztársaság leverésétől a felszabadulásig terjedő ellenforradalmi negyedszázadot négy fejezetben öleli fel. Az elsőben találjuk az illegális kommunista mozgalom (Kommunisták Magyarországi Pártja, Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége, Magyarországi Vörös Segély) röplapjainak adatait. A röplapoknak csak kis része jelenhetett meg itthon, mert illegális nyomda csupán 1928-tól működött Magyarországon. Különösen két időszakban adott ki a párt sok röplapot: 1929 és 1935 között, amikor a propaganda és agitációs munka megjavult, valamint a második világháború éveiben, 1941. őszétől 1944-ig. A második fejezet az egyéb forradalmi munkásszervezeteket: a Magyarországi Szocialista Munkáspárt, a szakszervezeti ellenzék, a KMP irányításával működött sport- és kulturális szervezetek röplapjait tartalmazza. Mint ismeretes: 1925 és 1928 között nagy mennyiségben jelentek meg

az MSZMP röplapjai, mert ezt a legális prapaganda körülményei lehetővé tették. A szakszervezeti ellenzék röplapjainak nagy része a 30-as évek első felében látott napvilágot az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék korszakában. A harmadik fejezet alatt találjuk a hitlerellenes antifasiszta harc röplapjait, amelyek különösen 1942 és 1944 között jelentek meg nagy példányszámban. Itt a szerkesztő nem csupán a KMP és a Békepárt röplapjait közli, hanem az antifasiszta harc vezető szervéét, a Magyar Frontét is. Egyébként ebben az időszakban az 1944-es évben jelent meg a legtöbb röplap, beleértve az egyes partizán egységek széles körű propaganda tevékenységéből eredőket is. A negyedik fejezetben „Függelék" cím alá sorolta a szerkesztő a Párttörténeti Intézet archívumában őrzött ama kisszámú röplapokat, amelyek összefüggnek a hazai mozgalommal. Ezek: a kommunista emigráció által kiadott röplapok, továbbá az 1938-tól Magyarországhoz visszacsatolt területeken megjelent röplapok és végül a Nemzetközi Vörös Segély magyar vonatkozású röplapja.

Külön kell szólnunk a tájékozódást jól megkönnyítő jegyzetekről, a tárgy és helymutatókról. Jegyzetek olyan esetben készültek, ha a közölt röplapon szereplő név, vagy esemény magyarázatra szorult. A jegyzetek általában kielégítőek, csupán egy-két esetben kellett volna pontosabb szövegezésre törekedni. Így pl. a 470. számú röplap a délvidéki pogromról szól, amely 1942. januárjában zajlott le, de nem „Újvidék környékén" — mint a jegyzetben olvashatjuk —, hanem Újvidéken, Zomborban és Zsablyán. A legyilkoltak számát nem lehetett pontosan megállapítani, de feltétlenül meghaladta az 5000 főt. Stiláris hibának tekinthető a 760. röplap jegyzete a Kőris utcai „helység" szóhasználattal, mert nyilvánvalóan helyiségről van szó.

Rendkívül hasznos a tárgymutató, mert egyfelől a legfontosabb témákra vonatkozó röplapokat sorszám szerinti csoportosításban adja, másfelől a kiadó szervek (pl. KPM, KIMSZ, MSZDP, szakszervezeti ellenzéki mozgalom stb.) szerint is. Helységmutató, üzemek mutatója és szakmák mutatója egészítik ki a különböző segédleteket.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az 1919. és 1944. év közötti kommunista röplapok bibliográfiájának a megjelentetésével az MSZDP KB. Párttörténeti Intézete — hacsak sokszorosított formában is — a kommunista mozgalom, de az egész magyar munkásmozgalom szempontjából hasznos forrásanyagot bocsátott a tudományos kutatás rendelkezésére. (MSZMP KB Párttörténeti Intézete, 534 l.)

Vígh Károly

SZIGETVÁR

A Pécsi Megyei Könyvtár 317 tételes bibliográfiája Szigetvár ostromának 400. évfordulója alkalmából jelent meg. A kiadvány nemcsak a történelmi eseménynyel foglalkozó irodalmat tárja fel, hanem a város egész múltjára és jelenére vonatkozó könyvek, folyóirat- és hírlapi cikkek válogatott jegyzékét is nyújtja. (A teljes Szigetvár-bibliográfia a könyvtár későbbi tervei között szerepel.) Műfajilag tehát a *helyismereti ajánló bibliográfia* kategóriájába sorolható. Az összeállítók a műfaji követelményeknek tökéletesen eleget tettek: szigorúan válogattak a rendelkezésre álló gazdag anyagból, példamutatóan logikus az anyag fejezetekre tagolása, érdekes képek és szemelvények keltik fel az olvasók figyelmét.

A bibliográfia egyes fejezetei tartalmazzák a legfontosabb magyar nyelvű könyveket, a külföldi kiadásúak közül pedig az alapvető fontosságúakat, mint pl. Zsámboky János Obsidio Zigethiensis-e. A folyóirat- és hírlapcikkek közül csak az olyan tárgyúakat vették fel, amelyekről önálló kiadványt nem találtak, vagy amelyek egyes fontos momentumokat egészítenek, bővítenek ki. Helyeselhető az is, hogy a nyomtatott műveken kívül fontos kéziratos munkákat, s olyan tanulmányokat is felvetettek, amelyek csak később fognak megjelenni. Ugyancsak kiemelendőnek tartjuk, hogy a kiadvány nemcsak irodalmat tartalmaz, hanem felsorolja a Szigetvárra és Zrínyire vonatkozó legfontosabb képzőművészeti és zenei alkotásokat is.

Mindössze három tétel az, amelynek közlését nem tartjuk eléggé indokoltnak: a 14. sz. latin nyelvű kiadvány egyetlen oldalon foglalkozik a ferences kolostor XV. és XVI. századi könyvtárával, a 43-as tétel a Szigetvári Olvasó Egylet könyvjegyzéke 1900-ból, a 44-es tétel pedig a Szigetvári Takarékpénztár fegyelmi szabályzata. Ezek a művek inkább a teljességre törekvő Szigetvár-bibliográfiában kaphattak volna helyet.

Ugyancsak kérdésesnek tartjuk, hogy szükséges volt-e a Szigetvár-bibliográfiába a költő Zrínyiről szóló fejezetet beiktatni. Ő írta ugyan a Szigeti veszedel-

met, de — mint a kiadvány előszava is említi — sohasem járt a városban, közvetlen kapcsolata nem volt vele.

A bibliográfia négy fejezetre oszlik: az első a város múltját és jelenét ismerteti, a második a vár ostromáról szóló korabeli leírásokat és történelmi tanulmányokat tartalmazza, a harmadik Szigetvár ostromának fontosabb művészi feldolgozásait regisztrálja, a negyedik fejezet a költő Zrínyi Miklóst mutatja be. Ez a felosztás — a kifogásolt negyedik fejezet kivételével — tökéletesen igazodik a tárgyhoz, figyelembe veszi a bibliográfia elsődleges célját, az olvasók általános tájékoztatását.

A tagolással kapcsolatban azonban rá kell mutatnunk, hogy nem helyes ugyanazon a tárgykörön belül a könyvek különválasztása a folyóirat- és hírlapcikkektől. Különösen nem, ha a felsorolt könyveknek csak egy fejezete, vagy éppen csak egy-egy lapja foglalkozik az adott témával. Az ilyen elkülönítés formális, az olvasót kevéssé érdekli, hogy a tárgyra vonatkozó irodalmat könyvben, vagy folyóiratban találja meg. Maguk a szerkesztők sem tartották be következetesen ezt a felosztási szempontot, hiszen a Szigetvárról és Zrínyiről szóló szépirodalmi műveket egyetlen betűrendben közlik, akár folyóiratban, akár önállóan jelentek meg.

A szerkesztők nagyon ügyesen oldották fel a bibliográfia monotóniáját illusztrációk és szemelvények betördelésével. A többnyire sikerült facsimilék felidézik a régmúlt időket, a nagyszerűen válogatott szemelvények pedig kedvet keltenek az olvasáshoz. A kötetet még a Zrínyiek leszármazási táblázata és névmutató egészíti ki.

A bibliográfiai tételek címleírása szabványos, a semmitmondó címeket egymondatos annotációk magyarázzák meg. A kötet nyomdai kiállítása jól sikerült. (Megyei Tanács Pécs, 63 l. A Baranya megyei Tanács Megyei Könyvtárának kiadványai 7.)

Bereczky László

Könyvtári kiadványok

A VIETNAMI amerikai agresszió történetét foglalja össze a Tatabányai Megyei Könyvtár dokumentumkiadványa. A Vietnamra vonatkozó nemzetközi egyezményekből, sajtójelentésekből, közéleti személyiségek, írók és költők megnyilatkozásaiból vett idézetekkel bizonyítja az amerikai politika agresszív jellegét. Befejezésül a Vietnamról szóló könyvek rövid címadatait sorolja fel.

A MAGYAR TESTNEVELÉSI ÉS SPORT SZAKIRODALOM c. kurrens bibliográfiai sorozat 1965. évi kötetét adta ki a Testnevelési Főiskola könyvtára. A kiadvány, melyet évek óta Ambrus László és Bálint Józsefné állít össze, negyedik éve jelenik meg, és az idők folyamán tartalmilag is bővült: egyre több helyet kap benne a tömegsport, a munkahelyi testnevelés, a sportegészségügy és az iskolai testnevelés. Ezzel magyarázható, hogy a címadatok száma az 1963. évi 1300-ról csaknem 2000-re nőtt, a kiadvány rendszere azonban az évek során szerencsére változatlan maradt. (—ő—)

NYOMTATOTT KATALÓGUSAINAK 7. füzetét jelentette meg az Ózdi Kohászati Művek központi könyvtára, amely az újabb állományegységeket magában foglaló, 53 oldalas füzetet 1000 példányban adta ki, és 2 forintért árusítja. Az ETO rendszerében felsorolt szakok között az olvasónak meg kell szoknia a tájékozódást, mivel a sorrend még a könyvtáros számára is szokatlan: a 8-as és a 9-es szakok közé ékelődött a szépirodalom, amely ezáltal az ismeretterjesztő könyvek csoportjait kettévágta. Az egyszerűsített címleírásokból nagyon hiányzik a kiadó neve és a kiadási év, noha ezek feltüntetése az olvasó számára a legtöbb esetben fontos volna, és a leírások terjedelmét sem növelte volna lényegesen. (—ő—)

AZ ORSZÁGOS Pedagógiai Könyvtár kiadta a magyar pedagógiai irodalom kurrens bibliográfiájának 1964. évi név- és szakmutatóját.

AZ ATEIZMUS és a vallaskritika nemzetközi cikkbibliográfiájának 3. és 4. füzetét bocsátotta közre a budapesti Egyetemi Könyvtár. A két füzet 540 —, néhány kivételtől eltekintve — külföldi periodika anyagát dolgozza fel az 1962. és 1963. évekről. Főrészeik az ősközösségi vallásokra, az osztálytársadalmak letűnt vallásaira, az osztálytársadalmak létező vallásaira, a kereszténységre, a csökevényekre, a határterületekre és az ateizmusra vonatkozó anyagot tartalmazzák.

Székesfehérváron, a Megyei Kórház orvosi könyvtárában minden nap 11-től 3 óráig fekete mellett tanulmányozhatják a szakirodalmat az orvosok.
(Kabáczy Szilárd felv.)

Ára: 4,— Ft

Székesfehérváron, a Megyei Kórház orvosi könyvtárában ötletes, kovácsoltvas folyóirattartón helyezik el a legfrissebb folyóiratszámokat (Kabáczy Szilárd felv.)

„INDEX" 25449